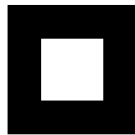

Vincze Gábor

**„Mindig a legjobb
orvosi tudásom szerint
igyekeztem eljárni”**

**Egy hódmezővásárhelyi körorvos
népbírósi pere és tanulságai**

EMLÉKPONT
K Ö N Y V E K

„Mindig a legjobb orvosi tudásom szerint igyekeztem eljárni”
Egy hódmezővásárhelyi körorvos népbíróági pere és tanulságai

Vincze Gábor

**„Mindig a legjobb
orvosi tudásom szerint
igyekeztem eljárni”**

**Egy hódmezővásárhelyi körorvos
népbíróági pere és tanulságai**

EMLÉKPONT
KÖNYVEK

Hódmezővásárhely
2024

EMLÉKPONT
FÉL ÉVSZÁZAD VÁSÁRHELYEN

[21]

Emlékpont Könyvek 21.

A kötet szerzője
Vincze Gábor
történész-muzeológus, Emlékpont

A kötetet lektorálta
Dr. Nagy Gyöngyi
Dr. Kahler Frigyes

ISSN 2498-6658
ISBN 978-963-7379-88-8 (nyomtatott)
ISBN 978-963-7379-89-5 (online)

www.emlekpont.hu

Kiadta
a Tornyai János Múzeum, Könyvtár és Művelődési Központ – Emlékpont
(6800 Hódmezővásárhely, Andrássy út 34.)
Hódmezővásárhelyen, 2024-ben.
Felelős kiadó: Gál Boglárka
Nyomdai előkészítés: Szender Ákos
Nyomás és kötés: s-Paw Nyomda
6794 Üllés, Bem József u. 7.

Tartalom

Bevezetés	7
1. A népbíróság, mint az 1945-tel elkezdődő jogi-politikai megtorlás intézménye	8
2. A második világháború alatti munkaszolgálat	12
3. A körzeti orvos	18
3. 1. Az első följelentések Hódmezővásárhelyen	19
3. 2. Az első kihallgatások a szegedi Katonapolitikai Osztályon	20
3. 3. A volt orvosászlós ügye a hódmezővásárhelyi II. számú igazolóbizottság előtt	21
3. 4. Kihallgatások a kiskunfélegyházi politikai (rendészeti) osztályon	24
3. 5. Kihallgatások a kecskeméti politikai (rendészeti) osztályon	28
3. 6. Újabb kihallgatások a szegedi Katonapolitikai Osztályon	31
4. Vádemelés a szegedi népügyészségen	34
5. A tárgyalás	37
5. 1. A népbírósági tárgyalás-sorozat első két napja (1945. december 6-7.)	37
5. 2. A tárgyalás folytatása (1946. április 29-30.)	40
5. 3. A népbírósági tárgyalás utolsó napjai (1946. május 7-8., 10-11., 14.)	42
6. Az ítélet	52
6. 1. Az ítélet	52
6.2. A fellebbezés és a jogerős ítélet	53
7. Dr. Hegedűs Imre pere – avagy mit kezdjünk a volt munkaszolgálatosok, deportáltak vallomásaival?	58
Rövidítések	64
Felhasznált források és irodalom	65
Függelék	70
Mellékletek	73
1. Strasszer Mihály kihallgatása - Hódmezővásárhely, 1945. augusztus 31.	73
2. Zafir Ernő nyilatkozata - [Kiskunfélegyháza], 1945. szeptember 3.	74
3. Dr. Sándor György nyilatkozata - Debrecen, 1945. szeptember 6.	75
4. Mauthner György politikai rendőr összefoglalója - Szeged, 1945. október 31.	76
5. Dr. Galyasi Miklós nyilatkozata - [Hódmezővásárhely], 1945. december 5.	77
6. Dr. Hegedűs Imre elsőfokú ítélet ellen benyújtott fellebbezésének indoklása (Részlet) - Szeged, 1946. július 30.	78

BEVEZETÉS

A hazai jelenkortörténetek között több kérdésben jelentős nézetkülönbségek fedezhetők fel. Számos „kényes”, nem egy esetben a politika által is befolyásolt kérdésről igen eltérő nézetek léteznek a történészek, illetve a humán értelmiség egyes csoportjai között. Kiváltképp olyan történelmi eseményekre igaz ez, amelyek következményei más-más okokból ugyan, de napjainkra is hatással vannak, mert a közvetlenül érintettek vagy azok leszármazottai közöttünk élnek. Ide sorolható például a második világháború, és az azt közvetlenül követő évek több eseménye. Hogy csak néhány témát említsünk: vita folyik a történészek között Magyarország második világháborús szerepvállalásáról, az akkori vezetők felelősségéről, a zsidó származású magyar állampolgárokat sújtó kirekesztő intézkedések okairól és következményeiről, az ország Szovjetunió általi elfoglalásának „minősítéséről” (felszabadulás vs. megszállás), egyes, 1945-ben létrehozott „népi demokratikus” intézményekről. A sort még hosszan lehetne folytatni.

Esettanulmányunkkal arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy egy olyan érzékeny, és vitákat kiváltó téma, mint az 1945-ben felállított népbíróságok működése, valamint a népbíróságokon lefolytatott, úgynevezett munkaszolgálatos perek esetében a korábban tapasztaltnál is nagyobb körültekintéssel és óvatossággal kellene eljárnia a témával foglalkozó kutatóknak, és egyes levéltári forrásokat mindenképpen érdemes lenne fokozottabb kritikával kezelni.

1. A NÉPBÍRÓSÁG, MINT AZ 1945-TEL ELKEZDŐDŐ JOGI-POLITIKAI MEGTORLÁS INTÉZMÉNYE

A népjogvédelem és népbíróság intézményét¹ a debreceni ideiglenes kormány 1945. január 25-én kibocsátott 81/1945. M.E. sz. rendeletével hozták létre.² Ezt a jogszabályt utóbb kiegészítették több rendelettel, majd szeptember 16-án az 1945. évi VII. törvénycikkkel emelték törvényerőre. Mivel a rendelet megalkotói abból indultak ki, hogy a népbíróság tulajdonképpen egy rendkívüli különbíróság, számos olyan elemet építettek be a működésébe, amelyre addig nem volt példa. A legfontosabb változás a korábbi, évezredes jogelvhöz és joggyakorlathoz képest az volt, hogy tudatosan figyelmen kívül hagyta a *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (nincs bűncselekmény törvény nélkül, nincs büntetés törvény nélkül) alapelveket. Az első paragrafus ugyanis leszögezte: a háborús bűnösöket akkor is felelősségre lehet vonni, ha tettük elkövetésekor cselekedetük nem minősült büntettnek.

Az is komoly változást jelentett, hogy a népbíróság hatásköre nemcsak polgári egyénekre terjedt ki, hanem a fegyveres testületek tagjaira, a miniszterekre, valamint a magyar állam területén elfogott vagy a magyar államnak kiadott személyekre, állampolgárságukra való tekintet nélkül. Mivel a nyilas terrorban több fiatal korú vett részt, a rendelet lehetővé tette a halálbüntetés alkalmazását azokkal szemben, akik a bűncselekmény elkövetésekor betöltötték tizenhatodik életévüket.

Az országban huszonnégy népbíróság működött, minden törvényszék székhelyén.³ Az ülnököket/népbírókat a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt párt (Polgári Demokrata Párt/PDP, Független Kisgazdapárt/FKGP, Magyar Kommunista Párt/MKP, Nemzeti Parasztpárt/NPP, Szociáldemokrata

---

1 Az 1945-ben létrehozott új jogintézménnyel általánosságban foglalkozik: LUKÁCS, 1979., MIKÓ, 2012, uó. 2015., ZINNER, 2016a, ZINNER, 2016b, ZINNER, 2017., ZINNER, 2022. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy még mindig kevés tanulmány foglalkozik a vidéki népbíróságok tevékenységével, az ottani perekkel. A rendelkezésre álló dolgozatokat lásd: SURJÁN, 1990., POLGÁR, 2008., HORVÁTH, 2000., TÁNCZOS-SZABÓ, 2005., SÜLYÖK, 2010., RIGÓ, 2010., FARKAS, 2012., VINCZE, 2016. MIKLÓS – VINCZE, 2021., 8–15. Barna Ildikó és Pető Andrea kizárólag „kvantitatív vizsgálatokat” folytattak a Budapesti Népbíróság tevékenysége kapcsán, anélkül, hogy a feldolgozott ügyeket tartalmilag is megvizsgálták volna, szerintünk emiatt a munkájuk szakmailag elfogadhatatlan. BARNÁ – PETŐ, 2013.

2 Kevésbé ismert, hogy a jogszabály kidolgozásában három szegedi ügyvéd játszott döntő szerepet: dr. Bojta (Burger) Béla miniszterelnökségi államtitkár, dr. Réczei (Koch) László miniszteri tanácsos, és dr. Valentiny Ágoston, aki fél évig az ideiglenes kormány igazságügyminisztere volt.

3 A jogszabály szerint minden törvényhatósági jogú városban kellett népbírósági tanácsot/tanácsokat létrehozni, de ezek mellett olyan városok is szerettek volna kapni önálló népbíróságot, mint például Berettyóújfalun (Csonka-Bihar vármegye akkori székhelye), valamint Csanád és Csongrád vármegyék közigazgatási központjai: Makó és Szentés. Az Igazságügyminisztérium ezeket a törekvéseket elutasította. Ahol nem létesülhettek népbíróságok, de ott több ügyet kellett letárgyalni, az történt, hogy a területileg illetékes népbíróság úgynevezett kihelyezett tárgyalást tartott. (Például a gyulai népbíróság Békéscsabán, Orosházán és Szarvason, a szegedi Makón, Szentésen, Hódmezővásárhelyen, a debreceni Berettyóújfaluban tartott kihelyezett népbírósági tárgyalást.) Ilyen esetekben a népjogész és a tanácsvezető bíró utazott az adott településre és a helyi pártszervezetek által delegált népbírákkal együtt tárgyalták le az adott bűnügyet.

Párt/SZDP), valamint 1945 májusától az Országos Szakszervezeti Tanács delegálta. (1947-ben a PDP-s delegáltakat kizárták a népbírósági tanácsokból.) Az igazságügyminiszter minden tanács mellé egy-egy egységes bírói vagy ügyvédi vizsgálóval rendelkező tanácsvezető bírót, illetve helyettes bírót⁴ jelölt ki, akinek az 81/1945-ös rendelet értelmében nem volt szavazati joga. Amikor azonban kiderült, hogy a szakszervezetis, a kommunista és a szociáldemokrata népbírák egyformán szavaztak a bűnösség kérdésében és/vagy az ítélet mértéke tekintetében – akárcsak az FKGP-s, NPP-s és PDP-s népbírák, csak ők ellenkező előjellel – ezáltal pedig patthelyzet alakult ki, szükségessé vált, hogy ilyen esetben a tanácsvezető bíró is kapjon szavazati jogot.

Föllebbezni a Népbíróságok Országos Tanácsához lehetett. A NOT tanácsai az említett politikai pártok egy-egy egységes bírói és ügyvédi vizsgálóval rendelkező kiküldöttéből alakultak meg, de ebben az esetben a szakszervezetek nem rendelkeztek népbíró-delegálási joggal. Mivel a fellebbviteli fórumot szakjogászokból alakították meg, ezért majdnem minden második esetben lefelé módosították a büntetés nagyságát, vagy egyenesen fölmentették az elítéltet (nem csoda, hogy ezért a korabeli köznyelv szerint a NOT rövidítése: „Nem Olyan Tragikus”), emiatt pedig komoly politikai, illetve sajtótámadások érték.⁵ Ugyanakkor az általunk átnézett aktákban igen sok példa található arra, hogy ha – vélelmezhető politikai nyomásra – másodfokon nem mertek felmentő ítéletet hozni, annyi letöltendő börtönbüntetést szabtak ki a népbírók, amennyit előzetesen már amúgy is eltöltött az elítélt.

A népbírósági tanácsokat kezdettől fogva sokan élesen kritizálták. Igen sokan osztották 1946-ban Bálint Sándor demokrata párti képviselő, neves néprajztudós véleményét, aki a nemzetgyűlésben kijelentette: „a népbíróság alapjában véve pártbíróság”. Duba Gyula pártonkívüli képviselő pedig ehhez hozzátette: „már nem a pártok bírósága, hanem a marxista [értsd: a kommunista – V. G. megj.] pártoknak a bírósága”.⁶ Ez az 1946. évi VII. törvénycikk megjelenése után föllállított külön tanácsok működésének megkezdése után vált teljesen nyilvánvalóvá.

A fentieket még azzal kell kiegészítenünk, hogy a népbíróságokról „a társadalomban kialakult képet az is jelentősen befolyásolta, hogy az erőszakos szervezetbe lévő volt deportáltak és munkaszolgálatosok gyakorta fizikai erőszakkal párosult nyomozásai után a büntetőeljárásokban számos zsidó vallású népügyész és népbíró tevékenykedett. [...] A feljelentők, valamint a vád és védelem tanúi között sokszor a valóságot meghaladóan a bosszúvágy volt érzékelhető.” – állapítja meg a téma egyik legjobb magyarországi szakértője, dr. Zinner Tibor.⁷ Zinner véleményét támasztja alá Veszprémi László Bernát kutatása is. Ő több vidéki népbíróságon folyó perrel kapcsolatban folytatott kutatásokat.⁸

***

4 Bírók és ügyészek 1945 előtt nem lehettek párttagok, de Valentiny még 1945 márciusában egy egyszerű leiratában közölte az érintettekkel, hogy ha valaki belép egy pártba, az ellen nem tesz észrevételt. Ennek köszönhetően a népügyészek és tanácsvezető bírók nagy többsége egy idő után az MKP (vagy az SZDP) tagja lett.

5 Egyebek mellett lásd a Délmagyarország 1945. május 24-i kirohanását: „Bojta doktor Szeged népe ellen”.

6 Idézi LUKÁCS, 1979. 162., 165.

7 ZINNER, 2016/a. 35. (Ugyanitt írja a szerző, hogy a népügyészségek személyi összetételében „85 %-ban volt munkaszolgálatosok, vagy deportálásból visszajött, korábban sértett emberek képviselték a vádat...” Uo. 19.)

8 VESZPRÉMY, 2024.

A szegedi népbíróságot 1945 februárjában⁹ szervezték meg, két tanáccsal, az egyiknek dr. Bozsó Ferenc, a másikkal dr. Margita István volt a vezetője. Az év második felében még újabb két tanácsot szerveztek.¹⁰ Az első szegedi ítéletre 1945. március 14-én került sor: egy budapesti illetőségű személyt első fokon halálra ítélték.¹¹ Az első, hódmezővásárhelyi illetékességű személy, dr. Széll Bálint járásbíró fölött szeptember 3-án hozták meg az elsőfokú ítéletet.¹²

A szegedi és hódmezővásárhelyi politikai rendőrség, a szegedi népügyészség és a népbíróság tevékenységéről az eddig feldolgozott, mintegy másfélszáz ügy aktája, és a szakirodalom alapján a következőket tudjuk megállapítani. A politikai rendőrség, amely kezdettől fogva kommunista irányítás alatt állt, a nyomozás megkezdését az esetek többségében feljelentések nyomán kezdte el,¹³ azok hátterében pedig nem egy esetben egyéni bosszú, vagy anyagi haszonszerzés állt.¹⁴ A tanúkihallgatások irányított kérdések szerint zajlottak, a vallomások jegyzőkönyvezése pedig sablonszerűen, a későbbi vádiratban lefektetett koncepció alátámasztása céljából történt. Ráadásul számos esetben a terheltekből fizikai kényszer hatására „szedték ki” az önmagára terhelő vallomást,¹⁵ a tanúk egy részét pedig fenyegetéssel bírták rá a „megfelelő” vallomást tartalmazó jegyzőkönyv aláírására.¹⁶ A nyomozó hatóság szakmailag gyenge, és főleg elfogult, politikailag motivált munkáját mi sem mutatja jobban, mint az, hogy 1945 és 1950 között az átadott ügyek mintegy felében a népügyészség nem talált alapot vádemelésre. Ráadásul a vádiratok nagy része kifejezetten gyenge jogászai teljesítmény eredményeképp született meg, olykor csak a vonatkozó rendeleti helyet tartalmazták, a terhelően valló tanúk kiragadott mondataival. Nem meglepő tehát, hogy esetünkben a szegedi népbíróság a vádlottaknak „csak” mintegy a 40 százaléka esetében hozott valamilyen elmarasztaló ítéletet.¹⁷ Más népbíróságoknál voltak ennél jóval nagyobb arányú felmentő ítéletek.

Ami a népbíróságok tevékenységét illeti, több esetben megtörtént, hogy a vádlottól korábban valamilyen vélt vagy valós sérelmet szenvedett tanút „érdektelenként” hallgatták ki. Az is igen sok esetben előfordult már 1945-ben is, hogy a védelem tanúit meg sem hallgatták, az ítéletet kizárólag a vád tanúinak terhelő vallomása alapján hozták meg. Azt is érdemes megemlíteni, hogy nem egy főtárgyalás

9 Az előzményekről: FARKAS, 2011.

10 A fenti tanácsokon kívül még működtek igazolási fellebbezési tanácsok is, majd az 1946. évi VII. tc. megjelenése után ún. ötös tanácsok. Emiatt 1945 és 1950 között Szegeden több mint tíz tanácsvezető bíró ítélkezett, tehát elmondható, hogy ez volt vidéken a legnagyobb népbírósági szervezet.

11 A megismételt tárgyaláson 1949-ben a vádlott megúszta öt év börtönnel. A botrányos ügyről lásd VINCZE, 2015.

12 Dr. Széll Bálintot „népellenes büntetett” elkövetése miatt első fokon másfél év börtönbüntetésre ítélték. 1946 júliusában a NOT ezt két évre súlyosította.

13 Egy 1945. február 20-i feljegyzés szerint a budapesti politikai rendőrség „anyagának 60 százalékát a társadalom közreműködése (feljelentések, besúgások) [...] útján kapja meg.” Idézi ZINNER, 2016a. 16. (Valószínűleg Csongrád megyében sem volt sokkal eltérőbb a helyzet.) Egyébként ekkor jelentek meg a „notórius” vagy „vándor-feljelentők”, akik több személy ellen – esetleg több településen is! – tettek feljelentést. Dr. Jezerniczky Ákos szegedi védőügyvéd 1946 legelején egy beadványában meg is jegyezte: védelem ellen csupán „egyetlen egy terhelő tanúvallomás fekszik el, olyan egyéntől, aki ezenkívül legalább tíz hasonló ügyben feljelentőként szerepel...” MNL CS-CSML XXV. 8. fond, Nb. 69/1945. 68.

14 Az FKGP szegedi napilapja jegyezte meg egyik vezércikkében: „A vádlottak nagy része egyéni bosszú, hajsza, áskálódás, kenyér-irigység és más emberi gyarlóság szülte feljelentések áldozata...” Szegedi Hírlap, 1945. december 8. („Súlyos vád”)

15 Dr. Hegedűs Imrén kívül lásd még Fülöp Imre esetét. VINCZE, 2015.

16 Lásd Eperjesi Mihály hódmezővásárhelyi református hitoktató esetét, ahol két, a rendőrségen megfélemlített diáklány vallomására építették a vádat. VINCZE, 2016.

17 ZINNER, 1985. 135.

fulladt botrányba azért, mert a fölheccelt tömeg így próbált nyomást gyakorolni a népbírósági tanácsra a súlyosabb ítélet érdekében. Az ilyen ügyekről nagyon kevés forrásunk van, a tárgyalási jegyzőkönyvekben a legritkább esetben rögzítették ezt, a sajtó is csak ritkán írt ilyen esetekről.¹⁸

Szegeden az eljárások mintegy negyede végződött felmentéssel, az országos átlag is hasonló ehhez. Az elítéltek mintegy fele legfeljebb egy évig terjedő börtönbüntetést kapott. Itt kell megemlítenünk, hogy sok esetben már 1945-ben is csak azért kapott az elítélt fél- vagy egy éves börtönbüntetést, mert annyit már amúgy is eltöltött az internálótáborban és az előzetes letartóztatásban. Az is figyelemreméltó jelenség, hogy másodfokon az elsőfokú ítéletben meghatározottnál jóval enyhébb büntetést szabtak ki, ami egyértelműen a NOT, mint fellebbviteli fórum korrekciós szerepének volt köszönhető.

---

¹⁸ Karácsonyi Guidó, Szeged-Somogyi telep plébánosának tárgyalása általános verekedésbe torkollott. Népbírósági Közlöny, 1946. április 20. „Megverte a hallgatóság Karácsonyi Guidót”. (Emiatt az elsőfokú ítéletet megsemmisítette a NOT és Budapestre helyezte át az eljárást, ahol a népbíróság másfél évre ítélte.)

2. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATTI MUNKASZOLGÁLAT

Az 1939-ben megszervezett közérdekű munkaszolgálatról, illetve a munkaszolgálatosok szenvedéseiről több visszaemlékezés, forráskiadvány, tanulmány jelent meg, főként az utóbbi negyedszázadban.¹⁹ A témával foglalkozó történészek munkáját jelentősen nehezíti, hogy a korabeli iratok döntő része hiányzik, emiatt azok nagyrészt a volt munkaszolgálatosok visszaemlékezéseire és az 1944/45-ös erőszakos rendszerváltoztatás után keletkeztetett rendőrségi és népbírósi iratokra kénytelenek támaszkodni.

Magyarországon az 5070/1939. számú, 1939. május 17-én megjelent miniszterelnökségi rendelet határozott arról, hogy egy új intézményt kell létrehozni a Magyar Királyi Honvédségen belül. Így jött létre a Közérdekű Munkaszolgálat Országos Felügyelősége. Feladata a munkaszolgálatos századok, zászlóaljak felállítása, a közérdekű munkaszolgálat felügyelete volt. Hadtestenként egy-egy (a főváros esetében kettő) munkaszolgálatos zászlóaljat létesítettek 1939 júniusában. Számozásuk megegyezett a hadtest, illetve honvédkerület számozásával. Így állították fel a szegedi V. honvédkerület területén, Hódmezővásárhelyen az V. közérdekű munkaszolgálatos (a továbbiakban: kmsz.) zászlóaljat. A fenti rendelet ekkor még mindenkire vonatkozott, tehát az első időszakban nem volt diszkriminációs jellege. Azokat a 21 és 24 év közötti férfiakat, akik véglegesen alkalmatlanoknak bizonyultak, egyszeri, háromhavi szolgálatra kötelezték. Ezt a határidőt 1940 nyarán kiterjesztették a 18 és 42 év közötti férfiakra, később már 60 évesek is kaphattak behívót.

A kezdetben csak néhány ezer főre tehető munkaszolgálatosok létszáma folyamatosan nőtt. Eleinte a századokban vegyesen voltak izraelita, valamint keresztény vallású férfiak, de idővel az előbbieket aránya jelentősen megnőtt, mert 1940 nyarától őket már kizárólag munkaszolgálatra vették igénybe. 1943 nyarán már 80 ezren, mintegy 38-40 ezren hadművelési területen, tábori vegyes századokban dolgoztak a honvédség keretei között: zsidók és nemzsidók, utóbbiak „megbízhatatlannak” minősített nemzetiségiek (szerbek, románok, ruszinok), politikaiak és „szektások” vagyis nazarénusok és jehovisták. 1944-ben az ország területén kb. 110 ezer munkaszolgálatost dolgoztattak.²⁰

---

¹⁹ A későbbi kutatásokat jelentősen megkönnyíti, hogy a Kádár-korszak egyik elismert marxista történésze még a hatvanas évek elején közreadta a munkaszolgálat legfontosabb iratainak nagy részét (KARSAI, 1962.) Mivel az 1960-70-es években ez a kérdés nem tartozott az „ajánlott” témák közé, emiatt részletesebb áttekintés csak nyugaton jelenhetett meg, 1977-ben (R. L. BRAHAM: *The Hungarian Labor Service System 1939-1945.*) Ennek rövidített verzióját az eredetileg politológus szerző közölte egy magyar nyelvű monográfiájában (BRAHAM, 1997., 287-370.) Az utóbbi húsz évben több tanulmány foglalkozott ezzel a kérdéssel, egyebek mellett lásd: SZITA, 2002., SZITA, 2004., CSAPODY, 2011., SZÉCSÉNYI, 2014. és VESZPRÉMY, 2024.

²⁰ SZÉCSÉNYI, 2014.

Egy-egy közérdekű munkaszolgálatot adó zászlóalj négy századból, azok négy szakaszból, a szakaszok pedig négy rajból álltak. A századok parancsnokai²¹ és általában a helyettesük is a tartalékos tiszti karból került ki, a tiszthelyettesi és a tisztesi állományban hivatásosok és próbaszolgálatosok egyaránt voltak. A munkásszázadok 240-250 fős legénységét úgynevezett „keretállomány” (század-, szakasz- és rajparancsnokok, illetve honvéd beosztottjaik) felügyelte.²² Már a háború alatt, kiváltképp azonban 1945-től „a keretlegény” egyfajta szitokszóvá vált a volt munkaszolgálatosok között. A köztudatban az terjedt el, hogy a keretlegénység tagjai mind szadista vadállatok voltak, ám kutatásaink nyomán úgy gondoljuk, hogy ez nem egészen volt így. Mint minden hadseregben, a honvédségnél is akadtak jellemtelen, lelkiismeretlen gazemberek, de számosan voltak olyanok is, főleg a tisztek között, akik emberségesen viselkedtek, és igyekeztek megmenteni a rájuk bízott „lapátos katonák” életét.²³

A munkaszolgálatosok – mint fizikai munkát végző, besorozott katonák – eleinte egyenruhát hordtak, csizmát vagy bakancsot kaptak, de egy 1942-es rendelet kötelezte őket, hogy a saját civil ruhájukban, lábbelijükben dolgozzanak (ettől kezdve „ruhakopási” illetéket kaptak, ez 1944-ben 40-70 pengő körül mozgott), és csak egy úgynevezett bocskai sapka volt rajtuk, a sapkarózsa nélkül, valamint megkülönböztetésképpen egy sárga karszalag. Természetesen, mint a honvédség tagjai, napi zsold illeték járt nekik (a vásár- és ünnepnapokon történő dolgoztatás túlórának számított, ezért túlóradíjat kellett fizetni). A valamelyik keresztény felekezetbe betért²⁴ zsidók fehér karszalagot kaptak és egy HM-rendelet értelmében eleinte csak az ország határain belül kerültek alkalmazásra, később azonban őket is kiküldhették hadműveleti területre. A behívottak, ha az ország területén maradtak, a legkülönbözőbb munkákban vettek részt. Például a belvizek lecsapolásán (főleg 1941-42-ben az Alföldön), egyeseket nagybirtokokon, másokat fakitermelésnél, út-, híd- vagy repülőtér-építkezéseken, a speciális képzettségű szakmunkásokat hadifontosságú ipari üzemekben dolgoztatták, ezen kívül több század a Kárpátokban, az Árpád-vonal építésében vett részt. A napi munkaidő nyáron nem haladhatta meg a tizenkettőt, télen a tíz órát, azonban egyes századparancsnokok, főleg a keleti hadszíntéren, ezt az intézkedést megszegték.

Az alakulatokra természetesen a honvédség tényleges állományára érvényes előírások voltak hatályosak. Kötelemsértést csak a zászlóalj- vagy századparancsnoknak lehetett megtorolni, a szolgálati szabályzat²⁵ alapján. Az egyik legkeményebb büntetési forma a hírhedt kikötötetés²⁶ volt, de a „csuklóztatással” vagy egyéb módon is meg lehetett keseríteni a munkaszolgálatosok mindennapjait.

21 Az egyik volt tartalékos tisz, Gernazits Elemér vallomása szerint a bevonulásuk után részt kellett venniük egy egyhetes „munkaszolgálatos tanfolyamon”, melyen a munkaszolgálatosokkal való bánásmódra oktatták őket. (Más forrásból ilyen tanfolyamról nem tudunk.) MNL CS-CSML, XXV. 8. fond. Nb. 896/1945., 7.

22 Kis – Szabó, 2002, 890.

23 A talán legismertebb ilyen személyek Almásy Tibor főhadnagy, Ocskay László nyug. százados és Reviczky Imre alezredes, akik több ezer zsidó életét mentették meg.

24 Csak 1938-tól 1941 végéig mintegy 21 ezren tértek be valamelyik keresztény felekezetbe.

25 *Szolgálati szabályzat a magyar királyi honvédség számára.* Pallas, Budapest, 1941.

26 A magyar hadseregben használt büntetési mód: a munkaszolgálatost a két, összekötött kezénél fogva, hátulról, egy rúdon keresztül felhúzták egy vagy két órára. A katonai szabályzat szerint a talpuk érintene kellett a talajt. Ha a kikötött elájult, le kellett venni, ha magához tért, folytatni kellett a kikötötést.

A probléma alapját részben az képezte, hogy a behívott zsidó származású férfiak nagy része korábban nem végzett fizikai munkát. A magyarországi zsidó társadalom szerkezetéből adódóan a behívottak jelentős része kisiparos, kiskereskedő, nagy hányaduk érettségizett vagy diplomás értelmiségi, közép- vagy nagypolgár volt. (A Hegedűs-perben szereplő 64 volt munkaszolgálatos tanú mintegy harmada kereskedő, negyede tisztviselő és kisiparos, valamint kilenc orvos és gyógyszerész volt.) A kétkezi, fizikai munkát nagy részük nem ismerte, ráadásul korábban nem volt katona, mivel az általános hadkötelezettséget csak 1939-ben vezették be. *„Fogalmuk sincs a fegyelemről, a katonai szellemről. Nehezükre esik dolgozni, minden törekvésük arra irányul, hogy a munka alól kibújjanak.”* – olvasható az V. hadtest ügyészének egy fegyelmi ügygel kapcsolatos 1943. szeptemberi jelentésében.²⁷ Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy volt eset, amikor akkora napi munkamennyiség elvégzését parancsolták meg, melyet jó fizikai kondícióban lévő, a munkafogásokat ismerő emberek sem biztos, hogy teljesíteni tudtak volna. Emellett a kisebb munkateljesítménynek sokszor az volt az oka, hogy nem állt rendelkezésre elég munkaeszköz. Nem egyszer akadtak olyan altisztek, tisztek, akik a munkaszolgálatosokat – szenvedésük, megpróbáltatásuk fokozása végett – szándékosan teljesíthetetlen munkafeladat elé állították. Emiatt a világháború alatt igen sok, legtöbbször névtelen feljelentés keletkezett, melyekben a panaszosok leírták, hogy a keret tagjai kegyetlenül bánnak velük. Általánosságban ki lehet jelteni és a volt munkaszolgálatosok visszaemlékezéseiből is ez derül ki, hogy a hadműveleti területen lényegesen rosszabb helyzet uralkodott, mint a hátszországban.²⁸ Hadműveleti területre egyébként sok esetben kimondottan büntetésből küldtek ki „musz”-os alakulatoknál szolgáló tiszteket vagy egész századokat!²⁹

A katonai vezetésnek az volt az érdeke, hogy a „munkás-honvédek” minél több munkát tudjanak elvégezni, az öncélú „fegyelmezés”, a munkaszolgálatosok kínzása pedig rontotta a munkateljesítményt és a hadseregen belüli morált. Emiatt Nagybaczoni Nagy Vilmos hadügyminiszter, majd utóda, Csataj Lajos több rendeletükben is igyekeztek meggátolni a munkaszolgálatos alakulatokon belüli „kilengéseket”. 1943. március 9-én Nagy Vilmos vezérezredes részletes rendeletet³⁰ adott ki „a kiegészítő szolgálattal való bánásmód” újrászabályozásáról. Ebben rögtön az elején leszögezte: *„A bánásmód terén kilengést egy irányban sem tűrök. A túlzás épp annyira helytelen, mint az engedékenység. [...] Szigorúan tilos a kiegészítő szolgálattal teljesítők bántalmazása vagy szidalmazása.”* Ami a fenytést illeti, a rendelet leszögezte: *„Minden fenytést katonai felügyelet alatt, a polgári közönség betekintésétől félreeső helyen kell végrehajtani.”* Fenytői jogkör – mint említettük – csak századparancsnokot vagy attól magasabb beosztású szolgálattal elöljárót illetett meg. (Mint majd később láthatjuk, ez dr. Hegedűs Imre ügyében lényeges momentumnak bizonyul.) A megvesztegetésről, kötelességmulasztásról jegyzőkönyvet („tény-

27 Közli KARSAI, 1962. 391. Az V/1. gyűjtőszázad – egyébként „zsidóbarátnak” tartott – parancsnoka, Gerzanits Elemér is azt írta egyik beadványában: *„szomorúan tapasztaltam, hogy valahányszor kedvezményeket adtam (legtöbbször felső parancs ellenére) bizony legtöbbször visszaéltek jóindulattal s hátlatlanul sokszor nehéz helyzetbe hoztak. A katonás fegyelmet nem ismerték s nem is akarták megismerni.”* MNL CS-CSML, XXV. 8. fond. Nb. 896/1945., 133.

28 Arra is volt példa, hogy a „muszosok” a hátszországban lényegében „alibi munkát” végeztek (SULYOK, 2010. 66.), de arra is, például a Kárpátokban, hogy nagyon megerőltető fakitermelési, erődítési munkálatokban kellett részt venni.

29 *„Az V. hadtest területén felállított 24 zsidó munkásszázad közül a harmadik hónapban már négyet Ukrajnába vezényeltek a fegyelmetlenségek és túlzott szabadságolás miatt.”* – írta Asbóth Sándor tartalékos százados az 1948. április 17-i per-újrafelvételi kérelmében. (Közli JENEY, 2012. 132.)

30 Közli: KARSAI, 1962. II. köt. 286-298., 145. sz. alatti dokumentum.

vázlatot”) kellett fölvenni, tehát nem lehetett – mintegy hirtelen felindulásból – kikötetni a „delikvenst”. Azt is előírta a rendelet, hogy a bevonulókat a századparancsnoknak ellenőrizni kellett, a „főlöleges” pénzt el kellett szedni és visszaküldeni a családtagoknak. Eredetileg húsz, később száz pengőt tarthattak maguknál. Bár a levelezést nem lehetett (volna) – még fegyelmi okokból sem – korlátozni, ezt később sokszor megtették az önkényeskedő altisztek. Természetesen a be- és kimenő leveleket mindenhol ellenőrizték.

Tanulmányunk szempontjából még egy lényeges kérdésre érdemes kitérni. A rendelet értelmében *„A tényleges betegnek meg kell adni minden lehetőséget [...], hogy szolgálatképességét mielőbb visszanyerje. [...] A munkaképtelen kiegészítő szolgálatosok csak tehertételt jelentenek az alosztályra és a honvédségnek szégyenül szolgálnak. Visszatartásuk káros, mert munkateljesítményük a semmivel egyenlő, felesleges költségmegerhelést jelentenek a honvédségnek...”* Éppen ezért a H-1a utasításnak³¹ megfelelően, „felülvizsgáló bizottság” elé kell állítani mindazokat, akik *„kiegészítő szolgálatra nem jöhetnek tekintetbe”*. (A bizottság összetételére majd még Hegedűs ügyének tárgyalásakor visszatérünk.)

Mivel továbbra is súlyos panaszok merültek fel egyes munkaszolgálatos alakulatoknál, az új hadügyminiszter, Csatay Lajos ugyanazon év október 9-én újabb rendeletet³² adott ki, melyben leszögezte: *„A jövőben a jogosan bepanaszoltak ellen minden esetben bünvádi eljárást indítatok s a közvetlen előljárókat is felelősségre vonom.”* Ilyen esetekre valóban sor került a későbbiekben, más kérdés, hogy erről a korabeli közvélemény nem értesülhetett, napjainkban pedig legfeljebb csak a szűkebb szakma tájékozott valamelyest ebben a kérdésben.

Ezekkel az intézkedésekkel a brutális bánásmódot – főleg az országhatáron kívül, a hadművelleti területen – nem sikerült megfékezni. Amikor az általános erkölcsi rend felborul, a szadista hajlamokat is könnyebben ki lehet elégíteni. A munkaszolgálatos keret közlegényei között számos zsidógyűlölő egyén élhetett ki alantas ösztöneit, kapzsiságát, de azt se hallgassuk el, hogy az altisztek, tisztek között számos tisztességes személy akadt, aki igyekezett elviselhetővé tenni a rá bízott munkaszolgálatosok mindennapjait, amikor pedig szükség volt rá, megvédte őket. Róluk az utókor – néhány kivételtől eltekintve – általában nem tud.³³

A munkaszolgálatnak egyébként a korabeli baloldali és liberális sajtónak is köszönhetően elég rossz híre volt, ezért a behívót kapó személyek egy része minden eszközzel („magasabb kapcsolatokkal”, korrupcióval) próbálta elérni, hogy megússza a munkaszolgálatot. Az általunk megismert visszaemlékezésekben erről érthető okokból szinte mindenki hallgat. Egyes, behívót kapott zsidó származású személyek igyekeztek kivételezettséget szerezni. (Azok lehettek kivételezettek, akik az első világháborúban *„átlagon felüli mértékben teljesítették kötelességüket”* és/vagy *„az 1918–1919. évi forradalmak*

³¹ A H1-a utasítás: a honvéd-orvosok számára megállapított, 1943-ban hatályba lépett egészségügyi utasítás. Ez alapján osztályozták – egészségügyi szempontból – a besorozottakat, hogy alkalmasak-e a munkaszolgálatra, avagy nem. (A korábbi utasítás enyhébb volt a munkaszolgálatra kötelezettek szempontjából.)

³² KARSAI, 1962. II. köt. 415–416., 180. sz. alatti dokumentum.

³³ Az egyik ilyen elfeledett tartalékos százados Asbóth Sándor, akit 1942-ben a szegedi V. honvédhadtest parancsnokaként a zsidó munkaszolgálatosokkal szembeni emberséges magatartásáért fogtak perbe. (Ezt az eljárást megúsza 30 napi elzárással.) 1946-ban azonban már „népellenes bűntett” elkövetésével vádolták meg, mert a vád szerint kegyetlenül bánt a rá bízott zsidó munkaszolgálatosokkal. (Másfél év börtönrre ítélték.) JENYI, 2012. 13.

alatt tanúsított magatartásuk” miatt.³⁴) Akik nem tudták ezt elérni, másképpen próbálkoztak: kerestek egy „magas pártfogót”, aki majd jó pénzért közbenjár a mentesítésük érdekében. Ha ez sem sikerült, maradt az orvosi igazolás „szerzése”³⁵ (természetesen nem ingyen), vagy legvégső esetben a zászlóaljorvos „megkörnyékezése”. Ibolya János százados az ügyészégi kihallgatásán azt vallotta, hogy a sorozásokon „minden irányból befolyások érvényesültek arra vonatkozólag, hogy a zsidó sorozásra kerülő egyének elbocsátassék, alkalmatlannak találtassék, vagy egyéb ok miatt ne legyen igénybe véve. Evégből, hogy ezen céljukat elérjék, vesztegetések is történtek...”³⁶

A hódmezővásárhelyi székhelyű V. kmsz. zászlóaljat négy század alkotta, egyenként mintegy 250-250 munkaszolgálatos katonával. A keret létszáma 40-40 fő volt, élén Balogh András alezredessel, akit a volt munkaszolgálatosok jóindulatú, tisztességes embernek említették. Az V/1. század parancsnoka Gardi Béla hadnagy, majd Almássy Szilárd főhadnagy volt, akit Gerzanits Elemér főhadnagy követett; az V/2. századé Szőnyi József főhadnagy; az V/3. századé Ébner Lajos hadnagy, majd Csada Alajos főhadnagy; az V/4. század parancsnoka Juhász Pál főhadnagy volt, az utóda pedig Gardi Béla.³⁷

A zászlóaljtorzs állomáshelye Hódmezővásárhelyen volt, az V/2. és V/4. századoké Szegeden, az V/1. és V/3. századoké pedig a Kecskemét és Kiskőrös közt található Páhin. Előbbiek Szőregen, utóbbiak Páhin és a környező településeken, Orgoványon, Csengődön végeztek különböző munkákat. Hódmezővásárhelyen a világháború alatt összesen 94 zsidó származású férfit hívtak be katonai munkaszolgálatra a mintegy másfél ezres közösségből.³⁸

A zászlóalj 1943. március 29-ig Hódmezővásárhelyen állomásozott, ekkor kihelyezték Szegedre, a századok Szeged-Kecskés-telepen, illetve (az 1973-ban Szegedhez csatolt) Szőregen nyertek elhelyezést. Július 13-án – egy HM-rendelet alapján – a zászlóaljat a törzzsel és a gazdasági hivatallal, valamint a négy századdal Borba vezényelték. Ott a német katonai munkaszervezet, az Organisation Todt irányítása alatt, és magyar katonai felügyelet mellett dolgoztak a munkaszolgálatosok. Az alakulattal távozott Balogh András alezredes is. Őt 1943 végén Borban leváltották és visszavezényelték, 1944-ben kinevezték az 502-es újonc-munkászászlóalj parancsnokává. Utóda Borban Marányi Ede alezredes lett. Minden visszaemlékező szerint az ő időszaka alatt szabadult el a pokol, váltak elviselhetetlenné az életkörülmények.

A Borba vezényelt zászlóalj helyén felállították az V. kmsz. pótzászlóaljat, illetve a pótkeretet, melynek parancsnoka 1943. április 1-től Ibolya János százados lett, orvosa dr. Tóth Árpád orvos őrnagy, helyettesei pedig a 9/III. zászlóaljtól átvezényelt dr. Péczely Attila³⁹ orvos százados és dr. Szeley Sándor

³⁴ KARSAL, 1962. I. köt. 496-497.

³⁵ Erre konkrét példát említett dr. Hegedűs Imre az 1946. május 8-i tárgyalási napon: dr. Diósszilágyi Sámuel makói kórházi főorvos ellen azért indult hadbíróági tárgyalás, mert az egyik behívót kapott illetőnek kiállított egy orvosi bizonyítványt (nyilván abból a célból, hogy mentseék föl.)

³⁶ MNL CS-CSML, a Szegedi Népbíróság iratai, XXV. 8. fond, 9. doboz, Nb. 255/1945., 8.

³⁷ Mivel az V. kmsz. zászlóaljnak sem maradt meg az irattára, ezért a századparancsnokok neveit a népbírósági peranyagokban előforduló hivatkozások alapján próbáltuk meg rekonstruálni.

³⁸ KEPECS – KLINGER, 1993. 26.

³⁹ Dr. Péczely Attila (1897-1964) orvos, zenekutató. 1930-ban költözött Hódmezővásárhelyre, a város köztisztviselőként álló személyisége volt. Kodály Zoltánnal és Bartók Bélával részt vett népzenei gyűjtésekben, kórus-szervező tevékenységével is kitűnt. Családjával együtt távozott nyugatra, és 1945 őszén tért vissza a városba. KOVÁCS, 2015. 223.

orvos főhadnagy. Ettől kezdve július 31-ig ők tartották az orvosi vizsgálatokat. A pár nappal azelőtt szabadságot dr. Hegedűs Imrét augusztus 2-án már az V. kmsz. pótzászlóaljhoz hívták be, az 1945-ös igazoló nyilatkozatában⁴⁰ azt írta, hogy „*utóbb mint családgondozó törzsben beosztott orvos*” működött. A zászlóalj vezető orvosa 1943. augusztusától dr. Bedő István hadapród őrmester lett. Ibolya János századost 1943. szeptember 1-ével leszerelték, utóda Horváth Imre főhadnagy lett. Őt bízták meg a pótzászlóalj ügyvitelével, majd 1944. februártól dr. Murányi Ákos tüzér őrnagy lett a parancsnok.⁴¹ Az V. pótzászlóalj-törzs 1944. szeptember 23-án hagyta el Hódmezővásárhelyt (a századok még augusztus 18-án). Az útvonal eddig még pontosan nem ismert, a munkaszolgálatosok beszámolóí alapján nem egyértelmű a kép. Annyi bizonyosra vehető, hogy a századok Németországba kerültek, de hogy a zászlóalj-törzs hol esett angol fogságba, azt egyelőre nem sikerült megállapítanunk.

---

⁴⁰ Mivel az igazolóbizottsági iratok (MNL CSML HL XVII. 406. A hódmezővásárhelyi II. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945-1946, IV. doboz) nincsenek leszámozva, ha ebből a forráscsoportból idézünk, mellőzzük a hivatkozást.

⁴¹ Az adatok dr. Hegedűs Imre fellebbezési indoklásának mellékletéből valók. Hegedűs-akta, 21.

3. A KÖRZETI ORVOS

Dr. Hegedűs Imre 1903. szeptember 9-én született Hódmezővásárhelyen. Családi háttéréről, magánéletéről a fennmaradt forrásokból semmit sem lehet megtudni. Annyi bizonyos, hogy hódmezővásárhelyi gimnáziumi tanulmányai után 1930-ban a szegedi M. kir. Ferenc József Tudományegyetem orvostudományi karán szerzett diplomát, majd a szülővárosában körzeti orvos lett.⁴² Viszonylag későn nősült, egy gyermekük született, 1944-ben. A harmincas évekbeli közéleti tevékenységéről csak elszórt információk maradtak ránk – ezek alapján úgy tűnik, hogy elsősorban a hivatásának élt.⁴³

Bár a szegedi népügyészségen lefolytatott kihallgatásán, majd később, a népbíróági perében, valamint az elsőfokú ítélete ellen beadott fellebbezést megindokoló beadványban is elismerte, hogy „jobboldali beállítottságú”, ennek ellentmondani látszik az, hogy a jobboldali, keresztény orvosokat tömörítő Magyar Orvosok Nemzeti Szövetségének vagy a Turul Szövetség helyi tagegyesületének, a gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Egyesületnek nem volt tagja, ellenben a helyi szociáldemokrata párthoz kötődő Hódmezővásárhelyi Munkás Testedző Egyesületnek igen, akárcsak a Polgári Lovászegyletnek, és a Torna-vívó Egyesületnek. Politikai pártba nem lépett be, ennek ellenére többen azzal vádolták, hogy 1944 előtt nyilas volt. A hódmezővásárhelyi rendőrfőkapitányság politikai osztályán 1945. szeptember 1-én készült detektív jelentésben Dániel István hadnagy is azt írta, hogy az orvos „a nyilaskeresztes Pártnak vezető tagja volt. Ezen kívül 1934-ben a Meskó-féle pártnak vezetője és erős szervezője volt.” A detektív és azok a volt munkaszolgálatosok, akik a perében azt állították, hogy nyilas párttag volt, tévedtek vagy hazudtak. Véletlenül vagy szándékosan, de összekeverték névrokonával, Hegedűs Imre földbirtokossal, a Gazdasági Egyesület alelnökével, aki valóban szervezője volt a Meskó Zoltán-féle Nemzeti Szocialista Földműves és Munkáspártnak, ám onnan 1935-ben kilépett.⁴⁴

Ha megvizsgáljuk anyagi helyzetét, az elszórt forrásokból az látszik, hogy egyáltalán nem mondható vagyonos embernek. 1942-től tulajdonosa volt egynegyed házrésznek, ami hozzávetőlegesen nyolcezer pengőt ért. A népügyészségen fölvetett jegyzőkönyv szerint még tizenhárom kishold földet is birtokolt, de azt haszonélvezet terhelte. Vagyoni bizonyítványa nem található meg a népbíróági aktájában.

A második világháború kitoréasa a körzeti orvos életét is döntő mértékben változtatta meg. 1940. február 1-től április 30-ig katonai kiképzésen vett részt. 1941. május 17-től június 19-ig az V. kmsz. zász-

---

⁴² Erről az előző napi Vásárhelyi Újság 1930. június 29-i száma számolt be. Rendelőjét augusztus 1-én nyitotta meg a Soós István utcában. Innen később a Nyizsnyai Gusztáv utcába költöztette a rendelőjét, majd a Lázár utca 24. szám alatti lakásában rendezte be.

⁴³ 1932-ben a Malom utcai Olvasókörben tartott népművelési előadást, 1934-ben ugyanott a vérhasról, a Református Otthonban a cukorbetegségről, 1935-ben pedig a Malom utcai olvasókörben a „gázbombák elleni védekezésről” beszélt.

⁴⁴ Lásd a Vásárhelyi Újság 1933. július 30-i, augusztus 2-i, és 1934. február 11-i számait.

lójánál volt beosztásban, majd leszerelték. 1943. március 10-én ismét behívták, ugyanott szolgált orvos-zászlósként a világháború végéig.

A zászlóalj-törzssel elhagyta Hódmezővásárhelyt. Mohácson keresztül Zala vármegyébe vonult, majd valahol Ausztria területén esett angol hadifogságba. Mint minden „nyugatos”, őt is „átvilágíthatták”, elmondása szerint a Sárvár melletti, 85. számú alsópatyi szűrőtáborba került. (Itteni kihallgatásáról a népbírói aktájában nem található jegyzőkönyv.) Innen, mint orvost kikérték, és pár hétig a Vöröskereszt szombathelyi kórházában, a vesztegzáros osztályon vette ki részét a gyógyító tevékenységben. Augusztus közepén megkezdődött a fogolytábor fölszámolása, ekkor a szovjetek azok kivételével, akik az SS 25. (1. magyar), „Hunyadi” fegyveres-gránátoshadosztály vagy más Waffen SS-alakulatnál szolgáltak, mindenkit hazaengedtek. Ő „hosszas töprengés után, hozzátartozói tanácsára visszatért Vásárhelyre” – írta a hódmezővásárhelyi szociáldemokrata napilap, nem tudni, milyen értesülés alapján.⁴⁵ Elszökhett volna Nyugatra, ám nem tette. Nyilván azért, mert tiszta volt a lelkiismerete. Arra bizonyára nem számított, hogy odahaza már tucatnyi följelentés várja.

3. 1. Az első följelentések Hódmezővásárhelyen

A hódmezővásárhelyi politikai rendőrségen elsőként 1945. július 26-án Sándor Ferenc jelentette föl, mert – szerinte – a vele és családjával szembeni viselkedése „kimerítette a népellenes cselekedet kritériumát”. Vallomását nem tudta tanúkkal megerősíteni, mert kis idővel korábban fia és felesége elhunyt.

Három nappal később, 29-én Gruber László⁴⁶ helyi kántortanító egy pár soros, kézzel írott följelentést⁴⁷ címzett a rendőrség politikai osztályának, melyben kérte, hogy idézzék meg a volt orvoszászlós igazolóbizottsági tárgyalására. Arra hivatkozott, hogy sok gyógyszert elvett tőle és ezzel az „életére tört”.⁴⁸ Augusztus 2-án Fried Imre följelentésében ugyancsak azt állította, hogy dr. Hegedűs Imre, ez az „orvosnak csúfolt, emberi mivoltából kivetkőzött, szadista fenevad” tőle is elszedte a gyógyszereit, majd a tiltakozása miatt lekent neki egy nagy pofont. Augusztus 31-én egy másik volt munkaszolgálatos ugyanazzal vádolta meg az orvost, mint a többiek, de ő már variálta a történetet: amikor orvosi felülvizsgálatra jelentkezett a társaival, kivizsgálás helyet megfuttatta őket.

Augusztus elején a hódmezővásárhelyi II. sz. igazolóbizottsághoz két panaszbejelentés érkezett ellene. 4-én dr. Kőrösi Ferenc⁴⁹ helybeli orvos azzal vádolta, hogy „egész magatartása és nap mint nap ismétlődő cselekményei nyilvánvalóvá tették, hogy nevezett szélsőséges fasiszta... [...] Az egész V. kmsz.

45 Alföldi Újság, 1945. augusztus 29. („Hegedűs Imre dr. orvost hazaérkezése után letartóztatták”)

46 Gruber László (1909–1987) kántortanító, tanár. 1934-től lett a hódmezővásárhelyi izraelita elemi népiskola tanítója, emellett ellátta a főkántori és előimádkozói teendőket is. Néhány évvel azt követően, hogy hazaért a munkaszolgálatból, a helyi Állami Pedagógiai Leánygimnáziumba került, 1957-től a szegedi tudományegyetem munkatársa volt. Kovács, 2015. 109.

47 Gruber május 29-én Ibolya János volt századost is följelentette. Valószínűleg ő volt az első, aki (név nélkül ugyan) megemlítette a két szabadkai munkaszolgálatos 1943. augusztusi kikötését. Lásd Ibolya-akta, 112.

48 Vajon Grünfeld Józsefnek is az életére tört? Ő ugyanis azt vallotta az 1945. december 6-i tárgyaláson, hogy az orvos a bevonulásakor két üveg sósborszeszt és egy üveg pálnikát vett el tőle...

49 Dr. Kőrösi Ferenc (1898–?) orvos. Feltehetően az 1920-as években szerzett orvosi diplomát Szegeden. 1934-ben nyitotta meg a rendelőjét Hódmezővásárhelyen. Kovács, 2015. 170.

zászlóaljnál közismert volt szélsőjobboldali magatartása és a szélső jobboldali politikai körökkel fenntartott szoros kapcsolata...”, ezért előljárói sem mertek vele szemben fellépni, pedig „igen rossz minősítésű tiszt volt”.⁵⁰ (Ezt vajon honnan tudta?) A másik főjelentőnek, Aniszfeld Miklósnak „tudomása” volt arról, hogy a volt orvos zászlós Katona Sándor főhadnagynál⁵¹ közbenjárt, hogy a munkaszolgálatosok „fegyelmi büntetéseit súlyosbítsa és hogy lehetőleg minél több kikötés legyen”. Azt is állította, hogy amikor két munkaszolgálatost kikötöttek, azt akként hajtotta végre Hegedűs, hogy azoknak ne érjen le a lábujjhegye a földre.

3. 2. Az első kihallgatások a szegedi Katonapolitikai Osztályon

Augusztus 7-én megkezdődött a Szegedi V. Honvéd Kerület Parancsnoksága Katonapolitikai Osztályán⁵² (a továbbiakban: Katpol) jelentkező tanúk kihallgatása. Aznap a szegedi Hirn László tett „panaszbejelentést”, vagyis főjelentést. „Miatán köztudomású – írta az orvosról –, hogy munkaszolgálatosok személyes motozásával, kikötésével, ütlegelésével és életveszélyes fenyegetésével állandóan a legsúlyosabb népellenes cselekedetek sorozatát követte el, szükségesnek látszik ebben az ügyben a katona politikai osztály kiterjedt nyomozása, hogy népellenes cselekedeteinek leleplezésére a népbíróság elé legyen állítható.”⁵³ Megjegyezte azt is, hogy Borotvás⁵⁴ Boldizsár, aki a hódmezővásárhelyi 42. sz. kiegészítő központ pótszázadának főhadnagya volt 1941 tavasza és 1944 nyara között, a napokban a népbírósági tárgyalásán azzal védekezett, hogy a „népellenes” cselekedeteket nem ő, hanem dr. Hegedűs Imre volt orvoszászlós követte el.⁵⁵

Másnap, 8-án újabb két volt munkaszolgálatostól vettek föl jegyzőkönyvet. Kihallgatták Blau Lászlót, aki előadta, hogy bár öccse a keleti fronton elhunyt, és neki emiatt – egy miniszteri rendelet értelmében – felmentést kellett volna adni, illetve leszerelni, Ibolya százados és dr. Hegedűs Imre sorozó orvos megtagadta azt, mert – mint állítólag mondták – „zsidó nem hősi halott”. (Az utasítás valójában úgy szólt, hogy azoknak jár felmentés, akik ellenséges tűz következtében, harc közben estek el, azokra nem vonatkozott, akik „csak” elhunytak.) A volt orvoszászlós pedig alkalmasnak nyilvánította őt, bár igazolt

---

50 Itt, és a későbbiekben is mindig betűhűen közöljük az idézeteket, az aláhúzások eredeti kiemelések.

51 Katona Sándort ugyancsak elítélték valamikor, de a népbírósági aktája hiányzik (az ÁBTL-ben sem található vizsgálati dosz-sziéja), csupán Laczó Endre bűnperében van rá utalás, hogy akkor a szegedi Csillagbörtön foglya volt. 1947. szeptember 2-án azonban Álmosdi Péter volt hadapród őrmester a kihallgatásakor azt vallotta, hallomásból úgy tudja, hogy szovjet hadifogságba került. Nb. 1052/1948. 17.

52 A Katonapolitikai Osztály megszervezését lásd CSEH, 1999.

53 MNL CS-CSML HL, XVII. 406. fond, a II. sz. igazolóbizottság iratai, iktsz. n.

54 Bár a Hegedűs-aktában következetesen Beretvásként szerepel, vezetékeve helyesen: Borotvás.

55 Borotvás Boldizsár az 1945. augusztus 1-i szegedi tárgyalásán (legalábbis a jegyzőkönyv szerint) nem vallott dr. Hegedűs Imrére. Az egyik tanú, dr. Lénárt Pál azonban azt állította, hogy „Hegedűs zászlós motozást is hajtott végre, és sokmindent jogtalanul elvett és ezt vádlott csak nézte... [...] Magatartása csak annyiban volt indokolható, hogy Hegedűsnek nagy politikai befolyása volt és vádlott félt, nehogy leszereljék...” MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 261/1945., 137. (Augusztus 1-én Borotvára a Margita-tanács „háborús büntett” elkövetése miatt tizenkét év fegyházbüntetést szabott ki. Fellebbezése után, november 27-én a NOT megsemmisítette az elsőfokú ítéletet és „népellenes büntett” elkövetése miatt hat hónap börtönbüntetésre ítélte, melybe beleszámította az előzetesen eltöltött több mint öt hónapot.)

súlyos szívbaja volt, amikor pedig munka közben szívrohamot kapott, meg sem vizsgálta. Később nem mert jelentkezni orvosi vizsgálatra, mert a szabadkai Denneberg Jánost és Rosenfeld⁵⁶ Ignácot azokat, akik jelentkeztek, „*embertelenül kikötötte*”. Bródi Ferenc⁵⁷ azt vallotta, hogy az V/2. századnál megtagasztalta a „*nevezett orvosnak gonosz viselkedését, illetve orvoshoz nem méltó módon való viselkedését. Sokszor és mindig kizavarta a legénységet munkára dacára a 38 fok lázzal rendelkezőket, de ha mégis panaszkodtak kikötötte őket.*”⁵⁸

Augusztus 9-én kihallgatták dr. Nussbaum Sándort is. A szegedi orvos előadta, hogy 1943 októberében vonult be a hódmezővásárhelyi kiegészítő parancsnoksághoz. Dr. Hegedűs Imre orvosi beosztása ellenére „*szerakozásból állandóan motozásokat végzett, és akinél a legkisebb szabálytalanságot észlelte, két órai kikötést rendeltetett el Katona századparancsnoknál. Mindenkibe belekötött. Mint orvosnak a kikötetésnél arra kellett volna ügyelnie, nehogy a szívgyöngöseség lépjen fel a kikötetés alatt, ami halálos lehet, ehelyett szerakozásból maga húzta fel az embereket és vigyázott, hogy kikötetés alatt a lába véletlenül se érje a földet.*” (Szeptember 26-án, amikor valahonnan megtudta, hogy az orvost a kecskeméti katonapolitikai osztályon vallatják, egy oda címzett följelentő levelében megismételte a Szegeden tett vallomását.)

Úgy tűnik, hogy a tanúvallomások hatására a szegedi Katpol le akarta tartóztatni a körorvost. Legalábbis erre utal az, hogy augusztus 21-én utasítást küldtek az 55. Honvéd Kiegészítő Parancsnokság D-tisztjének⁵⁹, Hódmezővásárhelyre: „*Amennyiben nevezett Hmvhelyen, vagy a környékén jelentkezne, kutassa fel és tegye az eljárást folyamatba.*” Az irat hátoldalán, 27-én a helyi politikai osztálynak címezve Kovács Elek főhadnagy, D-tiszt azt írta: „*A politikai osztály vezető uratól nyert értesülésem szerint nevezett, mint polgári egyén internáló-táborban van elhelyezve, ezért fenti ügyet további eljárás végett visszakérőleg megküldöm.*” Valóban, az előző nap⁶⁰ hazaért dr. Hegedűs Imrét rendőrhatalósági őrizet alá helyezték, vagyis bekerült a hódmezővásárhelyi méntelepen létrehozott internálótáborba.

3. 3. A volt orvosászlós ügye a hódmezővásárhelyi II. számú igazolóbizottság előtt

Augusztus 10-től újabb tanúkat hallgattak meg az igazolóbizottság előtt. A szentesi Eisenberger Miklós azért jelentette föl, mert amikor – állítása szerint – 1943 májusában Orgoványban volt időszakos orvosi vizsgálaton, ahelyett, hogy a volt orvosászlós megvizsgálta volna, lekevert egy akkora pofont, hogy „*ujjnyomai egy hétig látszottak*” az arcán. Az egész vizsgálat során „*üvöltve rugdalta-pofozta bajtársai-*

56 Denneberg nevét sokszor Denebergnek írták (egyszer Denevérnek), míg Rosenfeld nevét Rozenbergnek.

57 Bródi Ferenc 1945. július 13-án Gardi Béla volt századparancsnokot is följelentette, de 1946 tavaszán az USA-ba távozott, emiatt sem az ő, sem dr. Hegedűs perében nem szerepelt tanúként.

58 Itt, és a későbbiekben is mindig betűhűen közöljük az idézeteket, az aláhúzások eredeti kiemelések.

59 Nyilván a 2. Vkf. osztály defenzív alosztályának tisztjéről van szó – vagyis az elhárító tisztről.

60 A Délmagyarország valószínűleg katpolos forrásai alapján azt írta, hogy szeptemberben tért vissza a hadifogságból, és Hódmezővásárhelyre tartva, a kiskunfélegyházi vasútállomáson valaki felismerte, így került a szegedi Katpol-ra. (Délmagyarország, 1945. október 16. „Diplomás fenevadat tett ártalmatlanná a katonapolitikai osztály. Hegedűs Imre orvosászlós, aki válogatott kínzásokkal gyötörte a beteg munkaszolgálatosokat, beismeri a bűneit”) Ő a tárgyaláson azt vallotta, hogy a hódmezővásárhelyi rendőrség tartóztatta le augusztus 26-án.

imat, miközben ismételten hangoztatta: »már nem sokáig látlak benneteket, hála a gondviselésnek és Hitler vezérünk dicsőségének.«⁶¹ Ugyanaznap jelentette föl dr. Rein György is, aki hasonlókkal vádolta az orvost, mint a társai. Egyebek mellett azt állította, hogy „*saját hatáskörben megmotoztatta*”, szidta, megütötte, „*hazaáruló kommunistának*” nevezte, aki „*a balsevikiéknek kémkedik*”. (Ő volt az első tanú, aki vallomásában arra célzott, hogy az orvos eltulajdonította az elkobzott holmi egy részét.) Kérte, hogy hallgassák ki a szentesi Fövényesi Ferenc tiszthelyettest is, aki a pótzászlóalj állományvezetője volt.

Annak híre, hogy „*írásbeli és szóbeli feljelentések halmaza érkezett*” az igazolóbizottsághoz az orvos ellen, természetesen a hódmezővásárhelyi kommunista napilaphoz is eljutott. 19-én megjelent egy kiadvány, melyben olykor szó szerint visszhangozták a tanúk vádjait. A cikkben név szerint két följelentőre, dr. Rein Györgyre és dr. Kőrösi Ferencre hivatkoztak, majd kijelentették: „*ez a gyáva fasiszta patkány igazoló nyilatkozatában azt állítja, hogy semmiféle jobboldali pártnak nem volt a tagja, és nem fejtett ki fasisztabarát propagandát sem*”, ám valószínűleg nem jelenik meg (mivel akkor még Szombathelyen volt – tehetnének hozzá utólag), de távollétében is megtörténik a tárgyalás. „*Azt hisszük nem kétséges Hegedűs népbíróság elé való állítása.*” – írta a névtelen sajtómunkás.⁶²

Dr. Hegedűs Imre igazolási ügyében a nagy érdeklődésre számot tartó tárgyalásra a II. sz. igazolóbizottság⁶³ előtt augusztus 22-én került sor az 55. Honvéd Kiegészítő Parancsnokság épületében. Azonnal el is napolták szeptember 12-ére, mert az ügy előadója megállapította, hogy egyetleneg beidézt tanú sem jelent meg. Ezt követően Vata Ernő bizottsági elnök fölkerlte a hódmezővásárhelyi rendőrfőkapitányságot, hogy adjanak ki az orvos ellen elfogató parancsot és körözést, mert „*igazolási ügyében eddig felmerült adatok alapján nevezettnek azonnali rendőrhatalósági őrizet alá helyezése és népbíróság elé állítása mutatkozik szükségesnek*”. Egyben azt is közölte, hogy az igazolóbizottsági nyilatkozata szerint (hogy ez mikor keletkezett és milyen úton-módon jutott el Hódmezővásárhelyre, nem tudni) Szombathelyen tartózkodik. Erre Vad János⁶⁴ rendőrfőtanácsos rögtön fölvette a kapcsolatot a szombathelyi rendőrfőkapitányság politikai osztályával, azt kérve, hogy az ott megjelenő Szabó Gyula politikai nyomozónak adják ki az orvost, mert Hódmezővásárhelyre kell kísérenie. (Egy augusztus 27-i, a szombathelyi politikai osztály által kiadott „igazolvány”-ból azonban kiderül, hogy Szabó már egy héttel korábban a városban nyomozott Hegedűs után, ám nem tudta elfogni, mert nem találta meg, valószínűleg azért, mert akkor már nem volt a szombathelyi kórházban, hanem vissza kellett térnie a szovjetek által létrehozott alsópatyi gyűjtőtáborba.) A hódmezővásárhelyi politikai rendőrség ügybuzgósága teljesen fölösleges volt. Augusztus 26-án hajnalban ugyanis nagybeteg hazaért dr. Hegedűs Imre. Délután

61 Feljelentése végén tanúként megnevezett két bajai, egy budapesti és egy szentesi volt munkaszolgálatost (őket később nem hallgatták ki), valamint a szegedi Glück Tibort, aki 22-én kézzel írott följelentést küldött a bizottságnak, (mert ő is késve kapta meg az idézést az aznapi tárgyalásra), valamint a hódmezővásárhelyi dr. Kertész Lajost, aki a munkaszolgálatos századosorvosok volt.

62 Vásárhelyi Népe, 1945. augusztus 19. („Szaporodnak a vádak dr. Hegedűs Imre ellen. 22-én kerül igazolásra a fasiszta orvos-zászlós, aki ütötte-verte, meglöpté és lekommunistázta az alája beosztottakat”)

63 Az elnök Vata Ernő, a tagok: Bordás János, Tóth Sándor, Dávid Balázs (előadó), Varga Imre beküldött és dr. Szemző Miklós behívott bizottsági tag. A jegyzőkönyvvezető Karácsonyi Erzsébet.

64 Vad János (1902–1972) eredetileg malommunkás, kommunista politikus. 1944 végétől tagja lett a debreceni ideiglenes nemzetgyűlésnek. Szélsőséges (természeténél fogva is vad) kommunista volt, már 1945-ben a proletárdiktatúra bevezetését sürgette. 1945 májusától az év végéig a Hódmezővásárhelyi Rendőrfőkapitányság vezetője volt, akkor leváltották, mert pártja sem volt megelegedve a ténykedésével. BENCSIK, 2018. 22–23. és KOVÁCS, 2015. 286.

jelentkezett a rendőrfőkapitányságon, ahol ekkor még nem háborús, hanem „népellenes” bűnök elkövetésével megvádolva azonnal letartóztatták, majd – mint korábban említettük – rendőrhatalósági őrizet alá helyezték, vagyis a helyi internálótáborba kísérték. A hódmezővásárhelyi rendőrfőkapitányság politikai osztályán nem hallgatták ki, erre először Kiskunfélegyházán került sor.

A szeptember 12-ére kitűzött igazolóbizottsági tárgyalást – bár most megjelentek tanúk – az igazolásra kötelezett orvos távollétében tartották meg. (Az okokra később még visszatérünk.) Nyilván a korábbi nagy érdeklődésre való tekintettel a Városháza közgyűlési nagytermet nyitották meg, hogy ott tárgyalják le a körzeti orvos „igazolási bűnügyét.” Ennek a tárgyalásnak a jegyzőkönyve nem maradt fenn, ám a helyi baloldali napilapokból annyit megtudhatunk, hogy tanúk egész sorát hallgatták ki. (Arról, hogy hányan jelenhettek meg valójában, nem maradtak hiteles források, a két hódmezővásárhelyi lapban név szerint öt tanút említettek meg, akik korábban mindnyájan tettek tanúvallomást.) A Vásárhely Népében megjelent terjedelmes tudósítás névtelen szerzője a tanúk vallomásaira hivatkozva azt írta, hogy „ez a beteges lelkű szadista” (mármint az orvos) „a legembertelenebb módon kínozza a zsidó munkaszolgálatosokat”. A szociáldemokrata Alföldi Újságban megjelent beszámoló szerzője hasonlóképpen minősítette az orvost: „emberi érzéseiből kivetkőzött gonosztevő”.⁶⁵ Lapzártakor még folytak a tanúkihallgatások a bizottság előtt, amely határozatot úgy sem hozhatott, míg őt vissza nem hozták Kecskemétről és ki nem hallgatták. Végül a „jól értesült” kommunista lap megjegyezte: állítólag onnan „még egy másik városba is átszállítják, mert ennek az országos brigantinak úgy látszik több helyen is van felelni valója múltbeli tetteiért.”⁶⁶ Annyiban igaza lett a lapnak, hogy az orvost nem egyből Hódmezővásárhelyre hozták vissza, hanem előbb szeptember végén Budapestre szállították és ott előzetes letartóztatásba helyezték. (Erről többet nem lehet tudni, az október 31-i beadványában – melyből majd még több alkalommal idézünk – nem említi, hogy Budapestre is hurcolták.)

Szeptember 22-én – ismét csak távollétében – tovább folytatódott az igazolóbizottsági tárgyalása.⁶⁷ Ezúttal tizenhárom⁶⁸ tanú jelent meg. Mivel nagyrészt elismételték a már korábban jegyzőkönyvbe rögzített vallomásukat, illetve hasonló történeteket meséltek el, ezekkel nem foglalkozunk. Inkább lássunk néhány olyan vallomást, melyre nyugodtan azt lehet mondani: ez nem életszerű történet. Dr. Rein György azt állította, hogy motorozás közben a volt orvosszázlós „zsebkönyvemből megállapította, hogy kommunista vagyok, piszkos kommunistának nevezett és azt mondta, hogy kiküld Ukrajnába...”. Az augusztus 10-i följelentésében még szó sem volt a zsebkönyvéről. Az előzőn kívül még azt a történetet is előadta, hogy Patzauer Aladár⁶⁹ közbenjárására az elkobzott gyógyszereit vissza tudta szerezni. (Egyébként valami oknál fogva egyszer sem idézték be a népbírósági tárgyalásra.) Fövényesi Ferenc⁷⁰

65 Alföldi Újság, 1945. szeptember 13. („Súlyos vallomások hangzottak el dr. Hegedűs Imre kegyetlenkedéseiről”)

66 Vásárhelyi Népe, 1945. szeptember 13. („Vallanak a tanúk Hegedűs Imre dr. ügyében. A volt orvosszázlós elszedte a munkaszolgálatos betegek gyógyszereit, aztán kikötötte a »szimulánsokat«”)

67 A bizottság összetétele annyiban változott, hogy dr. Szemző Miklós helyett dr. Deák Ferencet delegálták. Ő több perben szerepelt népbíróként, például a „népellenes” büntett elkövetésével vádolt Telek Andor 1945-ös perében, később védte egyebek mellett Szatmáry Jánost is, akit tanúként beidézték Hegedűs tárgyalására.

68 Lehet, hogy több volt, a jegyzőkönyv utolsó oldala hiányzik.

69 Patzauer Aladár (1895–1980) szesz-nagykereskedő. 1919-ben a Szegeden megalakult Nemzeti Hadsereg tisztje, 1945-ben Hódmezővásárhelyi állomásparancsnoka volt. MAKÓ – SZIGETI, 2014, 76.

70 Fövényesi 1945. május 20-án Ibolya János ny. századost is följelentette.

azt állította, hogy „bolya százados parancsára saját kezűleg köttette [ki] a munkaszolgálatosokat”. Kö-rösi doktor (bár csak egy hónapig volt Hegedűs mellett) tudni vélte, hogy „a hadseregnél is mellőzték Hegedűst, mert ő volt a hadseregben a legidősebb orvoszászlós, már régen főhadnagynak kellett volna lennie, azonban rossz minősítése miatt nem léptették elő, viszont mint szélsőjobbaldali emberrel sem akart a hadtestparancsnokság ujjat húzni. Az egész zászlóaljat terror alatt tartotta.” Az is figyelemre méltó, hogy Dominusz Jenő, a hódmezővásárhelyi Solti-féle malom vezetője és egyik munkása, Borsos Sándor szinte ugyanazt vallották: amikor a zászlóalj irodája 1943 őszén a malom egyik épületében volt elhelyezve, Hegedűs kikötetett két munkaszolgálatost. A malmi segédmunkás a népbíró-sági tárgya-láson már azt vallotta, hogy nem tudja, ki adta ki a parancsot a kikötésre, és mintegy „rátromfolva” a főnökére, még azt is állította, hogy az orvos a munkaszolgálatosokon kívül honvédeket is kikötetett („innen tudom, hogy szadista ember” – mondta az igazolóbizottság előtt), de ezt a valótlanságot a népbí-rósági tárgyaláson már nem ismételte meg.

Dr. Hegedűs Imre igazolóbizottsági ügye – legalábbis a megmaradt iratok szerint – függőben ma-radt. Sem az igazolóbizottsági, sem a népbíró-sági iratokban nem találni annak nyomát, hogy született volna egy, az ügyet lezáró határozat, és a korabeli lapok sem említik ezt. Úgy tűnik, hogy a bizottság megalégedett azzal, hogy ügyét a népbíró-ság elé utalta, ahol „kellőképpen” elítélték.

3. 4. Kihallgatások a kiskunfélegyházi politikai (rendészeti) osztályon

A hódmezővásárhelyi körorvos internálását követő napokban elkezdődött a kiskunfélegyházi rendőr-kapitányság politikai (rendészeti) osztályán⁷¹ is a terhelő adatok gyűjtése. Augusztus 28. és szeptember 18. között több, mint két tucat, a gyanúsítottat súlyos bűnök elkövetésével vádló tanútól vettek föl jegyzőkönyvet, ezen kívül pedig kilenc levelet kaptak nem helyben, hanem olykor távolabbi városokban (Budapest, Debrecen, Miskolc) lakó volt munkaszolgálatostól.

A széleskörű „mozgósításhoz” hozzájárulhatott az országosan terjesztett szociáldemokrata napi-lap, a Világosság is. Mint írták, „Hódmezővásárhelyen letartóztatták dr. Hegedűs Imre zászlós-orvost, aki az V. kmsz. zászlóaljnak volt vezető orvosa, és válogatás nélkül küldte a bevonuló munkaszolgálatosokat a frontra és a hírhedt bori rézbányákba. Dr. Hegedűs a munkaképteleneket és gyenge szervezetűeket is kivétel nélkül kivétel nélkül frontszolgálatra alkalmasnak találta. A környéken »a munkaszolgálatosok réme« néven emlegették. A kiskunfélegyházi politikai rendőrség ezúton is kéri mindazokat, akik nevezett ténykedéséről adatokat tudnak szolgáltatni, jelentsék haladéktalanul Kiskunfélegyházán a rendőrség po-litikai osztályának.”⁷²

A tanúk egyebek mellett azt állították, hogy a volt orvos zászlós szadista személy volt. Stilmann Lajos szerint „őnála csak az volt a beteg, aki haldoklott” és „az ő rendeletére a századparancsnok súlyos

---

⁷¹ A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályát még 1945 elején szervezte meg – egymástól függetlenül – Tömpe András és Péter Gábor. A korabeli forrásokban több esetben csak Politikai Osztályként emlegetik.

⁷² Világosság, 1945. szeptember 5. („Letartóztattak egy szadista orvos-zászlóst”)

figyelmező gyakorlatokat volt köteles velünk végeztetni”.⁷³ Kalmár Andor egyebek mellett azzal vádolta, hogy „az előírásokat, amik esetleg könnyítettek volna [rajtuk], figyelmen kívül hagyta, hivatalos hatalmával élt, sőt, állandóan visszaélt.”⁷⁴ Ugyanő és Hoffmann Herman egyaránt azt vallotta, hogy a súlyosan vesebeteg kecskeméti Blum Györgyöt az orvosászlós ahelyett, hogy megvizsgálta volna, mint „szimuláns kommunistát” kizavarta a munkahelyére, végül az utolsó pillanatban került be a szegedi helyi kórházba, ahol kis híján meghalt.⁷⁵ Neubach Lajos szerint 1943-ban „csuklózattatta” őket és kijelentette: „Én OTI orvos vagyok, engem nem lehet elcsapni, ti zsidók azt hiszitek, hogy az én eszemem túljártok.” és „drasztikus szavakkal” illette őket.⁷⁶ Kalmár (és rajta kívül szinte az összes többi tanú) azzal is vádolta, hogy minden gyógyszert, kötszert elszedett. A fentiekén kívül még egy dologgal vádolta: 1944 júniusában az egyik hódmezővásárhelyi újságban (a Vásárhelyi Népújság június 3-i számáról van szó⁷⁷) „a gettó rendezéssel kapcsolatban” írt egy cikket, melyben kérte a városi hatóságokat, hogy „a gettóba tömörített vagy tömörítendő zsidóktól minél előbb szabadítsák meg a várost, mert a közegészségügy is ezt kívánja”. Ez a vád ugyancsak fölbukkant más tanúknál is, és később a népügyész vádiratának, majd az ítéletnek a részét képezte.

Több tanú csupán hallomások alapján vádolta az orvost. Így volt például Zafir Ernőnek „tudomása” arról, hogy Hegedűs orvos a leg állatiasabb módon századában lévő betegekét kiválogatta és ezeket a legnehezebb munkára és frontszolgálatra osztotta be.⁷⁸ (A népbírószági tárgyaláson ezt a vádját már valami oknál fogva nem ismételte meg, talán azért, mert valaki figyelmeztette: neki nem volt joga „beosztani” senkit sem, semmilyen szolgálatra.) A korábban Blau által említett Denneberg kikötéséről több kiskunfélegyházi tanú is „tudott”, szintén hallomásból. (Egyikük elmondása szerint őt 1940 őszén vizsgálta meg az orvosászlós – aki akkor nem is volt katona.)

73 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 75. és ÁBTL 3.1.9. V-98172, 6.

74 Uo., 67. Kalmár még azt is állította, hogy az egészségügyi ellenőrző látogatása a körletekben „mindig egy nagy antibolsevista program beszéd volt...” (Uo. 68.) Ezt a kijelentését a tárgyaláson már nem ismételte meg – talán addigra elfeledkezett erről a „meséről”...

75 ÁBTL V-98172, 4. (Hoffmann Hermann szerint a vesebeteg Blumnak azt mondta Hegedűs, hogy „Zsidó szimuláns, nem akar dolgozni, menjen ki innen piszkos gazember zsidó, úgy rúgom magát seggbe, hogy az anyja piccsájába repül. Ha nincs megelégedve velem, majd én megtanítalak benneteket!”)

76 ÁBTL 3.1.9. V-98172, 11.

77 A Vásárhelyi Népújságnak ez a száma sem a hódmezővásárhelyi levéltárban, sem a városi könyvtárban lévő helytörténeti gyűjteményben nem lelhető fel, csupán az igazolóbizottsági iratok között maradt egy hitelesített kivonatos másolat. Az orvos neve alatt megjelent írás szerint „a parancsoló szükségesség által mielőbb felállítandó vásárhelyi gettó”, ha esetleg a város központjában helyeznék el, egy „egészségügyi zárlat esetén óriási kárt okozhat” a településnek. A szűk területre összehúzóult, „minden kényelméből kipottyant” zsidóság egy-két hónap alatt eltervesedhet és megfertőzheti a várost is. Ezért gettót csak jól elkülöníthető helyen szabad létrehozni – áll a cikkben. Végül a szerző arra figyelmeztetett, hogy „számolni lehet a gettóban levők forradalmi tevékenységével is”, vagyis egy esetleges gettózadással, mint amilyen Varsóban és Lembergben (a mai ukrainai Lviv városában) bekövetkezett, melyeket tankokkal és lángszórókkal fojtottak el a náciak.

78 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., ÁBTL 3.1.9. V-98172, 16. (A teljes szöveget lásd a mellékletben.)

Néhány, nem helybeli tanú egyes napilapok (a fővárosi szociáldemokrata Világosság,⁷⁹ valamint a Magyar Nemzet⁸⁰) felhívására jelentkezett, ami arra utal, hogy dr. Hegedűs Imre ügye szélesebb nyilvánosságot kapott.⁸¹ A Magyar Nemzet szeptember 6-i felhívására jelentkező Katz Gyula, aki az V/2-es zászlóaljban dolgozott Szeged–Kecskéstelepen, azt állította, hogy őt is kiköttette Hegedűs. Vallomását megtoldotta még azzal, hogy az orvos „az elmúlt időben akarva részt vett a nyilas pártban.”⁸² (Ezzel a hazugsággal a népbíróságon nem is foglalkoztak.)

A tanúk egy része leplezetlen bosszúvágygal írt róla. Például dr. Sándor György azt írta, hogy „jogos elégtétellel és mit tagadjam, nagy örömmel töltött el az a hír, hogy az ártatlan, sőt, súlyos beteg emberek egyik hóhérat utólerzte az igazságszolgáltatás keze végre. Remélem végre oda fog jutni, ahová érdemli: az akasztófára.”⁸³ A kiskunhalasi Szemző Lajos szeptember 18-án levelében azt közölte, hogy a héten valamennyi bajtársa, aki Hegedűs közelében megfordult, írásban küldi el a tanúvallomását. Erre valószínűleg nem került sor, ugyanis más halasi nem bukkant föl, ám a tanúk egy része ugyanazt a történetet adta elő, ezért az gyanítható, hogy összebeszéltek a vallomás megtétele előtt. (Erre később még visszatérünk, ugyanis az első fokon elítélt dr. Hegedűs Imre a terjedelmes észrevételében konkrét példákat sorolt fel.)

Mialatt újabb és újabb tanúvallomásokat vettek föl, szeptember 3-án a kiskunfélegyházi politikai osztály vezetője, Barna rendőrkapitány nyílt parancsban utasította Mogyorósi Lőrinc politikai nyomozót, (aki a tanúk és a gyanúsított kihallgatását végezte), hogy aznap utazzon Hódmezővásárhelyre, vegye át Hegedűst és térjen vissza vele. Úgy látszik, ez mégsem történt meg, mert Nagy Zoltán, a hódmezővásárhelyi politikai osztály vezetője csak két nappal később, 5-én utasította az ottani internálótábor parancsnokságát, adják át a nyomozónak, hogy átkísérhesse végre Kiskunfélegyházára. Ugyanekkor egy átiratban arról tájékoztatták a félegyháziakat, hogy a delikvenst legkésőbb 10-ig küldjék vissza, mivel 12-én igazolóbizottsági tárgyalása lesz. Erre azonban nem került sor, mert 8-án a kiskunfélegyházi kapitányság közölte, hogy ügyében még folyik a nyomozás, és a Dél-Pest Vármegyei Főkapitányság utasítására ügyét és őt magát is átteszik Kecskemétre – tehát a hódmezővásárhelyiek várjanak a sorukra.

A kecskeméti politikai osztálynak történő átadása előtt, szeptember 10-én Kiskunfélegyházán kihallgatták a gyanúsítottat. A vele aláíratott jegyzőkönyv szerint az összes – a tanúvallomási jegyzőkönyvekben olvasható – bűntettet elismerte. Ezeket azért követte el – vallotta –, mert „én annyira bíztam a velünk szövetségben levő német hadsereg győzelmében, hogy biztos voltam abban, hogy ezek az

79 A Világosság 1945. szeptember 5-i számának címlapján („Letartóztattak egy szadista orvos-zászlóst”) az alábbi felhívás jelent meg: *Hódmezővásárhelyen letartóztatták dr. Hegedűs Imre zászlós-orvost, aki az V. kmsz. zászlóaljnak volt vezető orvosa és válogatás nélkül küldte a bevonuló munkaszolgálatosokat a frontra és a hírhezt bori rézbányákba. Dr. Hegedűs a munkaképteleneket és gyenge szervezetteket is kivétel nélkül frontszolgálatra alkalmasaknak találta. A környéken a »munkaszolgálatosok réme« néven emlegették. A kiskunsgói politikai rendőrség ezúton is kéri mindazokat, akik nevezett ténykedéséről adatokat tudnak szolgáltatni, jelentsék haladéktalanul a kiskunfélegyházi rendőrség politikai osztályának.*

80 A Magyar Nemzet 1945. szeptember 6-i számában az alábbi rövid felhívás jelent meg: *Dr. Hegedűs Imrét, az V. kmsz. zlj. volt zászlós-orvosát letartóztatták. A kiskunfélegyházi rendőrség politikai osztálya felhívja a volt munkaszolgálatosokat, akik dr. Hegedűs működésének tanúi vagy szenvedő részesei voltak, hogy adataikkal írásban haladéktalanul jelentkezzenek.*

81 A helybeli napilap azonban – a kiskunfélegyházi levéltár munkatársának, Ónodi Mártának a szíves közlése szerint – nem foglalkozott a terhelt ügyével.

82 ÁBTL 3.1.9. V-98172, 26.

83 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 283. (A teljes szöveget lásd a mellékletben.)

emberek az én túlkapásaimért sohasem fognak bosszút állni. Mert tisztában voltam vele, hogy német győzelem esetén az összes zsidókat el fogják hurcolni, amit már addig is több ízben tapasztaltam.” Később még „elismerte”: „én egy igen nagyszájú ember voltam, és soha meg nem gondoltam, hogy mit mondok...” Utóbb ehhez még hozzátette: „Elismerem azt, hogy én a zsidókkal nem szimpatizáltam, és őket mint embert semmiresem becsültem.”⁸⁴ Azt is „bevallotta”, tudott arról, hogy folytak csuklógyakorlatok, melyek órákig (!) is tarthattak, sőt, ő maga is „csuklóztatott”, többeket kikötetett, a már említett Denneberg kikötésében pedig személyesen vett részt. (Természetesen „elismerte” azt is, hogy ő írta az ominózus cikket.)

Joggal merül föl a kérdés: mi lehet az oka annak, hogy minden addigi vádat elismert, és szinte önostorozó magatartást tanúsított – legalábbis a jegyzőkönyv szerint. Szerencsére arról, hogy Kiskunfélegyházán mi történt vele, egy október 31-i – a szegedi népügyészségnek (ill. részben a népbírósnak) címzett – beadványából tudomást szerezhetünk. Mivel ilyen jellegű dokumentum ebből a korból nemigen maradt fenn, a vonatkozó részt – a lényegtelen részek elhagyásával – teljes terjedelmében közöljük. „1945. szept. 5-én megbilincselve Kiskunfélegyházára vittek. Ott szept. 6-án a politikai osztályon megkezdték a kihallgatásomat, Magyorósi Lőrincz, Fischóf László, Ficsor József, és három más, előttem ismeretlen nyomozók. Naponként vallattak puhító módszerrel, Magyorósi Lőrincz megpofozott több alkalommal, a megtöltött, 9 mm-es pisztolyával hadonászott az orrom előtt, mondván: »Gané alak, egy lövést próbára a levegőbe, a másodikat a pofájába ereszttem, ha nem ismeri el a vádat!« – Másor gummi bottal meztelen talpaimat, tenyereimet, faromat verte, vérömlenyesen kereké [??] tisztán járni nem tudtam, délután kizavartak az udvarra és ott egy keményfa lécz darabbal ütött, zavart, futni kényszerített, helyben futást, békaügetést, madárjárást, fedezést (:fegyelmező gyakorlatok:) végeztetett. – Amidőn az udvaron ezt a szolgálatvezető [??] meglátta, felvitt a szobába, és ott gummibottal verni kezdett, elájulva elterültem. Ekkor – amidőn homályosan emlékszem – nemi szerveimet hátra húzta, és cipőjével rátaposott, az irtózatossá fájdalomra magamhoz tértem és felordítottam. Felállni nem tudtam, ekkor Magyorósi a derekamra, hátamra lépett és megtaposott, majd a szomszédszobából »orvost« hívtak hozzám. Egyik nyomozó volt ő, aki ököllel mellbe és állon verte. Másnap három volt munkaszolgálatos jelent meg, és azért, mert nem ismertem meg őket, kettő megpofozott engemet. A verések elhagyását kértem, betegségre való hivatkozással, megígérték ezt, ha aláírom a jegyzőkönyvet. Láttam, hogy más kiút nincsen, akkor szeptember 10-én a Magyorósi-féle jegyzőkönyvet aláírni kényszerültem. [...] Kiskunfélegyházán az egyik szolgálatot teljesítő rendőr, amikor verésemről tudomást szerzett, ezt mondta nekem, hangsúlyozva: »Büntanya ez kérem, büntanya.« Verési sérüléseimet látták: Rádi Vincze jószágkereskedő, Kiskunfélegyháza, Honvéd utca 2. szám, Zoboki János községi bíró, Pusztai Gyula, Valatin László és dr. Schreiber Imre Új-Kecskési lakosok.”⁸⁵ (Az itt említett szemtanúkat egyszer sem hallgatták ki.) Ezek után teljesen érthető, hogy a legvadabb, legképtelenebb vádak is elismerte.

A kiskunfélegyházi nyomozás lezárulta után Rédei Imre politikai nyomozó készített egy nyomozati jelentést (dátum nem szerepel az iraton, valószínűleg szeptember 11-én készült, mert aznap küldi Pölös Endre a kiskunfélegyházi PRO-ról az ott fölvetett jegyzőkönyveket Kecskemétre). Ebben többek között

84 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 6–7.

85 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 28–29.

ezt írta: „Tisztelettel jelentem, hogy dr. Hegedűs Imre orvos zászlós ügyében a nyomozást lefolytattam. A nyomozás során megállapítottam, hogy dr. Hegedűs 100%-ig kimerítette emberek törvénytelen megkínzásának valamint megölésének vádjait. Saját maga is elismeri a kihallgatott 32 tanú vallomásával egybehangzóan, hogy tekintet nélkül a betegség minőségére és súlyosságára, kórházba utalás helyett kikötötte, ütlegette, dolgoztatta a szerinte nem emberi számba vehető szerencsétlen zsidó munkaszolgálatosokat. Ez által nem egy esetben gyógyíthatatlan betegséget, vagy halált idézett elő nekik. Dr. Hegedűs, mint sorozó orvos, messze túllépte feladat körét a zsidó munkaszolgálatosokkal szemben. Elfeledkezett arról, hogy az orvos legelső és legelemibb kötelessége – segítséget nyújtani. Kötelessége lett volna megakadályozni azt, hogy szerencsétlen, tbc-ben, gyomorfekélyben, súlyos szív, máj, epebajban sínylődő embereket halálra dolgoztassák. Ahelyett, hogy kórházba utalta volna őket, ahol az orvosi segítség megmenthetett volna sokat közülük az életnek, személyesen saját maga ügyelt fel arra, hogy a beteget jelentő szerencsétleneket jól kössék ki, sőt, maga is végzett kikötéseket. [...] Dr. Hegedűs karöltve a hírhedt Ibolya szds.-sal mindent elkövetett annak érdekében, hogy a szerencsétlen zsidó munkaszolgálatosok közül minél kevesebben jöjjenek haza és minél többen pusztuljanak el.”⁸⁶

3. 5. Kihallgatások a kecskeméti politikai (rendészeti) osztályon

Szeptember 19-én a Délmagyarország utolsó oldalán kis felhívás jelent meg: „Az államrendőrség kecskeméti kapitánysága felkéri mindazokat a munkaszolgálatosokat, akik dr. Hegedűs Ferenc [sic!] orvoszászlós népellenes tetteiről tudomásul bírnak, hogy azokról írásban tegyenek jelentést az államrendőrség politikai osztálya címmel Kecskemét.”

Szeptember 11-én délután dr. Hegedűs Imrét Kiskunfélegyházáról átkísérték Kecskemétre, ahol tovább folytatódott a bántalmazása. Erről az előbbi feljegyzésben ezt írta: „Szept. 11-én d. után Kecskeméti rendőrség fogdjába szállítottak be, ahol a 12. sz. – éjjel-nappal teljesen vak sötét – cellában helyeztek el többed magammal. [...] Szeptember 12-én, Kecskeméten megverték a nyomozók, majd 13-án délután átkísérték az ottani Népügyészségre, 14-én az ügyészség orvosi leletet vett a sérüléseimről. Szept. 14-én ismét visszavittek a rendőrségre, a 6-os sz. fogdába helyeztek el. Megérkezésemkor a politikai osztály vezetője, Dosner ... úr elé vittek, aki 3-4 nagy pofont adott, s az egyiktől az asztalra buktam, szédülve tántorogtam, azt látta és levezettetett a cellába. – A pofozás után vérzett a bal fülem, vele azóta csak gyengén hallok, dobhártyám szétrepedt, egyensúlyérzési szervem (Corti-féle szerv) is valószínűleg sérült mert rendszeren járni nem tudtam kb. 8 napig. Délelőtt és délután vallattak, hol a nyomozók, hol a »tanúk« vertek pofon. – Lábujjhegyen, félig guggoló helyzetben állva kellett beszélnem, csuklógyakorlatokat (fedezés, mély térdhajlítás), bukfenchezést végeztek, s ha nem jól ment, megfogtak és úgy gördítettek végkimerülésig; máskor homlokkal k.b. 50 fokos szögben falhoz állítottak, merevtörzs, nyújtott kar és lábujjhegyen állva összeesésig »gondolkozni«. Ilyen fárasztó helyzetben kellett a kérdésekre feleletet adnom. Szept. 20-21-én három úr jött a minisztériumból, és részletesen kihallgattak eddigi kihallgatásom és megverettetéseim

---

86 ÁBTL 3.1.9. V-98172, 14.

felől. Ők biztosítottak arról, hogy a kecskeméti nyomozók nem vernek engemet tovább. Ők nem bántottak ezután, csak a »tanúk« pofoztak meg.”⁸⁷

Azzal párhuzamosan, hogy az orvost felváltva ütötték-verték és vallatták, elkezdődött a tanúk kihallgatása. A politikai osztály nyomozói összesen tizenegy kecskeméti és szegedi illetőségű tanú vallomását jegyzőkönyvezték, ezen kívül hat írásos följelentés érkezett be a rendőrségre. Ezek a feljelentők is ugyanazoknak a bűnöknek az elkövetésével vádolták meg az orvost, mint a többiek. Egyesek azt állították, hogy „állandóan durva hangon zsidózott”.⁸⁸ Volt, aki úgy vélte, hogy csak azért nyilvánította munkaszolgálatra alkalmatlannak 1944-ben, mert az ilyen zsidókat összeszedte a Gestapo. (Ez ugyan nem volt igaz, ennek ellenére a tárgyaláson is elhangzott.) Az egyik tanú azt állította, hogy hiába hozott szanatóriumi igazolást a súlyos szívbajáról, a gyanúsítottat ez nem érdekelte („Na, mennyiért vásároltad?” – kérdezte⁸⁹) és orvosi hivatásával össze nem egyeztethető módon bánt velük. Freund János egyenesen úgy fogalmazott, hogy „egy minden emberi méltóságból kivetkőzött szadista állat”⁹⁰ volt. Több tanúnak tudomása volt Denneberg kikötéséről is, bár például Rigó Ferenc ezt 1942 júniusára tette, amikor a körorvos még nem volt katona. (A december 6-i kihallgatásán már szóba sem hozta az esetet...) A följelentők egyike részéről olyan állítás is elhangzott, hogy bár az egyik szabadkai munkaszolgálatos valóban azért kötötték ki, mert ittas volt – de „csak” egy hosszúlépést ivott. Bizonyos esetekben fölmerül a gyanú, hogy egyesek összebeszéltek, ugyanis vallomásaik nagyon hasonlóan egymásra.

Szeptember 19-én kihallgatták a terheltet is – de nem a saját⁹¹, hanem Ibolya János volt százados ügyében. Mivel ellene is az egyik vádpont a Denneberg–Rosenfeld-ügy volt és az orvost is erről vallatták, érdemes végre összefoglalni a két vádlott (és néhány tanú) vallomásai alapján, mit lehet tudni erről a dologról.

Az ominózus eset 1943. augusztus legelején történt, amikor tömeges behívásokra került sor. A hódmezővásárhelyi Vigadó épületében lévő sorozóbizottságnak Ibolya János századoson kívül Katona Sándor főhadnagy, dr. Hegedűs Imre orvos zászlós, a HM egy tisztje, mint ellenőr, az V. hadtesttől pedig dr. Hollósy Zoltán voltak a tagjai, valamint jelen volt a segédszemélyzet is. Denneberg János 2-án jelentkezett sorozásra, és a többiekkel ellentétben nem munkaruhában, hanem „kiöltözve” jelent meg a bizottság előtt. Ezt magabiztosan azzal indokolta a százados kérdésére, hogy egy hadügyminisztériumi rendelet értelmében, akinek több mint egy éves frontszolgálat volt a keleti hadszíntéren, azt nem sorozzák be munkaszolgálatra, ez pedig rá is vonatkozik. Ekkor azonban Ibolya János százados megnézte a kartotékját és megállapította, hogy neki csupán jó tizhónapnyi frontszolgálat van. Kiderült, hogy a „szürke könyvecskéjében” a harcéri szolgálat dátumát primitíven meghamisította. Erről a bizottság tagjai is meggyőződtek. Mivel egészségi állapota miatt alkalmas volt a munkaszolgálatra (korábban szabadkai birközöbajnok volt), szóba sem jöhetett a fölmentése. A csalási kísérlet miatt a százados (és nem Hegedűs!) elrendelte, hogy két óra időtartamra kössék ki, ennek ellenőrzését pedig Katona Sándor

87 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 29.

88 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 82.

89 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 88.

90 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 57.

91 A főntebb idézett feljegyzésben arra utal, hogy Kecskeméten is aláírtak vele gyanúsítottí jegyzőkönyvet, ez azonban a nép-bírószági aktájában nem található meg.

főhadnagyra bízta.⁹² A kikötetésről a másnapi zászlóaljparancsban értesülhettek a munkaszolgálatosok.

A delikvenst szabályszerűen kötötték ki, és a zászlóaljorvos csak akkor lépett hozzá, amikor meg kellett igazítani kezén a kötelet. (Ennek egyébként nemcsak a bizottság tagjai voltak tanúi, hanem mintegy nyolc besorozott személy is.) Denneberg negyedóra múlva szédülni kezdett, mire Katona Sándor főhadnagy vízzel leöntette. Ismét egy negyedóra múlva elkezdett üvöltözni, erre Hegedűs megvizsgálta és megállapította, hogy idegrohamot kapott, ezért parancsot adott arra, hogy szedjék le. Ekkor már szinte önkívületi állapotba került, és üvöltözni kezdett Ibolyával. Egyebek mellett azt ordította, hogy: *„Engem kötöttél ki, te kurva százados, engem, te disznó”!*⁹³ Erre Hegedűs egy szomszéd szobába vitette és – miközben a dühöngő összetörte az asztalt –, nyugtató injekciót adott be neki. A kikötésből hátralévő másfél órát később sem kellett letöltenie, de Hegedűs szerint (ezt Ibolya vagy mások nem említették) a százados előzetes letartóztatásba helyezte, és a szegedi katonai ügyészségre kísértette. Azt, hogy ott mi lett vele, senki sem tudta megmondani.

A másik szabadkai munkaszolgálatos, Rosenfeld Ignác kikötetésére két ok miatt került sor. Egyfelől az orvoszászlósnál – egy ismerősének közbenjárására – *„kedvezőbb elbírálást”* szeretett volna elérni. Ő hajlott is erre, de Ibolya János százados rájött a csalási kísérletre, és nagy botrányt csapott: *„disznó zsidó, meg akartad vesztegetni a vizsgáló orvost? Majd én megmutatom, hogy rendet csinálók!”*⁹⁴ (Az orvost meg jól leteremtette.) De ez nem volt elég, mert a besorozása után a Vigadó melletti vendéglőben *„a többszörösen kiadott szigorú és tiltó parancsok dacára”* bepálinkázott. Ezek után a *„bemutató szemlén”* ittas állapotban jelent meg, majd *„tiszteletlenül és fegyelemsértő módon”* viselkedett. A *„tiszteletlenség”* annyit jelentett, hogy amikor a százados eltiltotta a további pálinkaivástól, *„Rosenfeld gúnyosan és mosolyogva és cinikusan azt válaszolta”,* hogy *„ugyan ne izéljen már százados úr, ha ennyire nem szereti a pálinkaszagot, legfeljebb iszom majd fröccsöt.”*⁹⁵ Ezek után természetesen ő sem úszta meg: egy órán keresztül ki volt kötve. (Az egyik tanú, dr. Vajda Lajos az 1946. május 7-i tárgyalási napon azt vallotta, hogy több ízben elájult, akkor leengedték, majd a vádlott élesztgette.) Az Ibolya és dr. Hegedűs által előadott történetet utóbb több volt munkaszolgálatos vallomása alátámasztotta. *„Az én bűnperemben tanúk vallották, hogy a kikötetés szabályszerű volt”* – állította az orvoszászlós⁹⁶, de többen vallották azt is, hogy a kikötést személyesen ő végezte. (Erre később még visszatérünk.)

Akadtsz persze olyan fantáziadús személy is, aki képes lett volna megesküdni arra, hogy Dennebergget *„három egymást követő napon kötötték ki”*.⁹⁷ Egy másik volt munkaszolgálatos, Pártos Endre a népbíró-sági tárgyaláson azt vallotta, hogy Ibolya János százados – a dr. Hegedűs Imrével történt tanácskozást követően – elrendelte, hogy két alkalommal legyen két-két órára kikötve, mert meg akarta őt veszteget-

⁹² MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 255/1945., 8. Katona Sándort valami oknál fogva nem idézték be sem Ibolya, sem Hegedűs perében, pedig szemtanúja volt az eseménynek. Talán azért történt ez, mert akkor vagy nyugaton tartózkodott vagy szovjet hadifogságban volt.

⁹³ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 37.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Ibolya-akta, 169–171.

⁹⁶ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 217.

⁹⁷ Dr. Fenyő László kihallgatására végül a népbíró-ság végzése miatt nem került sor. MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 255/1945., 146.

ni és ittasan vonult be, bár szerinte „ez alkalommal nem volt részeg”. Ráadásul még azt a képtelenséget is vallotta, hogy Hegedűs a táskájából szedte elő azt a kötelet, amivel kikötötték Denneberget.⁹⁸ Ezen kívül még azt is állította, hogy a két szabadkai kikötése között négy-öt nap telt el, de azok a munkaszolgálatosok, akik szemtanúi voltak az eseményeknek, egybehangzóan állították, hogy egy napon történt a két eset.

Visszatérve a kecskeméti kihallgatásra, annak lezárásaként elkészült Rédei Ibolya nyomozati jelentése. A politikai nyomozónő ebben azt írta, hogy „Saját maga is elismeri a kihallgatott 32 tanú vallomásával egybehangzóan, hogy tekintet nélkül a betegség minőségére és súlyosságára, kórházba utalás helyett kikötöztette, ütlegette, dolgoztatta, csuklóztatta a szerinte nem emberszámba vehető szerencsétlen zsidó munkaszolgálatosokat. [...] Dr. Hegedűs karöltve a hírhedett Ibolya szds-sal mindent elkövetett annak érdekében, hogy a szerencsétlen zsidó munkaszolgálatosok közül minél kevesebben jöjjenek haza és minél többen pusztuljanak el.”⁹⁹

3. 6. Újabb kihallgatások a szegedi Katonapolitikai Osztályon

Október 13-án – amikor már Szegeden volt – újabb három, helyi illetőségű tanút hallgattak ki az ügyben. Ők nagyrészt a korábbi tanúvallomási jegyzőkönyvekben olvasható történeteket adták elő. (Denneberg esete ismét előkerült.) Ugyanekkor kihallgatták a terheltet is. Mindent „beismert”, tulajdonképpen az előző vallomását ismételte meg, és megint „önkritikát gyakorolt”: „Szélsőjobbaldali beállítottságú ember voltam [...] az ellenem felolvasott feljelentések és ismert vádak mérlegelése alapján [...] bűnösnek érzem magamat...” Hogy miért írta alá ezt a jegyzőkönyvet is, azt a már többször idézett október 31-i feljegyzéséből tudhatjuk meg. „Október 12-én hajnal[1]ban útbaindítottak Szegedre. Itt megérkezésem után Szenesi, Mauthner, Acél, és 3-4 ismeretlen nyomozó vett vallatás alá. – Lábujjhegyre, félig guggoló helyzetben – mereven kinyújtott karokkal, tenyerek fölfelé – állva kellett felelnem a kérdésekre, egy pofont is adtak, majd a világos falra közelből me[??]ni kényszerítettek s így kellett válaszolnom teljes kimerülésemig. Kijelentették, hogy a kiskunfélegyházai és kecskeméti vallatásokon alkalmazott módszereknél itt olyan súlyosaknak vetnek alá, hogy ha ők akarják, az apám és anyám meggyilkolását is elvállalom és aláírok bármit, amit elém tesznek. – Ezután elhelyeztek a Béke utcai fogházba »gondolkozni«. Okt. 13-án délután és éjjel kb. kb. 10 órától hajnali ½ 3. óráig hat nyomozó úr vallatott, teljesen kimerültem testileg és idegileg. Utasítottak, hogy másnap, 14-én d. e. 9 órára írjam le a zászlóaljnál történeteket, ennek alapján jegyzőkönyveznek. Ekkor már 24. órája éheztek. Ilyen kimerült lelki állapotban elhatároztam magamat arra, hogy mindent leírok és jegyzőkönyvileg elismerek, csakhogy a nyomozók további súlyos bántalmazásától mentesüljek. Okt. 14.-én k. b. 35-36 órai éheztetés után Mauthner úr és egy nyomozó társa jegyzőkönyvezni kezdett állandó gúnyos megjegyzések és fenyegetések közben. A jegyzőkönyvi kitételek ellen

98 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 94. A decemberi tárgyaláson már ugyanezt hangoztatta a tárgyalás felbőszült közönsége is („mindig hazulról hozta aktatáskában a kötelet, amivel a kikötéseket csinálta.”) Valószínűleg ezt a hazugságot néhány volt munkaszolgálatos terjesztette el. Lásd: Délmagyarország, 1945. december 8.

99 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 17. (A kecskeméti napilapokban nem találtunk olyan cikket, mely Hegedűs ügyével foglalkozott volna.)

következésként hiába tiltakoztam. – Mauthner úr azt mondta: »Nekünk a vád fölépítése a cél, tiltakozásait, egyéb mondanivalóit majd előadhatja az ügyészségen.« Az általam aláírti kényszerűlt jegyzőkönyv a valóságtól eltéréket tartalmaz.¹⁰⁰ Ilyen tortúra után ne csodálkozzunk azon, hogy bűnösnek vallotta magát.

Miután bevallotta „minden bűnét”, – feltehetően a Béke utcai fogházban – 14-én, vásárnap lehetőséget kapott arra, hogy papírra vesse a védekezését. A négy oldalas, grafitceruzával írott „jelentésben”¹⁰¹ általánosságban ugyan „népellenes bűnösségét” nem tagadta, de a fölsőbb parancsnokokat és a „korszellemet” hibáztatta. *„A katonai szolgálati beosztásom igen kényes volta, a parancsnokaim szeszélye, zsidóellenes volta stb. az addigi polgári életemben, a politikai változások következtében a zsidó kérdésben vallott közömbös nézetemet jobboldali irányba terelte, anélkül, hogy én gyűlölködővé váltam volna.”* – írta. Ehhez még hozzátette: *„elismerem, hogy a musz.-ok előtt tett kijelentéseim, sokszori megdöntött feccsegeim, magatartásom, hangoskodásom, a kapott parancsok foganatosításánál követett eljárásaim személyemet a musz.-ok szemében ellenszenvessé tették. Talán ez által igyekeztem a sokféle úton kísérletező megvesztegetőket vagy társaikat magamtól távol tartani.”* Azt is elismerte, hogy *„mint katonai beosztású is, szabadszójú voltam, és szavaimat sok esetben nem válogattam meg.”* Ami az egyes vádakát illeti, azokat igyekezett tételesen megcáfolni. Egyebek mellett azt írta, hogy a gyógyszereket, kötszereket egy Vkf-rendeletre kellett összeszedetni, ezt ő csak felügyelte. Amikor a munkaszolgálatosoktól elvették a pénzüket, azt postán hazaküldték, a feladószelvényt pedig odaadták a tulajdonosnak. Esetenként – Katona Sándor főhadnagy, nemzetvédelmi tiszt¹⁰² parancsára – részt vett levelek, iratok átnézésében. Amikor pedig a tanúk úgy érezték, hogy zsidózott, kommunisztázott, gyalázta őket, ő csupán tréfálkozott. A kikötéseknél a szolgálati szabályzat előírása szerint jelen kellett lennie, és amikor egy honvéd szabálytalanul helyezte el a munkaszolgálatos kezén a kötelet, ő azt személyesen igazította meg, nehogy nagyobb baj történjen. A „bemutatásnál” mindig egy tisztbi bizottság volt jelen, és felsőbb parancsra csak honvédkórházi látleletet fogadhatott el felmentés vagy felülvizsgálat esetén, mást nem. Egyébként pedig az V. hadtest szegedi helyőrségi kórháza többször följelentette őt, mert „túl sok” munkaszolgálatost utalt be.

A kihallgatás befejezéséről csak a szegedi kommunista napilap számolt be, a szokásos szélsőséges, uszító stílusában: *„Elvetemült háborús és népellenes bűnös kihallgatása fejeződött be vasárnap a szegedi honvédkerület katonapolitikai osztályán. Hegedűs Imre orvosszőlős [...] a betegséggel jelentkező munkaszolgálatosok legsúlyosabb bajait sem vette figyelembe soha, és még a nyomorékokat, sántákat, bénákat is munkára küldte. »Diagnózisának« állandó mottója az volt, »minek titeket felmenteni, úgy is megdögöltök«.”*¹⁰³ A névtelen sajtómunkás a tanúk már ismertetett vádjait tényként fogadta el, és az orvosról úgy írt, mint ha ő lett volna a megelevenedett, „patás ördög”. Az érdekes az, hogy a cikk szerint angol fogságba esett, onnan tért haza Magyarországra. Amikor pedig Kiskunfélegyházán keresztül igyekezett haza, valakik fölismerték és elfogták, így került a szegedi Katonapolitikai Osztályra. (Azt utólag már nem lehet megtudni, hogy a Délmagyarország munkatársa honnan szerezte a fenti – hamis

100 Uo.

101 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 16–19. A lapokat utólag valamiért körbe vágták, emiatt olykor olvashatatlanná a szöveg.

102 A nemzetvédelmi tisztnek afféle propagandista feladatot töltöttek be a honvédségben.

103 Délmagyarország, 1945. október 16. („Diplomás fenevadat tett ártalmatlanná a katonapolitikai osztály”)

- információt. Ha ugyanis a Katpoltól kapta a „fülest”, akkor nem világos, hogy az miért vezette félre a lapot.)

Október 31-én a szegedi Katonapolitikai Osztályon Mauthner György összefoglalta Hegedűs ügyét, röviden ismertette az ellene felmerült vádakat. Azt is megjegyezte, hogy *„szélsőjobboldali beállítottságú, zsidógyűlölő, és alapjában véve kegyetlenkedő ember volt”,* ezért követte el a terhére rótt cselekményeket. Végül pedig azt írta, hogy összesen 53 feljelentés érkezett a gyanúsított ellen.¹⁰⁴

---

104 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 14.

4. VÁDEMEELÉS A SZEGEDI NÉPÜGYÉSZSÉGEN

1945. október 31-én dr. Hegedűs Imre végre szabadult a Katonapolitikai Osztályról, ugyanis átkísérték a népügyészségre, majd a törvényszéki fogházba. Ekkor írta a korábban többször idézett feljegyzése végén: *Vártam, hogy áthelyezzenek a népügyészségre ahol a magyar jog védelem alatt mentve leszek azon fájdalmas, borzasztó [??] módszerek ellen, amelyben folyó év szept. 6. óta – betegségeim ellenére is – részesítettek.* Ezt követően a népbíróságot szólította meg: *„Tisztelt Népbíróság! Az elszenvedett kínzások és kényszerítő körülmények következtében eddig általam aláíratott jegyzőkönyvek tartalmát és szövegezését a mai nappal megtagadom, mivel azok a valóságától távol állnak és kérem a bántalmazóim ellen a hivatalos hatalommal való visszaélés miatt az eljárást megindítani.”*¹⁰⁵ Tehát az orvos mindhárom kikényszerített nyilatkozatát megtagadta. Csupán az a kérdés: miért nem hangsúlyozta ki a kiskunfélegyházi és a kecskeméti mellett a szegedit is? A népügyész ugyanis – mint alább látható – ebből azt a következtetést vonta le, hogy a szegedi Katonapolitikai Osztályon megtett vallomását fönntartja, miközben azt is kényszer hatására tette meg.

November 2-án dr. Pártos Imre népügyész is kihallgatta. Ekkor minden korábbi vallomását visszavonta: *„Gyanúsított kijelenti, hogy Kecskeméten és Kiskunfélegyházán a rendőrségen bántalmazták, ennek hatására tette meg a vallomását, amit visszavon. Külsérelmi nyomok most nincsenek.”* – mondta.¹⁰⁶ Azt beismerte, hogy a munkaszolgálatosokat durván szidalmazta, de ehhez hozzátette: *„embert soha nem ütöttem és embert soha ki nem kötöttem. Tagadom, hogy bárkit is megcsuklóztattam volna, erre nekem nem volt jogom. Mindenkit lelkiismeretesen megvizsgáltam és a vizsgálat alapján hoztam meg a határozatot, hogy alkalmasnak találtam-e vagy nem a katonai szolgálatra.”* Ezt az első tárgyalási napon azzal egészítette ki, hogy a honvédség szolgálati szabályzata értelmében csak a katonai kórházban, katonaoorvos által kiállított látteleket fogadhatta el.

---

¹⁰⁵ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 30.

¹⁰⁶ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 209. és ÁBTL V-98172, 34. A panaszról Pártos értesítette a kecskeméti kapitány-ságot. November 22-én Szentkirályi László politikai nyomozó azt jelentette, hogy kivizsgálták az ügyet, de ennek során *„nem merült fel semmi olyan adat, amelyben kihallgatása alkalmával bántódás érte volna.”* ÁBTL V-98172, 35.

Ezt követően megismételte a két héttel korábban tett vallomását, miszerint a felettes katonai parancsnokság felelősségre vonta, mert „túl sok” – általa betegnek tartott – munkaszolgálatost utalt be a szegedi helyőrségi kórházba. A gyógyszereket bizalmas utasítás alapján vette el tőlük.¹⁰⁷

Azt beismerte, megtörténhetett, hogy emiatt a munkaszolgálatosnak romlott az egészsége, de ha az illető segítségért fordult hozzá, mindig adott gyógyszert. Mivel a saját rendelőjét katonai célokra vették igénybe, az elvett gyógyszereket oda hordta be, ezeket a munkaszolgálatosok számára használta föl, és amikor 1944 szeptemberében Hódmezővásárhelyről elvonultak, már alig maradt belőlük valami. Meg kell jegyeznünk, hogy ehhez a vallomásához a későbbiekben is következetesen ragaszkodott, legfeljebb újabb tényekkel egészítette ki azt.

A jegyzőkönyv fölvétele után a népügyész kihirdette előtte a 4614/1945. n. ü. számú vádiratot, valamint az előzetes letartóztatásba helyezéséről szóló határozatot,¹⁰⁸ amit ő jogorvoslat hiányában tudomásul vett. A vádiratban egy rendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1440/1945. M.E. sz. rendelet 5. §-ával módosított 81/1945. M. E. sz. rendelet 11. §-ának 5. pontjába¹⁰⁹ ütköző „háborús bűntett” elkövetésével, és egy rendbeli, folytatólagosan elkövetett, a Btk. 333. §-ába ütköző és a 336. § 9. pontja szerint minősülő lopás büntette miatt emelt vádat.

A népügyész 31 konkrét „bűnesetet” sorolt föl a nevek említésével (a vádirat indoklásának végén 39 tanú neve található). A vádlott terhére rótt bűncselekményeket az alábbiak szerint lehet csoportosítani: 1.) név szerint említett munkaszolgálatosokat – bár súlyosan betegek voltak – nem mentett föl a szolgálat alól, hanem egészségesnek nyilvánított, sőt, egyeseket menetszázadba osztott be; 2.) akik gyengélkedőre jelentkeztek, azokat „súlyos csuklógyakorlatozással kínozta, kikötötte, ütötte”; 3.) a két szabadkai munkaszolgálatost, „személyesen kötötte ki, oly módon, hogy a lábuk nem érte a földet”, ráadásul Denneberget még hasba is rúgta; 4.) jogtalanul elkobozta a gyógyszereket és azok nagy részét a lakására vitte, hogy eltulajdonítsa. (A „gyógyszerlopás” vádját a vádlott „beismerő vallomásaival” és dr. Nussbaum Sándor vallomásaival kívánta a népügyész „bizonyítani”). Azzal, hogy nem részesülhettek az arra rászorulóknak gyógykezelésben, valamint azáltal, hogy a munkaszolgálatosokat szabálytalanul kikötötte, illetve kikötötte és órákon át „csuklózttatta”, a vádlott „része, illetőleg tettese volt ismeretlen számú, nagyon sok személy megkínzásának”.¹¹⁰

A részletes indoklásban az is olvasható, hogy bár a volt orvoszászlós – mert veréssel csikarták ki belőle – visszavonta a szeptember 11-i kiskunfélegyházi vallomását, de az október 15-i esetében, (melyet a szegedi Katonapolitikai Osztályon tett és ugyanolyan beismerő volt, mint a kiskunfélegyházi) ezt

¹⁰⁷ Ez utóbbi vallomását december 6-án annyiban módosította, illetve egészítette ki, hogy a gyógyszereket a szegedi vezérkari főnökség I. osztályának rendelete alapján kellett elkobozni, de személyesen nem ő vette el, hanem csak ellenőrizte a végrehajtást. A kötszereket pedig azért nem tarthatták maguknál a deportáltak, mert többször előfordult, hogy mérget rejtettek el közelük, amellyel öngyilkosságot követtek el vagy a gettóban, vagy más a szerelvénnyel, kiszállítás közben.

¹⁰⁸ „Mint hogy az alkalmazandó büntetés előrelátható nagysága miatt a terhelt szökésétől tartani lehet, az előzetes letartóztatás elrendelése indokolt...” – szól az obligát indoklás. (MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 305.)

¹⁰⁹ Eszerint háborús bűnös az is, „aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával a reábizott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában felhajtója, tettese vagy részeese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának.” <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8214> (Letöltve: 2020. 09. 10.)

¹¹⁰ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 35–36. A vádirat erősen sérült, szélein több helyen csonkult vagy olvashatatlan, az utolsó oldal hiányzik.

nem tette meg, és azt sem állította, hogy utóbbi helyen bántalmazták volna. (Ez azonban nem igaz! Az október 31-i „jelentésének” korábban idézett végén minden előbbi vallomását visszavonta.) Mivel pedig – érvelt a népügyész – azt nem indokolta meg, hogy miért nem vonta vissza a Katonapolitikai Osztályon tett vallomását, utóbbit teljes értékű bizonyítékként fogadta el.

Dr. Hegedűs Imre november 27-én – védője, dr. Kovács Aladár¹¹¹ útján – betejesztette a népbíró-ságnak a tanúi névsorát; a megnevezett 20 személy között volt a közismert helyi értelmiségi, Galyasi Miklós¹¹² és Fejes István. Előbbi december 5-i dátummal írt egy nyilatkozatot¹¹³, melyben igazolta, hogy a vádlott fölmentette a munkaszolgálat alól (azzal a kedélyes megjegyzéssel, hogy „na öreg, te eleget voltál oda és eleget szenvedtél!”). Többször bevonult munkaszolgálatra és nem panaszkodhat rá – írta –, vele szemben barátságos volt, azt azonban, hogy másokkal miként viselkedett, nem tudja. (A másnapi tárgyaláson betegsége, illetve kórházi kezelése miatt nem tudott megjelenni, de később nem kapott idézést. Ez talán azzal magyarázható, hogy Hódmezővásárhely közismert, népszerű személyiségének a vádlott melletti kiállása kellemetlen volt a népbíró-ság számára.) December 6-án Fejes István is írt egy levelet a népbíró-ságnak, melyben betegségével mentette ki magát, de írásban vallomást tett. Előadta, hogy ő a pótkeret parancsnokságán irnokként volt beosztva, és így a dr. Hegedűs Imre vezette orvosi vizsgálatokon személyesen vett részt. „Dly esetről, hogy valaki alkalmassági fokával ellentétes szolgálat-ra lett volna igénybe véve, tudomással nem bírok” – nyilatkozta.¹¹⁴ Fenyítések, kikötések végrehajtásánál nem volt jelen, de arról tudott, hogy történtek ilyenek. Arról is tudomással bírt, hogy a munkaszolgálatosoktól elvették a gyógyszereiket, azokat összegyűjtve a zászlóalj gyengélkedő szobájában helyezték el. Ismeretei szerint ezeket az elvonuló századoknak osztották ki.

---

¹¹¹ A szegedi ügyvédet (aki korábban Ibolya Jánost is védte) november 22-én bízta meg, hogy a folyamatban lévő ügyében képviselje.

¹¹² Galyasi (Reisinger) Miklós (Hódmezővásárhely, 1903–1974) költő, művészettörténész, múzeumigazgató. Jogi diplomája megszerzését és az 1927–29 közötti párizsi tanulmányújtját követően szülővárosában telepedett le, az ottani irodalmi-művészeti élet meghatározó személyiségévé vált. A Tornyai Társaság alapító tagja. A munkaszolgálatból történő hazajövele után, 1945. elején nevezték ki a helyi múzeum és könyvtár igazgatójává. Ő indította el a Vásárhelyi Őszi Tárlat nevű kiállítás-sorozatot. 1957-ben – a forradalom alatti vélt magatartása miatt – egy tipikus koncepció-s perben – három év börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után is a város köztisztvisletben álló – bár perifériára szorított – személyisége maradt. Haláláig figyelte a kádári állambiztonság. Lásd VINCZE, 2013.

¹¹³ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 295. (A nyilatkozat teljes szövegét lásd a mellékletben.)

¹¹⁴ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 287.

5. A TÁRGYALÁS

5. 1. A népbíróági tárgyalás-sorozat első két napja (1945. december 6-7.)

November 9-i végzésével a népbíróság december 6. kilenc órára tűzte ki a nyilvános főtárgyalás időpontját, előtte azonban november 13-ára beidéztek dr. Hegedűs Imrét Ibolya János volt honvéd százados tárgyalására tanúnak. A „*nagy érdeklődést és érthető izgalmat*” keltő bűnperben – a szegedi kommunista szócső szerint – Hegedűs, aki „*szintén részese volt a hódmezővásárhelyi munkaszolgálatos kínzásoknak*”, mentegetni igyekezett a vádlottat.¹¹⁵ A nem mindennapi tárgyalás légköre igen feszült lehetett. A hallgatóság már a tárgyalás elején akasztófát követelt Ibolyának, majd amikor az orvos megjelent a teremben – a jegyzőkönyv szerint – a volt munkaszolgálatosok felzúgtak: „*Huj! Itt a gyilkos.*” A tanácsvezető bíró rendreutasítását követően sem csillapodott a feszültség. Ráadásul az ítélet kihirdetése előtt megjelent az a foglár, aki a fogházba visszakísérte Hegedűs doktort és jelentette, hogy „*a folyosón a tanút megtámadták és a hallgatóság közül egy férfi úgy arculütötte, hogy az orrán eleredt a vér.*”¹¹⁶ Bár az ő tárgyalásán a jegyzőkönyv a fentihez hasonló jelenetet nem rögzített, jó okunk van feltételezni, hogy a hangulat hasonló volt, mint Ibolya bűnperében.

1945. december 6-án a szegedi megyei ügyészség épületében elkezdődött dr. Hegedűs Imre népbíróági főtárgyalása, melyet dr. Bozsó Ferenc tanácsvezető bíró vezetett.¹¹⁷ A tárgyalás helyszínéként valószínűleg azért esett Szegedre a választás, mert ugyan ekkor már működött a Hódmezővásárhelyre kihelyezett népbíróság, de a tanúk nagy része nem helybeli volt. A vádat dr. Pártos Imre népügyész képviselte, a vádlott védelmét dr. Kovács Aladár látta el. Megjelent dr. Thiry Lajos szászados, kirendelt katonaoorvos-szakértő is. A beidézett 65 tanú közül csupán 29 jelent meg, a többi igazolatlanul távol maradt – úgy tűnik, számunkra nem volt fontos, hogy a vádlott „elnyerje méltó büntetését”. A népügyész indítványára a népbíróság az igazolatlanul távol maradt tanúk nagy száma ellenére elrendelte a tárgyalás megtartását. A két nap alatt összesen 26 tanút hallgattak ki.

A vádlott csak részben érezte bűnösnek magát. Azt ugyan elismerte, hogy a tisztársai befolyása alatt jobboldali beállítottságú volt, ám azt tagadta, hogy a vád tárgyává tett cselekményeket elkövette. Védekezése alapján véve ugyanaz volt, mint a népügyészségi kihallgatásakor, és tételesen cáfolta

¹¹⁵ Délmagyarország, 1945. november 14. („Ibolya János munkaszolgálatos parancsnok kegyetlenkedéseiről vallanak a tanúk a népbíróságon”) és november 15. („Tizenkét évi fegyházra és vagyonekobzásra ítélték a munkaszolgálatos-nyúzó Ibolya századost”). A tárgyalási jegyzőkönyv cáfolja a fenti, légből kapott állítást.

¹¹⁶ Ibolya-akta, 143, 147.

¹¹⁷ A népbírók a következők voltak: Ruff Béla, Ivánkovits Ferenc, Daróczi Vincze, Márki Lajos, Juhász János és Szabó Jánosné. Az Nb. 1102/1945.-10. számú, 19 oldalas jegyzőkönyvet dr. Talpay Emil vezette.

a felhozott vádakat. Azt beismerte, hogy szolgálatban a szavait nem válogatta meg, és „meglehetősen durva, katonás hangnemet” használt, de kihangsúlyozta, hogy bár többször megpróbálták megvesztegetni egyes munkaszolgálatosok, ám ő nem engedte magát korrumpálni, tiszta kezű ember maradt. „Én jobboldali gondolkodású ember voltam – ismételte meg – a parancsokat és a rendeleteket mindig a legszigorúbb értelmezésében, jobboldali szellemben hajtottam végre. Beismerem, hogy egészen 1944. október 15-ig meg voltam győződve a németek győzelméről.”¹¹⁸ (Később ezt a meggyőződését nem emlegette.) A konkrét személyekkel kapcsolatban egyenként tette meg az észrevételeit. Azt határozottan tagadta, hogy ő rendelte volna el Dennebergnek vagy bárki másnak a kikötését, mert erre nem volt hatásköre, csupán minden ilyen esetben orvosként jelen kellett lennie.

Hegedűst követően a vád tanúinak egy részét is kihallgatták. Mindazokkal, akiktől már a rendőrségi szakban jegyzőkönyvet vettek föl vagy feljelentést tettek, és a tárgyaláson csak megismételték korábbi vádjait, nem foglalkozunk. Előfordult azonban, hogy régebbi vallomásukat egyes tanúk ezúttal kiegészítették olyan adalékkal, mely a vádlott által hangoztatott tényállást igazolta. Például dr. Nussbaum Sándor korábbi vallomáshoz képest most elismerte, hogy Hódmezővásárhelyen az orvosi kezelés kielégítő volt, a beutalások alkalmával pedig szabálytalanságot nem tapasztalt, de ehhez még hozzátette, hogy egyszer látta, amint a vádlott maga végezte a „kikötést”. Dr. Halmágyi Dénes¹¹⁹ az előző tanúval ellentétben azt vallotta, úgy hallotta (!), hogy a vádlott „vizsgálatok alkalmával felületesen járt el”. Utóbb ugyanezt állította dr. Gergely György is, aki nyilvánvalóan hazudott, amikor – a szegedi szociáldemokrata napilap szerint – azt vallotta, hogy két szemével látta, amint a vádlott „sajátkezűleg húzta fel az előírnál húsz centiméterrel magasabbra az egyik áldozatát”. A szembesítéskor „a vádlott összeszorított fogakkal keményen tagad.” – írta a Szegedi Népszava.¹²⁰ Egyébként a tárgyalás során nem egyszer előfordult, hogy a kirendelt szakértő megcáfolta a vád tanúját.

A védelem tanúi közül Szőnyi József volt századparancsnok azt vallotta, hogy a vádlottra panaszt nem hallott, a jelenlétében senkit sem bántalmazott. Schmidt István volt őrzető – a vádlottal egyezően – azt vallotta, hogy igen sok beteg munkaszolgálatost küldött be Szegedre, és nem látta, hogy ütlegelt volna embereket. Hozzá hasonlóan vallott másnap dr. Maros Tibor (aki az orvosi felülvizsgálatokat végezte Szegeden), és megerősítette azt, hogy a vádlott valóban „túl sok” beteget utalt be a helyőrségi kórházba. (Később ugyanezt vallotta dr. Rózsa Andor is.) Arról is tudomása volt, hogy „vádlott rigolózusan [sic!] járt el, és a legszigorúbban tartotta magát a Hm. 1a. utasításaihoz.”¹²¹ A védelem egy másik tanúja, Csete Károly (aki 1941 és 1945 között szolgált a zászlóaljnál, és irnokként szemtanúja volt a „bemutatásoknak”) azt vallotta, tudja, hogy a vádlott amennyire lehetett, mindig figyelembe vette a betegségeket, a gyógyszereket pedig felsőbb rendelethez szedték össze. Mindemellert azt is megjegyezte: „több alkalommal hallottam, hogy a betegeket leszidta...”¹²²

118 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 177, 180.

119 Az aktában hiányzik a korábbi tanúvallomása, dr. Hegedűs Imre az ítéletéhez fűzött észrevételében azt írta, hogy az orvos 1945. szeptember 18.-i kelettel „igen hosszú és részletes levelet intézett a kecskeméti rendőrséghez...”

120 Szegedi Népszava, 1945. december 7. („Bírái előtt a hódmezővásárhelyi orvoshóhér”).

121 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 189.

122 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 194.

Mauthner Györgyöt ugyanúgy „érdektelen” tanúnak minősítette a népbíróóság, mint a többieket, annak ellenére, hogy a vádlott állítása szerint a szegedi Katonapolitikai Osztályon az egyik bántalmazója volt.¹²³ Természetesen ő ezt tagadta, azt hangoztatva, hogy a vádlottat a kihallgatás alkalmával „nem bántalmazta senki sem”. Ő csupán annyit mondott neki, hogy jobb, ha mielőbb túlesik a vallomáson. Ezt hallva megszólalt a vádlott: „éjjel ½ 3 óráig vallattak”.¹²⁴ Az 1946. május 7-i tárgyaláson ismét csak azt állította Mauthner, hogy „a vádlott kihallgatása normálisan folyt le.”¹²⁵ (Számára nyilvánvalóan normális volt a „fasiszták” agyba-főbe verése, kínzása.) Csupán annyit ismert el, hogy amíg a kihallgatás tartott, 36 órán át nem kapott a vádlott enni – bár ehhez hozzátette, hogy azalatt ő sem evett. Ezt vajon humor-nak szánta?

December 7-i kihallgatása során a vád egyik tanújának, Róna Bélának jócskán meglódult a fantáziája, amikor azt vallotta: „*vádlott sokkal súlyosabban bánt velünk, mint munkaszolgálatosokkal, mint amit végigéltem a Gestapónál.*” Ezt követően homlokegyenest az ellenkezőjét állította, mint az előző nap kihallgatott dr. Nussbaum Sándor: „*a körletünk rettenetes volt, teljesen le voltunk tetvesedve és férgesedve, de vádlott [...] nem törődött semmit sem vele*”, majd később így folytatta: „*Vádlott maga ellenőrizte a munkát, sőt a felebbvalóinak is parancsolgatott, mert minden valószínűség szerint nemzetvédelmi tiszt volt. [...] Terrorizálta a tiszt-társait, sőt még a helyőrségi kórház tisztjeit is. [...] Egyébként is a vádlott a nyilaspart vezetője volt.*”¹²⁶ (Mint már említettük, ez nem volt igaz.)

A második nap végén a népügyész indítványára a népbíróági tanács elnapolta a tárgyalást, végül röviden ismertették Galyasi Miklós becsatolt nyilatkozatát.

A kétnapos tárgyalás légköréről a jegyzőkönyv semmit sem árul el, ám a szegedi kommunista napilapot olvasva lehetnek erről elképzeléseink. Amikor a vádlott az első napon tagadta a bűnösségét, és visszautasította a vádat, ez nagy felháborodást és hangos közbeszólásokat váltott ki a hallgatóság soraiban, ugyanis közülük számosan 1945 előtt munkaszolgálatosok voltak. „*Hazudik – kiabálták egyesek – mindig hazuról hozta akatatóskában a kötelet, amivel a kikötéseket csinálta.*”¹²⁷ Az SZDP helyi szervezetének lapja sem maradhatott el a „testvérpárt” stílusától: „*Nagyszámú és izgatott közönség jelenlétében kezdte el a tanácselnök a vádlott kihallgatását. Dr. Hegedűs Imre konokul, szinte agresszíven tagadott. [...] ...különösen akkor morajlik fel helyeslően a hallgatóság, amikor az egyik népbíró kijelenti: »Ismerjük az ilyen orvoshérokat!«*” A lap szerint „*a hallgatóság izgalma csaknem lehetetlenné teszi a tárgyalás folytatását. Fokozódnak a szenvedélyes közbeszólások mikor Bauer Antal kecskeméti kárpitos mester tesz tanúvallomást.*”¹²⁸ Másnap a lap azt is megírta, hogy „*Hegedűst a kétnapos tárgyalás nem törte meg. Megbánásnak nyoma sem mutatkozik ráncatlan arcán.*” A szociáldemokrata sajtómunkás imí-

123 Mauthner 1943 decemberében vonult be Hódmezővásárhelyre az V. kmsz. zászlóaljhoz, a vádlott végezte a felülvizsgálatát - ezzel kapcsolatban semmi panasza sem volt.

124 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 190.

125 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 105.

126 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 193.

127 Délmagyarország, 1945. december 8. („A munkaszolgálatos-kínzó orvos a népbíróóság előtt”)

128 Szegedi Népszava, 1945. december 7.

gyen diabolizálta a vádlottat: *A fegyőr szólítja, készségesen követi, mosolyog. Ebben a mosolyban nincs semmi emberi.*¹²⁹

Mialatt az orvos az előzetes letartóztatásban várta tárgyalása folytatását, újabb tanúkihallgatások történtek. A népbüvészségen kihallgatták Pollák Rudolfot (Pollák Lászlónak az öccséről van szó), aki egyebek mellett azt a történetet adta elő, hogy valamikor 1943. április vagy májusban Páhiban az egészségügyi vizsgálaton a vádlott „piszkosnak” („szarosnak”) talált két munkaszolgálatost, ezért kikötötte őket, valamint több embert megrugdalt. A másik tanú, Hirn István (a szegedi Katpolon korábban kihallgatott Hirn László testvére) rálicíált az előző tanúra, mert azt adta elő, hogy a vádlott ugyanott nyolc embert kötött ki a századukból, és „legalább ugyanannyit” egy másik századból is. (Hirn István vallomása közönséges hazugságnak minősíthető, mivel dr. Hegedűs Imre csupán zászlós volt, ráadásul az orvosi bizottság vezetőjeként pontosan körülhatárolt jogkörrel rendelkezett, nem volt joga senkit sem kikötetni.) Hirnen kívül február 8-án a hódmezővásárhelyi politikai rendőrségen Koltai (Klein) Vilmos¹³⁰ nyomozó kihallgatta azt a dr. Kertész Lajos helyi orvost, aki már tanúskodott az igazolóbizottság előtt, és most jórészt megismételte a korábban tett vallomását.

5. 2. A tárgyalás folytatása (1946. április 29–30.)

A következő tárgyalási nap április 4-ére volt kitűzve, de – a „nemzeti ünnepre” történő hivatkozással – 29-ére halasztották. (Feltehetően ez a legkorábbi eset, amikor – az 1989-ig „felszabadulási ünnepnek” aposztrofált – április 4-ét munkaszüneti nappá nyilvánították.)

Április 29-én, hétfőn a szegedi törvényszék épületében hatalmas érdeklődés mellett folytatódott dr. Hegedűs Imre bűnpere.¹³¹ A népbíróság összetétele ekkorra megváltozott. A tanácsvezető bíró dr. Csaba Sándor¹³² lett, és a népbírák között is akadtak új küldöttek.¹³³ A vádat megint dr. Pártos Imre népbüvész képviselte, a védő személyében sem történt változás. Jelen volt a katonaorvos-szakértő, dr. Thiry Lajos százados is, viszont 44 megidézett tanú nem jött el. A két nap alatt összesen 18 tanút hallgattak ki.¹³⁴

A vádlott fenntartotta az előző tárgyaláson jegyzőkönyvben foglalt vallomását¹³⁵, de ezt azzal egészítette ki, hogy ha egy „muszos” gyengélkedett, akkor azt először a beosztott munkaszolgálatos orvos (pl. a korábban kihallgatott dr. Nussbaum Sándor) vizsgálta meg, és szükség esetén ő küldte tovább

129 Szegedi Népszava, 1945. december 8. („Elnapolták a hódmezővásárhelyi szadista orvoszászlós bűnpörét”)

130 Klein Vilmos (1912–?) 1945-ben magyarosította nevét Koltaira. 1945 és 1948 között a hódmezővásárhelyi PRO/ÁVO, majd a szegedi ÁVO tisztje volt. 1950-ben a lengyelkápornai gyilkosság után kreált „kulákszervezkedés” egyik kihallgató tisztje. 1956-ban már államvédelmi főhadnagy Budapesten. A forradalom leverése után Izraelbe „disszidált”. 1958 és 1963 között a magyar hírszerzés beszerzés céljából foglalkozott a személyével. ÁBTL 3.2.4. K-802 „Roger” fn. dosszié.

131 Délmagyarország, 1946. április 30. („Dr. Hegedűs volt orvos-zászlós »emberszeretéből« nézte a munkaszolgálatosok kikötését”)

132 Az MKP helyi szervezetének dr. Csaba Sándor ellen (is) súlyos kifogásai voltak. Azt állították, hogy a többi tanácsvezető bíróval együtt „túl enyhe” ítéleteket hozott. (Délmagyarország, 1945. december 5.: „A Kommunista Párt szegedi szervezete súlyos vádakot emel a népbíróság működése ellen”.) A kisgazda napilap megvédte a népbírákat és tanácsvezető bírókat.

133 Daróczy Vince és Juhász János helyett ezúttal Király Andrást és Kovács Józsefet delegálták.

134 A 29 oldalas jegyzőkönyvet ez alkalommal dr. Kovács László törvényszéki aljegyző vezette.

135 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 148–153.

hozzá. Annyit elismert, hogy a munkaszolgálatosokkal szemben „katonás és erélyes fellépést” tanúsított, és legfeljebb olyan kijelentést engedett meg magának, mint hogy: *„Az öreganyátok hétszentségít, ilyen ne csináljatok, mert bajotok lehet belőle.”* Ezúttal szóba került az 1944-es ominózus cikk is: megint tagadta, hogy ő írta volna. Azt állította, hogy a gettó létrehozásának kérdésével kapcsolatban írt Szatmáry Jánosnak¹³⁶, a Népújság főszerkesztőjének egy magánlevelet, amit az ő tudta nélkül megjelentetett. Később még megjegyezte: a megjelent levél miatt azért nem kért helyreigazítást, mert *„abban az időben katonai személy cikke csak úgy jelenhetett meg, ha a honvédelmi minisztériumtól engedélyt kapott a közvételre, s ilyen nélküli közvételért szigorú fenytés járt. Én örültem, hogy a cikket nem vették észre és igyekeztem elhallgatni az esetet, nehogy megfenyítsenek.”* Arra is hivatkozott – ami logikus –, hogy *„magán orvosi elgondolásomat katonai szolgálatom alatt nem érvényesíthettem, mert a szabályok kötöttek.”*

A népügyész előadta, hogy a vádlottnak a többször idézett október 31-i „jelentése” (melyben részletesen beszámolt az őt ért kiskunfélegyházi, kecskeméti és szegedi brutális kínzásokról, verésekről) „tévedésből” maradt az iratok között – tehát ezt az alapvetően fontos bizonyítékot egyszerűen nemlétezőnek tekintették, és figyelembe sem vették az ítélet meghozatalakor.

A vád tanúi az esetek nagy részében korábbi vallomásukat ismételték meg, ezért az összes, ezúttal elhangzott tanúvallomást most sem ismertetjük, csak néhány momentumot ragadunk ki. Bauer Antal vallomása után a katoniorvos-szakértő, dr. Thiry a vádlottnak adott igazat. Graeczer Pál visszavonta a rendőrségen tett vallomását, és most azt vallotta, csak hallomásból „tudta”, hogy a vádlott valakit pofon vágott. *„Előttem a vádlott nem bántotta a munkaszolgálatosokat, csupán durván szidalmazta.”* – mondta.¹³⁷ Az orvos-szakértő Graeczer, majd később Gelbmann József állításait is cáfolta, ennek ellenére mindkettőjüket megeskették. Barta János a korábbi vallomásához képest egy vadonatúj történettel állt elő: *„Ha valakinek az arca nem tetszett a vádlottnak, akkor annak 2 dcl-es pohár ricinust adatott be. Hogy kik voltak ezek, már név szerint nem tudom...”*¹³⁸ Mivel (két szakértő¹³⁹ meghallgatása után) nyilvánvaló volt, hogy több kérdésben (is) hazudott, meg sem eskették.

Naubach Lajos a korábbi vallomásával történő szembesítéskor elbizonytalanodott: a vádlott mégsem köttette ki a bátyját. Kihallgatták azt a Krausz József „érdektelen” kiskunfélegyházi tanút is, aki a vádlott állítása szerint, mikor az ottani rendőrségen vallatták, bántalmazta őt. A tanú Hódmezővásárhelyen, a tisztii tenispályán dolgozva – állítólag – látta, amikor a Vigadó teraszán a vádlott „csuklóztatott”. Hegedűs azonban cáfolta ezt, ugyanis onnan, ahol Krausz dolgozott, nem is lehetett rálátni a teraszra. Hoffmann Herman tanú szerint: *„Véleményem és meggyőződéseim szerint a vádlottól származott minden rossz, ami a keret részéről a munkaszolgálatosokat érthette.”*¹⁴⁰ Dr. Djatkin Márton a korábbi vallomásában más időpontot adott meg egy bizonyos „bűneset” elkövetése kapcsán – ez azonban a népbíróságnak nem tűnt föl. (Djatkin azt állította a kiskunfélegyházi kihallgatásakor, hogy *„a zászlóaljnál több izben kikötetett munkaszolgálatos embereket és azokat tettlegesen is bántalmazta. Megjegyezni kívánom még*

136 Szatmáry János hódmezővásárhelyi építész-újságíró-lapszerkesztőt „népellenes büntett” elkövetése miatt a népbíróság 1947. június 14-én első fokon két és fél év börtönbüntetésre ítélte (egy év, két hónap beszámításával.)

137 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 156.

138 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 158.

139 A kirendelt orvos szakértőn kívül a jelenlévő dr. Salgó Lászlót is kihallgatták, aki dr. Hegedűs Imre előtt volt a zászlóalj orvosa.

140 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 165.

azt, hogy ha hozzá a súlyosabb beteg fordult kezelés végett, akkor ő egyszerűen azt felelte, hogy nem baj, majd megdöglesz, egy zsidóval kevesebb lesz.”¹⁴¹) A szembesítéskor nyilvánvaló volt, hogy ő sem mond igazat (az általa előadott történet idején a vádlott nem végzett katonai szolgálatot), ennek ellenére megeskették. Schmidt István a decemberi vallomását annyiban pontosította, hogy elmondta: jegyzőkönyvvezetőként tudja, a vádlott naponta mintegy 200 embert vizsgált meg és 10-15 százalékukat felülvizsgálatra küldte, arról azonban nem volt tudomása, hogy bárkit kikötetett, vagy sértő kifejezéseket használt volna. Szőnyi József, akit decemberben nem eskettek meg, az akkori vallomását most azzal egészítette ki, hogy századában a vádlottnak nem volt beleszólása semmibe sem (vagyis nem volt joga senkit sem kikötetni, „csuklóztatni”, netalántán a frontra küldeni – mint ahogy azt oly sok tanú állította). Bíró Károly, volt segéd-írnok szerint olyan „drasztikus” kijelentése volt a vádlottnak, mint hogy „*Na te valutasiber, miért reszket a kezed*”.¹⁴² Két tanú, Rigó Ferenc¹⁴³ és Iczkovics Emánuel a kihallgatásuk előtt egyszerűen kísértáltak a teremből. (Rigót december 6-án ugyan kihallgatták, de Iczkovicsot sem korábban, sem később nem idézték be.)

Az idő előrehaladta miatt a népgyógyész kérte a tárgyalás elnapolását és újabb négy tanú beidézését (illetve a meg nem jelentek elővezetését), ugyanezt kérte a védő is három tanú esetében (Patzauer Aladarról, valamint az előzetes letartóztatásban lévő Szatmáry Jánosról és Csada Alajosról van szó). A népbíróság ezeket az indítványokat végzésével jóváhagyta, a tárgyalást ismét félbeszakította és a következő tárgyalási időpontnak május 7-ét és a rá következő napokat jelölte ki.

A kétnapos tárgyalásról a Szegedi Népszava azt írta, hogy „*a vádlott cinikusan tagadott*”. A lap úgy tudta, hogy másnap, 30-án a perbeszédre és az ítélelhozatalra is sor kerül, ám nem ez történt, mert „*a tanúkihallgatás igen lassú menetben*” haladt.¹⁴⁴

5. 3. A népbírósági tárgyalás utolsó napjai (1946. május 7-8., 10-11., 14.)

Május 7-én a változatlan összetételű népbírósági tanács megszakításokkal még öt napig tárgyalta a bűnpert, ezalatt összesen negyvenöt tanút hallgattak ki, akik legtöbbször az előző tárgyalási napokon már elhangzott vádakot ismételték meg.¹⁴⁵

Ezúttal is többen állították, hogy komolytalan volt az egészségügyi vizsgálat, vagy bár hoztak orvosi igazolást, és egészségügyi állapotuk miatt le kellett volna szerelni, a vádlott ezzel nem törődött és nem mentette fel őket. Például, ezt vallotta Kárász László¹⁴⁶ is, de kiderült, Ibolya perében épp az ellenke-

141 ÁBTL 3.1.9. V-98172, 26.

142 ÁBTL 3.1.9., 174.

143 Rigó Ferenc 1945. július 28-án Borotvás Boldizsár volt főhadnagyot jelentette fel (megjegyezve, hogy bár beteg volt, de az orvos zászlós nem mentette föl), majd szeptember 19-én dr. Hegedűs Imre ügyében is tanúvallomást tett a kecskeméti kapitányságon.

144 Szegedi Népszava, 1946. április 30. („Cinikusan tagad a hódmezővásárhelyi munkaszolgálatosok orvoszászlós pribékje”) és május 1. („A népbíróságról”).

145 Az ötvenhét oldalas jegyzőkönyvet ismét dr. Kovács László vezette.

146 Kárász László 1945-ben Huszák Elemér, 1946-ban pedig Gardi Béla perének egyik népbírója volt – mindkét személy közvetlenül érintett volt Hegedűs bűnügyében.

zójét állította.¹⁴⁷ (A védő be szeretne volna csatoltatni a tanúvallomást, ám a népbíróság végzésével ezt mellőzte.) Deutsch György azzal is megvádolta, hogy ő okozta az egyik munkaszolgálatos halálát, mert bár betegsége miatt le kellett volna szerelni, de mindenféle vizsgálat nélkül Borba küldte, ahol az illető elhunyt. Zafir Ernő, aki ugyancsak a fenti vádakhoz hangzott, föl sem ismerte a vádlottat.

Ezúttal is többen vallották azt, hogy a vádlott nagyon durván¹⁴⁸ beszélt, míg mások azt állították, hogy csupán gúnyolódott velük. Patzauer Aladár¹⁴⁹ tartalékos őrnagy, Hódmezővásárhely akkori állomásparancsnoka (aki 1944. júniusában vonult be, és a vádlott vizsgálta meg) azt vallotta, hogy a munkaszolgálatosok „*állandóan panaszkodtak a vádlottra, hogy goromba velük.*”¹⁵⁰ Borsos Sándor egy ízben „hallotta”, amint az egyik munkaszolgálatosnak azt mondta: „*igy jó neked, dögölj meg!*”¹⁵¹). Pártos Endre szerint gúnyolódott velük, „Móricának” hívta őket. Egy másik tanú, Fejes István másoktól csak annyit hallott, hogy „*a vádlott olyan humoros, gunyoros hangon beszél a munkaszolgálatosokkal, ami a civil életben sértő, azonban a katonaságnál nem tartottam sértőnek.*» Na, bevonultál, eddig nem dolgoztál, most majd dolgozol, jó leszöl munkára, na, zsidó bevonultál» kifejezésekkel fogadta a bevonuló katonákat.¹⁵² Csete Károly¹⁵³ az előző vallomását azzal egészítette ki (valójában alapvetően módosította, hiszen korábban épp az ellenkezőjét állította), hogy a vádlott „*a bemutatáson nem szidta le a betegeket. Aki betegségre panaszkodott, azt megvizsgálta, szerintem mint orvos korrektül járt el.*” (Vele ellentétben dr. Halmágyi Dénes kijelentette: „*Én a vádlottat nem tartom orvosnak, tudatlan, rosszindulatú és gondatlan volt és orvosi műhibákat követett el.*”¹⁵⁴ A vádlottal szembeni elfogultsága azonban teljesen nyilvánvaló, hiszen az első tárgyalási napon tett vallomásakor kiderült, hogy csupán hallomásból volt információja arról, hogy a vádlott miként járt el az egészségügyi felülvizsgálatok során.) Csete sohasem hallotta, hogy bárkit is „le-büdös-zsidózott” vagy kikötetett volna, csupán annak volt tanúja, hogy olykor „tréfás módon” megkérdezte: „*sok libamáját ettél?*” (Ilyesféle, gunyorosnak mondható megjegyzését más tanúk is fölhozták, többek között dr. Vajda Lajos, Freund János¹⁵⁵ és Gärtner Sándor.)

A gyógyszerek elkobzásával kapcsolatban Pártos azt állította, hogy mielőtt a vádlott a zászlóaljhoz került volna, közvetlenül a helyőrségi kórházból tízszer nagyobb mennyiségű gyógyszert kaptak. (Ez teljesen életszerűtlen.) Néhányan arra céloztak, hogy az elkobzott gyógyszerek egy részét magának rakta el. Csete vallomása ezt a rosszindulatú feltételezést cáfolta, ugyanis ő elmondta, hogy az össze-

147 Kárász László Ibolya János perében 1945. november 12-én azt vallotta, hogy amikor az orvos zászlós megvizsgálta, „*neki is az volt a véleménye, hogy nem vagyok besorozható.*” Ibolya-akta, 142. (Mivel a két bűnperben homlokegyenest eltérő vallomást tett, a védő a NOT-nál bizonyításkiegészítést kért, amit persze az MKP által delegált dr. Sarlós Márton vezetett tanács elutasított.)

148 Több alkalommal azért rendeltek el zárt tárgyalást, hogy a tanú elmondhassa, miként beszélt a vádlott. Például Pártos szerint egy alkalommal imígyen fakadt ki: „*Megruglak, hogy az anyádpicsójába mész.*” ÁBTL 3.1.9., 98.

149 Patzauer Aladár (1895–1980) szesz-nagykereskedő. 1919-ben a Szegeden megalakult Nemzeti Hadsereg tisztje, 1945-ben Hódmezővásárhely állomásparancsnoka volt. MAKÓ – SZIGETI, 2014, 76.

150 ÁBTL 3.1.9., 142.

151 ÁBTL 3.1.9., 146.

152 ÁBTL 3.1.9., 144–145.

153 A népbünyész azért elenezte a megesketését, „*mert a tanú vallomása nyilvánvalóan nem felel meg a valóságnak.*” (Uo. 141.) Ehhez csak annyit tennék hozzá: a vád tanúinak többségénél ugyanezt lehet megállapítani.

154 ÁBTL 3.1.9., 102.

155 Freund a szegedi politikai rendészeti osztályon azt vallotta, hogy az orvos az alábbi kijelentést tette: „*Na, te libamájon hízlalt, remélem neked nincs semmi bajod? Majd itt leszadjuk rólad a zsirt...*” A népbírósági tárgyaláson már másképp emlékezett: „*Ha a kastélyodban a libamáját zabálad, nem szédülsz?*” (MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 57., 100.)

szedett gyógyszereket szétosztották a századok között, csak egy részük maradt a zászlóaljnál, amit a gyengélkedő szobába vittek, de azt is megjegyezte, hogy csupán 1943-tól szedték el a gyógyszereket. Patzauer – aki azt is közölte, hogy a zászlóalj irattárának egy része Hódmezővásárhelyen van, ám abban semmiféle rendelkezést sem talált a gyógyszerek elvételére – azt állította, hogy „*a munkaszolgálatosoktól legalább ötszázszor annyi gyógyszert vettek el, mint amit én a vádlottnál a szekrényben láttam*”.¹⁵⁶ (Ugyan honnan tudta olyan pontosan, hogy mennyi gyógyszert koboztak el?) Néhányan, például Halmágyi, Deutsch György azt is állították, hogy nemcsak a gyógyszereiket vette el tőlük, hanem személyes holmijukat (fényképeket, iratokat, leveleket stb.), konzerveket is.

Arról is beszéltek többen, hogy az orvosszázlós sok beteg munkaszolgálatost a szegedi helyőrségi kórházba utalt. Nagy Sándor (aki a zászlóaljnál nyilvántartó írnok volt) az irodán úgy hallotta, hogy a vádlott a bevonuló munkaszolgálatosok átlag 20 százalékát küldte felülvizsgálatra Szegedre. Csáki János (aki a pótkeret írnoka volt) vallomásaiban ugyanezt 7-8 százalékra becsülte (de arról nem volt tudomása, hogy lett volna egy olyan rendelet, mely maximálta a beutalandó személyek arányát.) Fejes István¹⁵⁷ úgy vélte, hogy a bevonulóknak mintegy a tizedét küldte tovább. Arra is emlékezett (ugyanis a pótkeret írnoka volt és átment a kezén sok irat), hogy egyszer öt olyan – a helyőrségi kórházból visszaküldött – irat került a kezébe, melyeken az volt olvasható, hogy „*minden megbetegedés nélkül*”. (Tehát akkor nem igaz az a sokszor hangoztatott vád, hogy a vádlott a betegeteket szándékosan nem küldte el orvosi felülvizsgálatra.) Ehhez még hozzátette, hogy az irodai szóbeszéd szerint a vádlott olyan sok munkaszolgálatost küldött be Szegedre felülvizsgálatra, hogy ott azt mondták, „*ha nem ért hozzá, tegye le a diplomáját*”.¹⁵⁸ Az itt bemutatott vallomásokat megerősítette dr. Rózsa Andor szegedi orvos vallomása, mely szerint a szegedi helyőrségi kórházban valamikor 1943 végén vagy '44 elején egyik kollégája arra panaszkodott, hogy „*nagyon sok a munkájuk, mert a vádlott 80 munkaszolgálatost küldött be felülvizsgálatra*”.¹⁵⁹

Ami a bánásmódot illeti, Csáki azt állította, a munkaszolgálatosok neki arról panaszkodtak, hogy az orvos „*gorombáskodik velük, nem engedi őket gyengélkedni*”¹⁶⁰ – vagyis még gyengélkedőre sem engedi őket. Patzauer azt vallotta, hogy a bánásmód „*enyhébb volt, mielőtt a vádlott a zászlóaljhoz került volna*”.¹⁶¹ Hozzá hasonlóan vallott az előbb idézett Csete is: a zászlóaljnál korábban beosztott orvosok (dr. Salgó László, dr. Péczely Attila) jobban bántak a munkaszolgálatosokkal, mint a vádlott. Később azonban az is kiderült, hogy mi lett ennek a következménye. Vasas Csillag Balázs¹⁶² (aki a zászlóalj egész-

¹⁵⁶ Vallomása végén közölte: „*Mindent megpróbáltam, hogy a vádlottat az V. kmsz. zlj-től elhelyeztessem, azonban ez nem sikerült.*” (Vajon honnan volt ekkora összekötetése?) MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 142–143.

¹⁵⁷ Fejes Istvánt – bár a bűnösség kérdésében döntően fontos információkat közölt – a népügyész ellenkezésére azért nem eskették meg (és ezzel vallomását sem lehetett figyelembe venni) mert közölte, hogy amikor hazajött a hadifogságból, internálták. Patzauer Aladár ehhez még azt is hozzátette, hogy a zászlóaljnál kifejtett tevékenysége miatt ügye a D osztályon van. Tehát – a népügyész szerint – „*a tanú is részes a vádlott cselekményének*”.

¹⁵⁸ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 144–145.

¹⁵⁹ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 139.

¹⁶⁰ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 139–140.

¹⁶¹ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 142.

¹⁶² Vasas Csillag Balázs ellen 1943 szeptemberében a szegedi V. honvéd hadtestparancsnokságon vádat emeltek, mert a munkaszolgálatosok hozzátartozóitól nagyobb mennyiségű levelet, csomagot vett át, hogy azokat átadja a hadműveleti területen lévő címzeteknek. Az nem derül ki a kiadványból, hogy végül elítélték-e. Lásd: KARSAI, 1962. 2. köt. 411–412.

ségügyi tiszthelyettese volt) elmondta, hogy a vádlott két elődjét hadművelleti területre helyezték, mert ugyan a katonai szabályzat ellen nem vétettek, de emberségesebben bántak a munkaszolgálatosokkal. Mindehhez azonban hozzátette: „*a vádlott után Bedő hadapród került a zászlóaljhoz, ez több ízben verte és rúgta a munkaszolgálatosokat.*”¹⁶³ A vádlott meg is jegyezte: 1944 decemberében emiatt följelentette dr. Bedő Istvánt Murányi Ákos őrnagynál.

Természetesen szóba került a két, oly sokat emlegetett szabadkai esete is. Dr. Vajda Lajos állítólag szemtanúja volt annak, amikor a vádlott „*saját kezüleg hurkolta a kötelet*” Rosenfeld kezeire, és „*egy keretlegény segítségével felhúzta.*”¹⁶⁴ Kohn Sándor azt „hallotta”, amikor egy honvéd jelentette a vádlottnak, hogy a kikötött Rosenfeld összevezelte magát, mire ő kétszer belérúgott és annyit mondott neki: „*Kóbi szard össze magadat!*”¹⁶⁵ Állítása szerint szemtanúja volt annak, hogy Dennenberg kikötésére a vádlott adott parancsot. Vele ellentétben egy másik szemtanú, Bokor (Klein) József azt vallotta, hogy Ibolya János százados köttette ki a munkaszolgálatost, a vádlott csak a kötelet igazította meg. Dr. Gergely György annyiban módosította a korábbi vallomását, hogy most azt mondta: nem is tudja, ki rendelte el a két személy kikötését.¹⁶⁶

A többi kikötéssel kapcsolatos vallomások számos esetben ugyancsak ellentmondtak egymásnak. Pollák Rudolf – cáfolva az ügyészségi vallomását, amikor „csupán” két kikötésről beszélt – ezúttal azt állította, hogy Páhiban a vádlott parancsára tíz-tizenöt munkaszolgálatost köttetett ki Almássy Szilárd századparancsnok. (Ezt egy másik tanú, dr. Kertész Lajos két nappal később határozottan cáfolta.) Pollák László (aki Gardi Bélát is följelentette), másokhoz hasonlóan állítólag szemtanúja¹⁶⁷ volt Szeged-Kecskéstelepen annak, amikor a vádlott saját kezüleg kötött ki négy munkaszolgálatost, egyébként pedig kikötésekkor állandóan szidta, „*büdös kurva, striciknek*” nevezte a munkaszolgálatosokat. A vádlott a szembesítéskor csak annyit mondott – a jegyzőkönyv szerint –, hogy „*a tanú vallomása nem mindenben felel meg a valóságnak*”¹⁶⁸ (magyarán: hazudik). Löwy Ferenc azt vallotta, hogy szemtanúja volt két munkaszolgálatos kikötetésének (nem a többször említett Dennebergékről van szó) és „*a vádlott adott arra parancsot, hogy a munkaszolgálatosokat húzzák feljebb úgy, hogy a lábuk a földet ne érje.*”¹⁶⁹ Borsos Sándor részben módosította a korábbi vallomását, mert most azt vallotta, nemcsak

163 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 121.

164 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 107.

165 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., (Ezt a „történetet” a kiskunfélegyházi rendőrségi kihallgatása alkalmával, 1945. szeptember 5-én még úgy adta elő, hogy a kikötöttest és eszméletét veszített zsidóval kapcsolatban azt mondta, amikor kiderült, hogy bevizelt: „*nem baj, majd még össze is fogja magát szarni.*”, majd jól hasba rúgta az eszméletlen zsidót. De hogy lehet hasba rúgni egy kikötöttest embert? ÁBTL, V-98172, 17.)

166 A szegedi kommunista napilap szerint a tanú azt is mondta, hogy a vádlott „*a kikötésekben nem egyszer tevőlegesen is részt vett.*” (Délmagyarország, 1946. május 8. „Konzervmérgezőstől» féltette a munkaszolgálatosokat dr. Hegedűs”) Ilyen vallomás azonban a jegyzőkönyvben nem olvasható.

167 Különös módon visszaemlékezésében erről nem tett említést, de arról sem, hogy volt Kecskéstelepen. Lásd „Hajóval a bori rézbányába. Egy volt munkaszolgálatos visszaemlékezései”. Szombat, 2007. augusztus, (<http://www.szombat.org/hajoval+a+bori+rezbanyaba+html>) (Letöltve: 2020. 09. 15.) Itt kell megjegyeznünk: az általunk ismert volt bori munkaszolgálatosok visszaemlékezéseiben (azokról van szó, akik Hódmezővásárhelyre vonultak be) senki sem panaszkodott az egészségügyi vizsgálatra, vagy személyesen dr. Hegedűs Imrére.

168 Hegedűs-akta, 105. (Az „érdektelen” tanú megesketését a védő azért ellenezte, mert „*ellenséges magatartást tanúsít a vádlottal szemben*” – ennek ellenére természetesen megeskették, ami újabb semmiségi ok lett.)

169 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 132.

annyit látott, hogy a vádlott a Solti-féle malomnál kikötött két munkaszolgálatost, hanem azt is, hogy egyiket „egy kicsit feljebb húzta”, ám amikor a másikat leeresztették, azt megmosdatta.¹⁷⁰ Míg Patzauer hallomásból „tudott” olyan esetekről, amikor Hegedűs személyesen kötött ki embereket, vele ellentétben Szabó Imre (aki továbbszolgáló őrmester volt a zászlóaljnál) nem hallott arról, hogy a vádlott „tettleg vagy szóval” bántalmazta volna a munkaszolgálatosokat. (Ehhez azonban hozzátette: „A kikötésekről csak most, a tárgyalás előtt hallottam Csete szakaszvezetőtől.”¹⁷¹) Hozzá hasonlóan vallott a védelem egyik tanúja, Raubich Rezső is, vagyis a vádlott nem bántalmazta a munkaszolgálatosokat. (A vallomását még azzal is kiegészítette, hogy nem dicsérte a náciakat.) Csányi György módosítva korábbi vallomását most azt vallotta: nem is a vádlott csuklózta. Fejesnek szintén nem volt tudomása arról, hogy a vádlott kikötést rendelt volna el, vagy személyesen hajtotta volna végre, azt ugyanis mindig a zászlóaljparancsnok rendelte el. A korábban említett Vasas Csillag ugyancsak azt vallotta, hogy a vádlott a munkaszolgálatosokkal erősen bánt, azonban a jelenlétében senkit sem bántalmazott.

Végeredményben ki lehet jelteni: kizárólag a tanúnak megjelent, (elfogulatlanak nem tekintendő) volt munkaszolgálatosok „hallottak” arról, vagy esetleg „láttak” azt, hogy az orvos személyesen kötött ki egyes munkaszolgálatosokat.

A tanúkihallgatások során szóba került a vádlott politikai beállítottsága is, és az, hogy milyen „nagy antiszemita”. (Még a december 7-i tárgyaláson vallotta azt Csete Károly, hogy „egyébként vádlott zsidógyűlölő volt”.¹⁷²) Patzauer, aki régóta ismerte, csak annyit állított róla, hogy „jobboldali beállítottságú” ember. (Ezt a vádlott több alkalommal elismerte.) Ez volt a véleménye Vasas Csillag Balázsna is. Csáki azt vallotta, hogy bár politikáról nem beszéltek, de a vádlott „jobboldali magatartású” volt, és „zsidózott”. Bokor (Klein) József már egyenesen úgy vélte, hogy „a legszűkebb körökben nyílt volt”¹⁷³ (Mint láthattuk, többen már korábban is „lenyilaszták”). Dr. Kertész Lajos azt állította, „azt beszélték róla, hogy a legvadabb antiszemita”, a városban „a zsidó kollégák köszönését nem fogadta”¹⁷⁴ Gärtner Sándor (aki nem hallott arról, hogy bárkit is kikötetett vagy csuklózta volna), állítólag fültanúja volt annak, amikor a vádlott kijelentette: „a zsidókat ki kell irtani, mert a zsidók sorsa az lesz, mint ahogy a németek kiirtották a zsidókat és az oroszokat Ukrajnában.”¹⁷⁵ (Az egyik újságíró szerint még az is elhangzott részéről, hogy „olyan kegyetlen emberre, mint Hegedűs, tizenhathavi munkaszolgálat alatt nem találkozott.”¹⁷⁶)

Két tanú, Deutsch György és Gergely András az orvos antiszemitizmusát azzal igyekeztek „bizonyítani”, hogy azt állították: volt neki egy félzsidó rokona, Hegedűs Kálmán, aki azt mondta nekik, hogy a németekkel akarta elhurcoltatni őt. (Joggal feltételezhető, hogy a két tanú előzőleg összebeszélt, ugyanis a vallomásuk – a rokonsági fok kérdését kivéve – szinte szó szerint megegyezik.)

170 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 146.

171 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 144.

172 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 194.

173 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 106.

174 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 128-29.

175 A vádlott ezúttal is úgy fogalmazott – a jegyzőkönyv szerint –, hogy „a tanú vallomása nem mindenben felel meg a valóságnak”, míg védője ellenezte a tanú megesketését, mert „vallomása ellentétes a már elhangzott vallomásokkal”. (MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 124.)

176 Délmagyarország, 1946. május 11. („Pénteken is Hegedűs orvosszázlós kegyetlenkedéseiről tanuskodtak”)

Egy olyan kérdés is napirendre került, melyről egyszer már volt szó: az orvos volt-e a nemzetvédelmi tiszt vagy esetleg a „K”-tiszt¹⁷⁷, valamint milyen befolyása volt (már ha volt egyáltalán) a keret tisztjeire. Például Patzauer kifejtette, hogy neki szóbeli engedélye volt dr. Horváth Imre főhadnagytól, hogy mint az Országos Izraelita Irodák Hadviseltek Bizottsága megbízottja, a hódmezővásárhelyi munkaszolgálatosokat látogassa, és támogatást nyújtson nekik, ezt a tevékenységét azonban a vádlott közbelépése folytán kénytelen volt beszüntetni. Ebből pedig azt a következtetést vonta le, hogy ő nem egy „egyszerű” katonarvos volt: *„A vádlott az összes tisztet befolyásolta, még a zászlóalj parancsnokot is, s az volt a benyomásom, hogy valami különleges megbízása van.”*¹⁷⁸ Márkus Endrében az a benyomás alakult ki, hogy a zászlóaljnál a vádlott volt *„a hangadó és mindenki félt tőle. Még a zlj. parancsnok, Horváth főhadnagy is a befolyása alatt állt.”*¹⁷⁹ Sőt, a munkaszolgálatos bajtársaival azt gyanították, hogy ő a „titkos” nemzetvédelmi tiszt. (Egy nemzetvédelmi tiszt személye azonban – ellentétben a K-tisztekével – nem voltak titkos.) Pollák Rudolf is azt „vette észre”, hogy *„a vádlott minden tisztnek parancsolt a zászlóaljnál, a keret honvédek is félték tőle, s azt mesélték, hogy ő a nemzetvédelmi tiszt”*.¹⁸⁰ Pór András ugyanazt gyanította, mint Patzauer: *„Érzésem szerint a vádlottnak nem csak orvosi beosztása volt, jelen volt minden fontosabb eseménynél. [...] A vádlott magatartása a zászlóaljparancsnokkal és a többi tisztekkel szemben nem olyan volt, mint az alárendelté. A viselkedése után lehetségesnek tartom, hogy K. tiszt volt.”*¹⁸¹ Gergely András – akit annak ellenére hallgattak ki tanúként, hogy az előző napokban a hallgatóság soraiban jelen volt a tárgyaláson¹⁸² – azt vallotta, hogy az idősebb munkaszolgálatosok szerint Hegedűs *„tényleg K. tiszt, mert a többiek mind engedelmességek neki, noha felette állnak”*¹⁸³ Deutsch György pedig úgy vélte, a zászlóaljnál ő lehetett az „igazi” parancsnok, mert bár csak zászlós rangfokozattal rendelkezett, *„Katona és Beretvás főhadnagyk mindent úgy tettek, ahogya a vádlott akarta.”*¹⁸⁴ Azt, hogy valójában ki volt a zászlóalj kémelhárító tisztje, természetesen senki sem tudta, azt azonban több tanú állította, hogy a nemzetvédelmi tiszt Katona Sándor főhadnagy volt (egyébként a vádlott ezt már az 1945. október 14-i védekezésében megírta).

A tanúk közül ketten kitértek a vád tárgyát képező cikkekre is. Gergely András azt vallotta, hogy amikor 1944. június 6-án bevonult, a vádlott elbűszkélkedett a tiszteknek az előző nap (!) megjelent cikkével. Vallomásának hitelességét azonban megkérdőjelezi az a tény, hogy a cikk nem 5-én, hanem 3-án jelent meg. Bokor (Klein) – bár még a lap nevét is rosszul tudta –, úgy vélte, hogy a cikk szerzője a főszerkesztő vagy a vádlott lehetett, mert mindketten „szélsőségesen nyilasok” voltak.

177 A Honvédségen belüli elhárítás fedett tisztje.

178 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 142-143.

179 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 100. (Ugyanő azt is állította, hogy Balogh András alezredes arra panaszkodott, nem tehet semmit a volt orvoszászlós ellen, mert ő és Ibolya János százados följelentenek. Csakhogy Ibolya Balogh távozása után került Hódmezővásárhelyre, – tehát a tanú nyilvánvalóan hazudott.)

180 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 120. (A védő ellenezte a megesketését, mert *„a tanú vallomásaiban túloz”* – ezt szintén semmisségi okként jelölte meg.)

181 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 131.

182 Ezért a védő tiltakozott is – hiába. A szegedi szociáldemokrata napilap szerint a tanú és a védő között emiatt *„heves össze-tűzésre került sor”*. Szegedi Népszava, 1946. május 11. („»K« tiszt volt a szadista orvos?”)

183 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 136.

184 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 111.

Végezetül érdemes külön kiemelni az utolsó tárgyalási napon, 14-én kihallgatott három tanú vallomását, akiket első fokon már elítéltek vagy előzetesben várták a tárgyalásuk végét.

A „népellenes büntettel” vádolt, már hónapok óta előzetes letartóztatásban lévő Szatmáry János, (aki 1944. június 2-tól a Vásárhelyi Népujságnak¹⁸⁵ nem csupán újságírója, hanem főszerkesztője és egyben kiadója is volt), azt vallotta, hogy a Belügyminisztérium május végén betiltotta a lapot, és ő csak a főispán közbelépésének köszönhetően kapott lapengedélyt. Mint előadta, 1944. május végén, június elején – mielőtt átvette volna a lapot –, a város lakosságát élénken foglalkoztatta a „gettókérdés” (vagyis az, hogy a város mely részén fogják fölláítani a gettót). Ekkor kapott a vádlottól – akivel gimnáziumi osztálytársak voltak –, egy magánlevelet, melyben ő a „gettókérdés” kapcsán *„egészségügyi tájékoztató adott”*. Ezt követően a levelet – a lap átvétele körüli zűrzavaros napokban – valamelyik munkatársa (ő Huszák Elemérre¹⁸⁶ gyanakodott) magához vette, átdolgozta cikké, és a vádlott neve alatt leközölte. (Tehát teljes mértékben alátámasztotta a vádlott korábbi vallomását.) A népujgyész ugyan ellenezte, de elrendelték a megesketését.

Az első fokon tizenkét évre ítélte¹⁸⁷ Ibolya János – akiről korábban az egyik tanú, Lóránt (Lichtenstein) Márton úgy vélte, hogy *„rendesebb ember volt, mint a vádlott”*¹⁸⁸ – elmondta, hogy az ő ideje alatt (mint említettük, csak 1943. áprilistól-szeptemberig volt a pótzászlóalj parancsnoka), májusban és augusztusban történt „nagy bevonulás” (utóbbi esetben hét-nyolcszáz főről volt szó), amikor a bevonultakat egy szabályos bizottság előtt vizsgálta meg az orvoszászlós. Az eljárás az volt, hogy ő a vizsgálat után bemondta az alkalmassági fokot a bizottságnak, és az állapította meg, hogy a bevonuló alkalmas-e munkaszolgálatra vagy sem. (Tehát nem az orvoszászlós döntött egyszemélyben, mint ahogy azt addig a tanúk állították.) *„A bemutatás alkalmával a vádlott senkit sem szidalmazott és én ezt el sem tűrtem volna”* – vallotta Ibolya. *„A modorában volt valami csipkelődő: – folytatta – Pl. »Schwartz, ez sokkal nehezebb, mint a róf«.* *Trágár és goromba szavakat azonban nem hallottam.”* Az nem történhetett volna meg, hogy iratokat tépjen szét, és ha valakinek a betegségét nem tudta megállapítani, a helyőrségi kórházba utalta be – így tett a bevonulók mintegy 12-15 százalékával. (Ne feledjük: a korábbi tanúk is 10 és 20 százalék közé tették a beutaltak arányát.) *„Ezek közül sokan jöttek vissza azzal, hogy semmi baja nincs”* – tette hozzá az előbbiekhöz, és ezzel Fejes (akit nem eskettek meg), vallomását erősítette meg. Ibolya még egy lényeges dolgot elmondott: arra nem kerülhetett sor, hogy a bevonultak közül a vádlott bárkit is megfenyített volna, mert az az ő jogköre volt, és nem is tűrte volna, hogy ebbe Hegedűs beleszóljon. *„A vádlottnak kizárólag az egészségügyi honvéd felett volt fenyítő hatalma.”* – mondta.

A vád tanúi által oly sokszor említett két szabadkai, Denneberg és Rosenfeld kikötetésének történetet hasonlóképpen adta elő, mint ahogy azt Hegedűs megírta a NOT-nak küldött beadványában. (Lásd a 3. 5. fejezet vonatkozó részét.) A Solti-féle malomnál történt kikötetésről Ibolya azt vallotta, hogy

185 A lap 1928. január 1.-től Vásárhelyi Friss Újság néven jelent meg, 1936-tól Népujság néven, 1944. június 2.-ig.

186 A szentesi Huszák Elemér újságírót (aki csak pár hónapig dolgozott a Népujságnál) „háborús büntett” elkövetésével vádolták meg. A perében kiderült, hogy a kiskunfélegyházi rendőrségen ő is csak verések hatására tett beismerő vallomást. 1946. május 24.-én a Csaba-tanács hat hónap börtönbüntetésre ítélte (éppen annyit töltött előzetesben). Lásd: VINCZE, 2019.

187 Ibolya Jánost a NOT 1947. február 27-én másodfokon 10 évre ítélte (1 év, 8 hónap, 20 nap beszámításával), az ítélet október 22-én emelkedett jogerőre. Iratok hiányában nem lehet megmondani, hogy büntetését teljes egészében kitöltötte-e.

188 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 116.

arról az ő bűnperében is szó volt, azonban bizonyítást nyert, hogy az eset nem történt meg. (Csak emlegettetül: több „szemtanú” korábban eskü alatt vallotta, hogy voltak a malomnál kikötések.) Még egy sokat emlegetett dologra világított rá, a csuklózatás kérdésére: *„A bemutatásokon a vádlott a szívbetegekkel végeztetett csuklómozgást, azonban ez a vizsgálat végett volt.”* Ami pedig a gyógyszerek elvételét illeti, arra HM- vagy hadtest-rendelet volt, de egyébként sem egyedül a vádlott végezte, hanem Katona vagy Horváth főhadnagy és beosztott honvédek is. Ibolya is megerősítette azt, hogy a nemzetvédelmi tiszt Katona Sándor volt, de arról nem volt tudomása, hogy a zászlóaljnál „B egyén”¹⁸⁹ is lett volna. A népegészségügyi ellenőrzés megakadályozta a megkesztését, mert – mint fogalmazott – *„ha a tanú az igazat megvallaná, magát bűncselekmény elkövetésével terhelné.”*¹⁹⁰ (A népegészségügyi álláspontja azért meglehetősen különös, mert Ibolya, miután megfellebbezte az első fokú ítéletét, – hogy a bőrét mentse – nyugodtan tehetett volna terhelő vallomást a vádlottra, ehelyett a két szabadkai kikötését magára vállalta.)

A szintén előzetes letartóztatásban lévő Csada Alajos tartalékos főhadnagy¹⁹¹ azt vallotta, hogy az 1943-ban Borba küldött századokból mintegy száz főt a vádlott – gyenge fizikai állapotuk miatt – visszatartott (tehát nem igaz, hogy válogatás nélkül küldött oda mindenkit!). Megkesztését a népbíróóság az ő esetében is mellőzte.

A hosszúra nyúlt népbíróági tárgyalás legutolsó napján kihallgatták a fölkért katonaeorvos-szakértőt, dr. Thiry Lajost is, aki benyújtott a népbírónak egy kétoldalas szakértői véleményt.¹⁹² Ebben konkrétan felsorolta, hogy a munkaszolgálatos századok orvosainak működését milyen szabályzatokkal, rendeletekkel, titkos parancsokkal korlátozták. Például munkaszolgálatost felülvizsgálatra, kórházba csak a legszükségesebb esetekben volt szabad küldeni, esetenként legfeljebb 6-7 százalékot. Minden gyógyszert és kötszert el kellett kobozni. Az orvosoknak vezénylésekbe, leszerelésekbe, fegyelmzéssekbe stb. semminemű beleszólása nem volt. A szakértő azért részletezte az orvosok kötelezettségeit, mert *„a népbíróóság tagjai nem eléggé járatosak a honvédorvosi kérdésekben ahhoz, hogy az igazságnak megfelelő ítéletet mondjanak – a fentiek ismerete nélkül”*. Összefoglalóan, az esetről, illetve a vádlott felelősségéről az volt a véleménye, hogy *„cselekményei nem annyira honvédorvosi szabálytalanságoknak, mint inkább – mulasztásbeli és tevőleges gondatlanság – »orvosi műhibáknak« és az orvosi etikába ütköző cselekményeknek számítanak.”*

Az írásos szakértői véleményét a tárgyalás végén szóban is kiegészítette, és ismertette az 1943-as H1-a utasítást, valamint a különböző katonai rövidítéseket. Arra is fölhívta a figyelmet, hogy a katonaeorvos egy menetszázad összeállításába csak *„annyiból szólhat bele, hogy megmondja, kit nem lehet kiküldeni. Elvileg az elvonuló alakulatot az orvos csak akkor vizsgálja meg, ha arra a parancsnoktól parancsot kap.”* Ezt követően néhány konkrét ügyben cáfolta vagy magyarázta a volt munkaszolgálatosok vádjait.

189 A „B”-egyen a „bizalmi egyén” rövidítése. A „nemzetvédelmi szolgálat” felállítását után igyekeztek megszervezni a „bizalmi egyének” hálózatát, hogy a munkaszolgálatosok között kellő információval rendelkezzen a katonai vezetés.

190 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 214-215.

191 Csada Alajos (1892-1965) hódmezővásárhelyi tanárt 1947-ben első fokon a népbíróóság Budapesten tizenkét év fegyházra ítélte, melyet a NOT helyben hagyott. A tizenkét évből kilencet leült, majd 1954-ben feltételeken szabadlábra helyezték. (A népbíróági aktája nem a MNL Csongrád-Csanád Megyei Levéltárában található meg, hanem Budapest Főváros Levéltárában: BFL-XXV.2.b-13239-1946 és VII.5.e-1949-21563.)

192 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 227-228.

Például elmagyarázta, hogy a „csimbókvizsga” szokásos volt a honvédségnél (ez a tisztálkodás egyfajta ellenőrzése), ezt akkor rendelték el, ha valaki „piszkos” (magyarán: szaros) volt. Azt is elmondta, hogy a gyógyszerelvételre vonatkozó rendeletet 1941-ben – szóban – vele is közölte egy munkaszolgálatos század- vagy zászlóaljparancsnok. *„Hogy ez hadtest vagy HM-rendelet volt, én nem tudom”* – tette hozzá az elmondottakhoz. *„A vádlottnak a munkaszolgálatosokkal szemben fegyelmi fenyejtő joga nem volt”* – erősítette meg azt, amit lbolya százados és mások is vallottak – de (talán a vélt vagy valós elvárások miatt?) ehhez óvatosan hozzátette: a vádlott *„úgy látszik, hogy ebbe belefolyt a javaslatai révén.”* Előbbi – a bűnper szempontjából alapvetően fontos – közlésére később még visszatért, amikor ismételten hangsúlyozta: *„Az orvosnak nincs beleszólása a fegyelmezésbe, csak javasolhat.”* Végül kijelentette: *„A tárgyaláson felmerült esetek közül – 2-3 esetet leszámítva – én is ugyanúgy minősítettem volna, mint a vádlott. [...] A vádlott vizsgálata a bemutatókon a rendes tömegvizsgálatnak megfelel, mert ezeken az egyes ember megvizsgálására fordítható időt a bizottság parancsnoka és nem az orvos szabja meg.”*¹⁹³ (A Délmagyarország szegedi tudósítója szerint Thiry még arról is beszélt, hogy *„a »K«-osztály hogyan nyilvánított megbízhatatlannak egyes személyeket és egészségi állapotukra való tekintet nélkül miként vonlatta be őket munkaszolgálatra, vitetett ki a frontra...”*¹⁹⁴ Azt nem lehet tudni, hogy erről valóban volt-e szó, de a jegyzőkönyvben ennek semmi nyoma nincs.)

Dr. Thiry Lajos hiába próbálta eligazítani a népbírókat azokban a kérdésekben, melyekben ők teljesen járatlanok voltak. Mivel a közléseinek figyelembevételével nyilvánvalóvá vált volna, hogy a vádpontok döntő többségében teljesen ártatlan a vádlott, ezért az ítélet meghozatalakor ezeket az információkat egyszerűen figyelmen kívül hagyták. Ezt az ítélet indoklásában azzal magyarázták, hogy az orvos-szakértő véleményét csak szakkérdésekben vették figyelembe, de az általa közölt – alapvetően fontos – tények *„az ítélet meghozatalára befolyással nem voltak.”*¹⁹⁵

A katonaoorvos szóbeli véleményének meghallgatását követően a népügyész – fittyet hányva az előbb ismertetett szakértői tényállásra –, bejelentette, hogy a *„vádíratí tényállást kiegészíti azzal, hogy a vád tárgyává tett 1 rb. folytatólagosan elkövetett, a 81/1945. M.E. sz. rendelet 11. §. 5.pontjában meghatározott háborús büntett alá vonja a vádlott azon cselekményét is, hogy általában a betegeket nem vizsgálta meg és a vádiratban névszerint felsorolt eseteken kívül vizsgálat nélkül még számos esetben azokat alkalmasnak minősítette.”*¹⁹⁶ Ezen abszurd fordulat után a vádlott továbbra sem tartotta bűnösnek magát.¹⁹⁷

A védő ismét indítványozta Galyasi Miklós nyilatkozatának felolvasását (melyet még a második tárgyalási napon csupán röviden ismertettek), ám a népbíróság – a népügyész ellenzése mellett – ezt végzésében mellőzte. Végül a bizonyítási eljárást befejezettnek nyilvánították, de a tárgyalást az idő előrehaladottságára való tekintettel dr. Csaba Sándor félbeszakította, és az ítélet kihirdetésének napját május 21-ére tűzte ki. Dr. Pártos Endre vádbeszédét és dr. Kovács Aladár védőbeszédét nem rögzítették

193 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 219–21.

194 Délmagyarország, 1946. május 9. („Részben beismerő vallomást tett a munkaszolgálatosokkal kegyetlenkedő orvosszázados”)

195 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 327.

196 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 223.

197 A május 19-i Vásárhelyi Népe („Ártatlanságát hangoztatja dr. Hegedűs Imre”) kis hírből számolt be a per befejezéséről. *„Bár a tanúk egész sorát hallgatták ki, akik egyöntetűen vallották, hogy kínozták a munkaszolgálatosokat és embertelenül bánt velük, Hegedűs makacsul tagadott. [...] A vádlott állandóan ártatlanságát hangoztatta és végül is felmentését kérte.”* (Letöltés: 2020. 09. 20.)

(erre valami oknál fogva egyetlen esetben sem került sor). Csak a korabeli sajtóból tudható, hogy a népügyész „hatásos” vádbeszédében „éles logikával mutatott rá, hogy a fasiszta rendszer a munkaszolgálatot azért létesítette, hogy így álcázza az üldözöttek elpusztítását. A vádlottból is ennek következtében lett orvostól keretlegény...”¹⁹⁸ (Ez a minden valóság alapot nélkülöző minősítés jól megmutatja, hogy a vádat képviselő dr. Pártos mennyire elfogult volt... A védő „bizonyos egyéni bosszúérzéstől fűtött hajszának» nevezte a védenccé elleni eljárást”. A vádlott továbbra is az ártatlanságát hangoztatta és a felmentését kérte.¹⁹⁹

---

198 Délmagyarország, 1946. május 15. („A titkos »H1-A utasítás« a munkaszolgálatosok elpusztítására készült. Elhangzottak a perbeszédék az orvosszárlás ügyében”.)

199 Szegedi Népszava, 1946. május 15. („Orvos, aki keretlegénnyé aljasodott”) és Délmagyarország, 1946. május 16. („Hegedűs az utolsó szó jogán”)

6. AZ ÍTÉLET

6.1. Az ítélet

Tanácskozási jegyzőkönyv nem készült, ezért nem tudhatjuk, hogy a pártdelegált népbírók a büntetés mértéke tekintetében egyhangúlag szavaztak-e. Mindössze annyi bizonyos, hogy május 21-én, kedden délelőtt a népbíróság tanácsvezető bírója, dr. Csaba Sándor²⁰⁰ kihirdette az ítéletet. Az Nb. 1102/1945-33. számú ítélete²⁰¹ értelmében dr. Hegedűs Imre bűnös egy rendbeli, folytatólagosan elkövetett, és a Nbr. 11. §-ának 5. pontja helyébe lépett, Nbnov. 6. § 1. bekezdésébe ütköző háborús büntetben, továbbá egy rendbeli, a Nbnov. 12. § 3. pontjába ütköző népellenes büntett elkövetésében. Ezért a vádlottat a Nbnov. 7. §. C) pont, 2. tétele, 13. §-a, s 1. §. 1. bekezdése 7. és 8. pontja alapján a Btk. 96. és 99. §-ainak felhívásával összbüntetésül tizenkét évi fegyházbüntetésre²⁰², mint főbüntetésre, valamint mellékbüntetés-ként orvosi hivatása gyakorlásának öt évre történő eltiltására (ez csak Hódmezővásárhely területére érvényes), politikai jogainak tíz évre való felfüggesztésére ítélte. A vádlottat a második vádpont, a lopás miatt ellene emelt vád alól fölmentette.

A népügyész a felmentő rész ellen fellebbezést nyújtott be a bűnösség megállapítása és a büntetés súlyosítása végett, valamint a vagyonekhozás kiszabásának mellőzése miatt és a semmisségi okokat is fenntartotta. A vádlott és védője a bejelentett semmisségi okok fenntartása mellett felmentésért jelentett be fellebbezést.²⁰³ A népbíróság végzésében – a népügyész indítványára – az ügy jogerős befejezéséig az előzetes letartóztatást meghosszabbította. A fellebbezéseket elfogadta és az iratokat fölterjesztette a népfőügyészhez, illetőleg a Népbíróságok Országos Tanácsához.

A részletes, tizenöt oldalas indoklásában²⁰⁴ a népbíróság – egyebek mellett – az alábbiakra hivatkozott. 1.) Annak ellenére, hogy dr. Nussbaum és a katonaeorvos-szakértő véleménye szerint a betegek alkalmassá nyilvánítása tekintetében a katonai utasításnak megfelelően járt el, a vádlott részbeni „ténybeismerő” vallomása, az orvos-szakértő véleménye és hat tanú vallomása alapján a népbíróság „tényként” állapította meg, hogy a vádlott egyes betegeket vagy vizsgálat nélkül alkalmasnak minősített, vagy a fennálló rendelkezés ellenére alkalmasnak nyilvánított. 2.) A gyógyszerek elvételét illetően

---

²⁰⁰ A szociáldemokrata lap ekkor már nagyon meg volt elégedve a tanácsvezető bíró működésével, aki „mindvégig példás eréllyel, szigorral és lelkiismeretes pártatlansággal vezette a bonyolult tárgyalást.” (Szegedi Népszava, 1946. május 22. „Tizenkétévi fegyházra ítélték a kegyetlen keretorvost”) Ami a pártatlanságot illeti, arról nekünk éppen ellenkező a véleményünk.

²⁰¹ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 309.

²⁰² Dr. Ács Sándor törvényszéki orvos-szakértő a népbíróság fölkérésére megvizsgálta a vádlottat és a május 11-i tárgyaláson közölte, hogy nem egészséges, nehéz testi munkára alkalmatlan, mert súlyos szivbaja van. (Egyébként már korábban közölte, hogy vesebajjal jött haza a fogságból.) Az ítélet indoklásának legvégén kiderül, hogy csupán ezért nem ítélték kényszermunkára.

²⁰³ Itt kell megemlítenünk, hogy a védő csak az elítélt hozzájárulásával jelenthetett be fellebbezést, egyébként ugyanolyan korlátok között élhetett a fellebbezés jogával, mint az elítélt. Ez a korlátozott jogkör súlyosan sértette az ügyfélegyenlőség elvét, ugyanis a vád képviselőjének szélesebb körű jogai voltak, mint a terheltnek, illetve a terhelti jogosultság alapján eljáró védőnek.

²⁰⁴ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 308–327.

a vádlott, a szakértő és három tanú vallomása alapján bizonyítást nyert, hogy az fősőbb rendelkezés alapján történt, de a népbíróság tizenhat tanúnak a főtárgyaláson tett vallomása alapján azt is megállapította, hogy az elvételben a vádlott saját kezűleg is részt vett, a munkaszolgálatosok hátizsákjába belenyúlt. 3.) A bíróság öt tanúnak a főtárgyaláson tett vallomása alapján azt is „tényként” állapította meg, hogy a vádlott a gyógyszereken kívül személyes holmikát (fénykép, okirat) is elvett, illetve széttépett, ez pedig nem tartozott a hatáskörébe. 4.) „Tényként” állapították meg, hogy a vádlott durva volt, gúnyolódott, zsidózott (hosszasan idéztek a tanúk vallomásaiból). 5.) Bár öt tanúvallomás nemleges volt a csuklóztatásokat illetően, másik négy tanúnak a főtárgyaláson tett vallomása alapján a bíróság „tényként” állapította meg, hogy a vádlott – bár nem volt joga hozzá – „*részben maga adott parancsot a csuklózás elvégzésére, részben maga csuklózta meg az illetőt*”, sőt, öt tanúvallomás szerint „*csuklózás alól nem mentesített egyes beteg munkaszolgálatosokat*”. Denneberg kikötetése kapcsán bizonyítást nyert ugyan, hogy azt Ibolya rendelte el, de a vádlott maga hajtotta végre (ő húzta följebb). (Rosenfelddel kapcsolatban ejtették a vádat.) Több tanú vallomása alapján ugyancsak „tényként” állapították meg, hogy több munkaszolgálatos kikötésében vett részt, egyeseket személyesen ő húzott följebb. Bár nem ő volt a zászlóalj nemzetvédelmi tisztje, de mégis úgy viselkedett, mint akinek valami „*különös megbízása*” van – mondta három tanú. 6.) Mivel a főtárgyalás során semmilyen ténybeli adat nem merült föl a tekintetben, hogy az elkobzott gyógyszereket a saját céljára használta föl, jogtalan eltulajdonítás nem történt. 7.) A népbíróság „tényként” állapította meg azt is, hogy 1944. május végén magánlevelet írt Szathmárynak, azonban a levél tartalma (melyet nem ismertek!) megegyezett a később – tudta nélkül – megjelent cikk tartalmával. (Szathmáry azonban nem egészen ezt mondta – de ő éppen népbírósági eljárás alatt állott, tehát a vallomását erre hivatkozva nyilván figyelmen kívül hagyták a népbírók.) A népbíróság szerint „*a gettósítás ügyében*” a Vásárhelyi Népújságban „*népellenes büntett tényelemeit megalósító cikket tétetett közé*”. Valójában ez nem igaz. Szathmáry is kihangsúlyozta, hogy a vádlott tudtán kívül lett a magánlevélből cikk, mely azután megjelent, csupán egyetlen tanú, Gergely András vallomására alapozták azt, hogy szándékosan adta azt közre. Az indoklásban egyébként többször kiemelték, hogy Hegedűs „*jobboldali beállítottságú egyén*” volt. Ezt ő sem tagadta korábban – de önmagában ezért mégsem lehetett felelősségre vonni, ezért is kellett egy előzetes koncepció alapuló kirakatperben elítélni.²⁰⁵

6.2. A fellebbezés és a jogerős ítélet

Július 30-án a bejelentett fellebbezését az első fokon elítélt dr. Hegedűs Imre – ügyvédjén keresztül – egy negyvennégy oldalas, a Népbíróságok Országos Tanácsának címzett előterjesztésben²⁰⁶ indokolta meg. Ebben a tanúvallomásokat egyenként sorra megcáfolta és könyörtelenül rámutatott azoknak az

²⁰⁵ Az ítéletről május 22-én az Alföldi Újság („Tizenkét évre ítélték Hegedűs Imre dr. orvost”) és a Vásárhelyi Népe („Hegedűs Imre dr. büntetése tizenkét évi fegyház”), valamint a Délmagyarország („Tizenkétévi fegyházat kapott a munkaszolgálatosok hóhérorvosa”) egy-egy rövid hírből származik.

²⁰⁶ MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 232-276.

ellentmondásaira, a sok-sok csúsztatásra, hazugságra. Egyebek mellett fölhívta a figyelmet két fontos dologra: 1.) néhány tanúvallomást azért sem lehet figyelembe venni, mert a tanúk által jelzett időpontban ő nem tartózkodott Hódmezővásárhelyen; 2.) négy tanú (akik együtt utaztak Kecskemétről, illetve Kiskunfélegyházáról a szegedi tárgyalásra), összebeszél, mert ugyanazt vallotta. Volt olyan tanú, aki önmagával is ellentmondásba keveredett.

Tagadta, hogy azokat a durva megjegyzéseket, melyeket az elsőfokú ítéletben szó szerint idéztek, valóban megtette. Azt azonban, hogy olykor goromba volt, elismerte, de azzal védekezett, hogy több mint hatezer munkaszolgálatos állt előtte, akiknek nagy része – érthető okokból – a legkülönbözőbb trükkökkel igyekezett kivonni magát a munkaszolgálat alól, majd hozzátette: *„nem hiszem, hogy született ember, aki idegekkel bírta volna ezeknek a viselkedését, a kieszt trükkök, a lépten-nyomon tapasztalt, mesterségesen előidézett betegségi tünetek, a kapcsolatokra való hivatkozások, s azok során igen gyakran kiérződő fenyegetések, a félvállról adott válaszok [...], a másik oldalról felettes hatóságok leirata, hogy sokat utalok a kórházba... [...] s az ennek kapcsán fellépő keserű önvád, hogy nem voltam elég lelkiismeretes, hogy újból és újból becsaptak – kiből ne váltana ki, különösen katonáéknál, türelmetlen, ideges, durva szavakat, hol komoly, hol viccelődő formában. [...] E vádpontra csak azt tudom mondani, hogy az vesse rám az első követ, aki úgy érzi, hogy az én helyemben szelíd és galamblelkű tudott volna maradni.”*

A csuklóztatások döntő része Borotvás Boldizsár főhadnagy hódmezővásárhelyi időszakában (1944. június-júliusában) történt,²⁰⁷ az alakulatnak azonban akkor dr. Faragó Dezső²⁰⁸ volt az orvosa – szerinte vele keverhették össze a tanúk. (Alkatra is hasonlóak, írta.) Ezúton hívta föl a figyelmet Pór András volt munkaszolgálatos szakaszparancsnokra, illetve *„arra a mérhetetlen rosszakaratra, mely e tanú vallomásából árad”*.²⁰⁹

A vádiratban öt kikötetés miatt is bűnösnek tartották. Ezzel kapcsolatban mindjárt az elején leszögezte: téves az a bírói „ténymegállapítás”, miszerint Denneberg kikötését – Ibolya János százados parancsára – ő hajtotta végre egy honvéd segítségével olyképpen, hogy följebb húzta. Ezt követően részletesen bizonyította, hogy a két szabadkai 1943. augusztus 2-i kikötetése kapcsán az ítéletben felsorolt tanúk hamisan vallottak.

A Páhiban történt állítólagos kikötésekről a következőt írta: az ott lévő két századot (mivel a község panaszkodott rájuk, hogy eltetvesedtek) egészségügyi vizsgálatnak vetették alá. Ezen 1943. április 1-én Balogh András alezredesen, és az alakulat munkaszolgálatos orvosán (dr. Kertész és dr. Djatkin) kívül ő is jelen volt és – az ítélet szerint – az ő javaslatára köttették ki a „csimbókos” munkaszolgálatosokat. Az ítéletben felsorolt tanúk összevissza vallottak (*„íme 5 ember ötféle vallomása ugyanarról az eseményről”* – írta egy helyütt), amit a népbíróság egyszerűen figyelmen kívül hagyott. Voltak, akik azt állították, hogy

²⁰⁷ Borotvás fellebbezésének indoklásában tagadta, hogy ő rendelte volna el „csuklóztatásokat”, azt állította, a szolgálatvezetője, Erdei János tette ezt meg.

²⁰⁸ Dr. Faragó Dezsőt ugyanúgy nem hallgatták ki (az iratok szerint meg sem kísérelték) a vádolt ügyében, mint a másik három kollégáját, dr. Péczely Attilát, dr. Tóth Árpádot és dr. Szeley Sándort.

²⁰⁹ 1945. szeptember 25-i följelentésében Pór András egyebek mellett azt írta az orvosról, hogy *„mindnyájunk legrettegettebb réme”* volt, *„állandó rettegésben tartott bennünket és állandó kutatásai teljesen tönkretette az egészségeseket is. Az embereknél talált zsidó szertartási eszközökből állandóan gúnyt űzött és mindnyájunkkal a legsötétebb gyűlölet hangján beszélt.”* Az 1946. május 10-i tárgyaláson pedig azt vallotta, hogy a bevonulásakor a többi munkaszolgálatos fölhívta a figyelmét arra, hogy ő *„veszedelmes ember”*, majd azt állította, hogy az egyik beteg munkaszolgálatost, aki összeesett, *„pofozni és rugdosni kezdte”*.

nem is történt kikötetés, míg mások szerint volt, de három különböző személyt neveztek meg annak elrendelésével. Több tanúnak a népügyszélegen és a népbíróságon tett vallomása lényeges dolgokban eltért.

A hódmezővásárhelyi Népkertben történt kikötésről 1943 októberében hallott ugyan, ám azt határozottan leszögezte, hogy abban semmilyen formában nem vett részt. A másik ügy egészen más eset. A zászlóalj-iroda a Solti-féle malom egyik épületében volt elhelyezve, ott történt, hogy Ebner György hadnagy kikötetett két munkaszolgálatost, amelynél neki is jelen kellett lennie. (Csak emlékeztetésül jegyezzük meg, hogy Ibolya azt vallotta a tárgyalás végén, hogy az ő perében bebizonyosodott, a malomnál nem voltak kikötések.) A három, erről az esetről vallomást tevő tanú azonban nyilvánvalóan összebeszél. Ez nem is lehetett nehéz, ugyanis Patzauer Aladár hódmezővásárhelyi szesz-nagykereskedő, aki – mint említettük – 1945–46-ban már állomásparancsnok volt, a saját kocsján vitte át a városból Szegedre Dominusz Jenőt, (ő ugyancsak munkaszolgálatos volt egy időben), valamint idült alkoholista munkását, Borsost, útközben pedig volt idő „egyeztetni”. Azt elismerte, hogy egy arcátlan munkaszolgálatosnak azt mondta, hogy *„...egyenek meg a tetűk, dögölj meg”* – ám ettől a kifakadástól (legalábbis „normális” körülmények esetén) még nem lesz valaki „háborús bűnös”.

Azt a vádat is határozottan tagadta, miszerint Szeged-Kecskéstelepen húsz munkaszolgálatost köttettek ki, és közülük ő egyet személyesen. Leszögezte: annyi bizonyos, hogy a tanú nem mondott igazat, amikor azt vallotta, hogy szemtanúja volt ezeknek. *„...a tanút az elkeseredés és a bosszú is fűti”* – írta, és ez így is lehetett, elég, ha csak arra gondolunk, hogy a tárgyaláson ez annyira nyilvánvaló volt, hogy megesketését emiatt ellenezte a védő. Volt még egy figyelemreméltó megállapítása: *„...népbírósági ügyben, ahol az egykori musz.-osok, gettósok és deportáltak elkeseredése s ebből folyóan a vádlottakkal szembeni gyűlölete szinte eddig minden elképzelt mértéket meghalad – lehetetlen marasztaló ítéletet alapítani”*. (A gyűlölet mértékét jól mutatja az Ibolya-perben történt, korábban már említett eset, amikor egy volt munkaszolgálatos felpofozta őt.) Emellett azt is megjegyezte, hogy nemcsak munkaszolgálatosokkal, hanem honvédekkel szemben is alkalmaztak kikötéseket, és ezeken minden esetben jelen kellett lennie egy orvosnak is,²¹⁰ ebből pedig az következik, hogy nem büntethető meg csak azért, mert a kötelességét teljesítette.

Ezt követően még ama vádpont alól is igyekezett magát tisztázni, miszerint bántalmazott egyes munkaszolgálatosokat, és részletesen bizonyította, hogy a tanúknak a nyomozati szakban, majd a népbíróságon tett vallomásai eltértek egymástól.

Fölhívta a NOT figyelmét arra (és tételelesen bizonyította) is, hogy a vádirat hemzseg az ellentmondásoktól, az elsietett ítéleti ténymegállapításoktól. (Persze ez nem volt véletlen – tehetnénk hozzá a korszak ismeretében...) Azt pedig mégsem lehet „háborús és népellenes” bűncselekménynek tartani, ha valaki hirtelen felindulásában durván melegebb éghajlatra küldi a vele pimaszkodó munkaszolgálatost. Beadványa végén dr. Hegedűs Imre azt a gyanúját fogalmazta meg, hogy valójában az 1943. július 9-étől

²¹⁰ A kikötéseken való kényszerű orvosi jelenlétről egy zsidó származású bori munkaszolgálatos orvos, dr. Kádár László is azt vallotta tanúként az egyik népbíróság perben, hogy *„kötelességem volt minden büntetésnél statisztálni...”*, és ha nem szabályosan hajtották végre a kikötést, ő hiába tiltakozott, nem vették figyelembe a véleményét. CSAPODY, 2012. 62.

öt követő, közismerten szadista, munkaszolgálatosokat bántalmazó dr. Bedő István zászólóalorvos bűneit vetítették ki rá. („...az kísért bennem, hogy az ő kegyetlenkedését vallják ellenem a tanúk” – írta.)

Figyelemre méltó, hogy idézni merészelt a hírhedt Göndör Ferenc²¹¹ New Yorkban kiadott zuglapja, Az Ember 1946. április 27-i számában megjelent egyik cikkéből: *„Ezek a hazatért tömegek a puszta létért vívott állandó harc közben nyersekké, amorálisokká, vadakká váltak.”* (A cikket valószínűleg valamelyik hazai lap átvette és így jutott el hozzám.) Az előbbiekhöz pedig kiegészítésül megjegyezte: *„Hát igen. Ez a nyersség, ez az amoráliság, ez a vadság az, ami sugárzik, perzsel ezekből a vallomásokból, a bosszúnak az a vágyása, és minden áron való akarása, mely szinte embervadászat jellegűvé válik, a vallomásoknak a rendőrségtől a főtárgyalási való [sic!] vonalon oly sok tanúnál észlelt elfogadhatóbb formára változtatása – rá is mutattam nem egy tanúnál erre –, ez az ami kísért engem, s az én kísértésemet és gyanakvásomat jogossá és valószínűvé teszi, hogy dr. Bedő István sorozatos durvaságait s mindenki másnak néha-néha való dühkitörését most a tanúk mind nekem tulajdonítják.”* Befejezésül kijelentette: *„Ha nem tudtam magamat megértetni a Nagytekintélyű Országos Tanáccsal, úgy elvesztem.”* Most már tudjuk: elveszett...

A Népbíróságok Országos Tanácsa 1946. augusztus 14-én szeptember 11-ére tűzte ki a fellebbviteli tárgyalás időpontját. Ezen a napon a NOT Bojta-tanácsa²¹² által megtartott fővárosi tárgyaláson a vádlott az utolsó szó jogán – legalábbis a tárgyalási jegyzőkönyv szerint – csupán annyit mondott: *„Mindig a legjobb orvosi tudásom szerint igyekeztem eljárni. Felmentésemet kérem.”* Erről persze szó sem lehetett. A tanács a NOT. I. 5734/1946/36. sz. ítéletében kimondta: az elsőfokú ítéletnek a vádlott bűnösségét megállapító részében a minősítő rendelkezést a Bp. 385. § 1/b pontja alapján a büntetésre is kiterjedő hatállyal megsemmisíti, a vádlott tevékenységét egységesen a Nbr. 15. §.-ának 3. pontjába ütköző „népellenes büntettnék” minősíti és ezért őt az 1440/1945. ME. sz. rendelet (Nbnov.) 11. §.-ának a) pontja és 1. §.-ának 8. pontja alapján főbüntetésként hatévi fegyházra, mellékbüntetésként pedig politikai jogai gyakorlásának tíz évi felfüggesztésére ítéli. A fegyházbüntetésből összesen egy évet vettek kitöltöttnek.

A NOT ítéletén nem lepődhetünk meg, ugyanis *„a politikai pártok valóságos harcot vívtak azért, hogy a maguk politikai elgondolását a NOT ítélezésében is érvényre juttassák.”*²¹³ Ebben a „küzdlemben” pedig a baloldali pártok győztek. *„Sok tanácselnök [...] a tárgyalás megkezdése előtt hóna alá kapta az aktát, s elment a terület politikai vezetőjéhez és referált. Az ügy így és így áll, mit tegyen? Ha azután a kérdezett választ adott, megadta az irányelveket, nem maradt más, mint ennek követése.”* – írta visszaemlékezésében Bernáth Zoltán, aki a NOT dr. Boglutz László-vezette tanácsának jegyzője volt.²¹⁴ Nem kizárt, hogy dr. Hegedűs Imre ügyében is ez történt.

Mivel a másodfokú bíróság ilyen „szűkkeblűen” számolt, vagyis nem vette figyelembe az internálásban és előzetes letartóztatásban eltöltött teljes időszakot, az elítélt az Országos Büntető Intézet

211 Göndör Ferenc – eredeti nevén Krausz Nánán (1885–1954) – az 1919-es Kun Béla-féle kommun alatt, mint az ún. sajtódirektórium elnöke tevékenykedett, 1920-tól nyugati emigrációjában gyalázta negyedszázadon át Magyarországot, majd átvedlett „náciবাদász-szá”. Magyar- és egyben Magyarországellenes tevékenységéről számtalan példa olvasható: MÁLVUSZ, 2006.

212 A tanácsvezető dr. Bojta Béla (SZDP) volt, az előadó dr. Szabó Mihály (NPP), a szavazók dr. Berend György (FKGP), dr. Sömjen Pál (MKP) és dr. Farkas Béla (PDP), a jegyzőkönyvet dr. Sárközi Andor vezette.

213 BERNÁTH, 1993. 40.

214 I. m. 46.

Kozma utcai kórházából 1950. február 9-én beadványt nyújtott be a Csongrád Megyei Bírósághoz. (Az nem egészen világos, hogy miért nem hamarabb. Talán csak ekkor kapta meg írásban a másodfokú ítéletet?) Ebben fölívta a figyelmet arra, hogy az elsőfokú ítéletben még rögzítették, hogy 1945. augusztus 26-tól október 31-ig rendőrhatalósági őrizet alatt állt (tehát internálták), attól kezdve pedig előzetes letartóztatásban volt, ezért a jogerős végzésben szereplő egy évet tizenhat nappal szerette volna módosíttatni. Ezt február 22-én dr. Háberl László vezető államügyész ellenezte, ezért a szegedi népbíróság Kozma-tanácsa²¹⁵ március 1-én – egyik legutolsó²¹⁶ végzésében – a kérelmet elutasította, azért, mert „a beszámítás kérdésében a NOT már véglegesen döntött, továbbá azért, mert a kiszabott büntetés arányban áll a népbíróság megítélése szerint a NOT által már beszámított időtartammal.”

Dr. Hegedűs Imre 1951-es szabadulása után családotól elköltözött Hódmezővásárhelyről Miskolcra. (Azt feltételezzük, nem akart naponta találkozni a városban az őt börtönbe juttató volt munkaszolgálatosokkal.) Valószínűleg Miskolcon sem került el az állambiztonság figyelmét, ugyanis a hozzá hasonlóan „háborús bűnös” múltú embereket szinte halálukig célszemélyekként kezelték.

Presztóczy Zoltán hódmezővásárhelyi főlevéltáros szíves közlése szerint dr. Hegedűs Imre 1981. november 12-én hunyt el Miskolcon.

---

²¹⁵ A tanácsvezető bíró dr. Kozma Endre, a népbírók: Bujdosi Pál, Bácskai Lajos, Hoffner Ferencné és Rózsashegyi István voltak. (Bujdosit a „pártgyűlés” előtt az MKP, míg Bácskait még 1948-ban – megszűnése előtt – az NPP delegálta.

²¹⁶ A szegedi népbíróság – utolsóként az országban – 1950. április 30.-ával szüntette be a működését.

7. DR. HEGEDŰS IMRE PERE - AVAGY MIT KEZDJÜNK A VOLT MUNKASZOLGÁLATOSOK, DEPORTÁLTAK VALLOMÁSAIVAL?

A jelenkortörténész-szakma sem a (katonai) munkaszolgálat,²¹⁷ sem a népbíróságok működésének megítélésében nincs egységes állásponton. Ami az első kérdést illeti, ott két markáns vélemény fogalmazódik meg. Az első szerint a második világháborús munkaszolgálat – a történetírást korábban jellemző és ma is szívós gyökerekkel bíró állítással ellentétben – valójában nem volt „mozgó veszthely”.²¹⁸ Ráadásul a világháború egészét vizsgálva megállapítható, hogy a „muszos”-ok lényegesen nagyobb arányban éltek túl a háborút, mint a hagyományos alakulatokban harcoló sorkatona társaik.²¹⁹ Mások (például Csapody Tamás) értelmezése szerint pedig a „mozgó veszthely” jelző igenis helytálló, ugyanis a katonai közmunka-szolgálatos rendszernek a célja alapvetően a zsidóság megsemmisítése volt.

A vita alapja tulajdonképpen az, hogy egyes „musz”-os alakulatok, az ott szolgáló zsidók helyzetét alapjában véve az döntötte el, hogy a hátszágban alkalmazták-e őket vagy kivезényelték a frontra, illetve egyeseket a hírhedt bori munkatáborba. Ráadásul van egy lényeges vízvázalató vonal: a német megszállást követő gettózások, majd deportálások. 1944. március 19. előtt ugyanis a behívót kapó zsidók igyekeztek fölmentést szerezni, megúszni a munkaszolgálatot, míg 1944 nyarától a felnőtt férfiak tömegének jelentette a túlélés lehetőségét, ha amunkaszolgálatra vitték el őket. (Ezzel magyarázható az, hogy a dr. Hegedűs Imrét följelentő zsidó férfiak egy rész amiatt vádolta meg, mert alkalmasnak minősítette őket a munkaszolgálatra, míg más részük – akik 1944 nyarán kaptak behívót – azzal, hogy alkalmatlannak minősítette őket és emiatt nem tudták megúszni a deportálást.) Összességében mi is úgy véljük – Szécsényi Andrással egyetértésben²²⁰ –, hogy a „lapátos hadsereg” rendszere, vagyis a második világháborús kötelező munkaszolgálat térben és időben roppant heterogén, a helyi viszonyoktól nagyban meghatározott volt, így sommás képet semmiképpen sem célszerű alkotni erről az intézményről.

---

²¹⁷ Karsai Elek a forráskiadványa bevezetőjében úgy fogalmazott, hogy a magyarországi katonai munkaszolgálat speciális magyar jelenség volt. (Tőle ezt később átvette Randolph L. Brahm is.) Valójában a korabeli Európa több államában működött munkaszolgálat, legfeljebb nem katonai keretek között.

²¹⁸ A kifejezés Sallai Elemér volt munkaszolgálatostól származik. Lásd a visszaemlékezését: *Mozgó veszthely*. Magvető, Budapest, 1979. (Álnéven már 1946-ban megjelent Moszkvában.)

²¹⁹ Az 1942. januári szovjet áttörés előtt (nem számítva a 12. könnyű hadosztályt, ahol a munkaszolgálatosok vesztesége nagyon nagy volt) a 2. hadsereg veszteségét tekintve, arányosan a tisztéké és a közlegényeké volt a legnagyobb. A különleges és tábori munkásszázadok állományát a visszavonulás idején érte aránytalanul súlyos veszteség. Lásd KIS – SZABÓ, 2002, 901–902.

²²⁰ SZÉCSÉNYI, 2014.

A népbíróság működésének megítélésében sem alakult ki konszenzus. Az egyik „tábor” szerint a népbíróságok működését (legalábbis 1948 előtt) a jogos igazságtétel jellemezte, „a népbíróság demokratikus, koalíciós bíróság volt” és „a perek döntő többsége ekkoriban megalapozott, még akkor is, ha sok esetben igazságtalan ítélet született”.²²¹ A Barna Ildikó–Pető Andrea szerzőpáros véleménye szerint a népbíróságok ítélkezési tevékenysége még túl enyhe is volt (legalábbis az üldözött zsidókkal kapcsolatos perekben)...²²²

Ezekkel a sajtóságosnak mondható álláspontokkal ellentétben a történészeknek egy másik csoportja sokszor igen kritikus véleményt fogalmaz meg a népbíróságok tevékenységéről. A tanulmányunk első fejezetében idézett Zinner Tibor jogtörténész után most egy hadtörténész véleményét idézzük: „közel sem biztos, hogy mindenki háborús bűnös, akit 1945 után a népbíróság ezen a címen elítélt.”²²³

A népbíróságokkal kapcsolatos álláspontunk abból az egyszerű tényből indul ki, hogy 1944 őszén a Vörös Hadsereg elfoglalta, megszállta (és nem felszabadította!) az ország keleti felét, majd a hódítók az év végén Debrecenben felállítottak egy bábkormányt. (A kiépülő „népi demokrácia” korlátait jól mutatja, hogy a kormánylistát és a programot Moszkvában hagyták jóvá.) Ez az „ideiglenes” kormány hozta létre azt a népbíróságnak elkeresztelt pártbíróságot, melynek népbírái olyan politikai pártoknak a delegáltjai voltak, melyeknek két kivételtől (FKGP, SZDP) eltekintve a társadalmi ismertsége, illetve elfogadottsága a jogszabály megjelenésének időszakában meglehetősen gyenge volt, mivel korábban gyakorlatilag nem is léteztek. (Most tekintsünk el a szétvert, föld alá szorított, pár száz aktív taggal rendelkező KMP/MKP-tól.)

A pártdelegált népbírók – elsősorban a munkáspártok képviselői – természetesen pártjaik utasításainak megfelelően döntöttek. (Nehéz elképzelni, hogy az MKP vagy a szakszervezeti küldött a saját lelkiismeretére hallgatva hozta volna meg a döntését.) Egy-egy konkrét esetben ellensúlyt legfeljebb a jogvégzett tanácsvezető bíró jelenthetett, akinek alaposan ismernie kellett a népbírósági törvényt, és természetesen a hatályos perrendtartás szabályait is. Ennek ellenére utóbbit – nyilvánvaló politikai nyomásra – igen sok esetben egyszerűen semmibe vette. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a védő tiltakozása ellenére olyan „érdektelenek” minősített tanúkat is megeskettek, akik nyilvánvalóan elfoglaltak voltak.²²⁴ (A Hegedűs-perben Friedmann Sámuel annak dacára minősítették „érdektelen”-nek, hogy a népbíróság előtt kijelentette, a vádlottra haragszik, dr. Sándor György pedig – a tanulmányunk elején idézett levelében – egyenesen akasztófára kívánta a vádlottat...) Számos esetben előfordult, hogy a védelem tanúit ki sem hallgatták,²²⁵ vagy az ítélet meghozatalakor teljes mértékben figyelmen kívül hagyták azokat a tanúvallomásokat, melyek nem támasztották alá – vagy egyenesen

221 Gyúanyag. Áldozatok vagy bűnösök? – Hogyan lehetne megoldani a 298-as parcella kérdését? In: Magyar Nemzet, 2010. április 17. (Csapody Tamás és Donáth Ferenc kijelentése.)

222 BARNA – PETŐ, 2012.

223 Magyar Nemzet, 2010. április 17., Szakály Sándor véleménye.

224 Például Balogh Sándor perében az egyik tanú azt vallotta, hogy az „imént kihallgatott tanú tegnap megkért engem arra, közöljem vádlottal, hogy ők – mármint a zsidó tanúk – azért lépnek fel vádlott ellen, mert a deportálásban megfogadták egymásnak, hogy aki hozajut és teheti, vádlott tetteit nem fogják elfeledni, és elégtételt szerez.” Ennek ellenére a szóban forgó („érdektelenek” minősített!) tanút megeskették. Balogh-akta, 36.

225 Egyebek mellett lásd VINCZE, 2015.

cáfolták – a vádpontokat. Nem egyszer egyetlen tanú (találtunk olyan esetet is, hogy az egy ávós volt!) vallomására alapozva hoztak elmarasztaló ítéletet. A sort még hosszan lehetne folytatni.

Mindemellett az a feltételezésünk, hogy számos esetben a tanácsvezető bírónak és a népbírónak a tárgyaláson tanúsított magatartását, illetve az ítélethozatalnál kinyilvánított álláspontját nem csak a pártfegyelem vagy a megfelelési kényszer szabta meg, hanem azt a tárgyaláson érzékelt tömeghangulat is alakította.

Arról, hogy a hallgatóság részéről mi hangzott el a tárgyalóteremben és a tanú miként viselkedett – olyan esetben, amikor volt munkaszolgálatosok a vádlók és a vádlott egy „keretlegény” vagy egy munkaszolgálatos alakulat parancsnoka – a tárgyalási jegyzőkönyvek általában nem számolnak be. Persze akadnak olykor kivételek. Amikor Ibolya János százados tárgyalásán Kovács István tanú mindenki füle hallatára kijelentette, hogy „én még a bicskát is beleszúrtam volna a százados úrba”, a hallgatóság soraiból közbekkiáltások hangzottak fel: „fel kell akasztani!”. Ezt követően a vezető bíró a hallgatóságot rendre utasította, de a tanú „továbbra is felhevült és gyűlöletteljes hangon folytatja: *Én kerültem a vádlottat, mint a bélpoklost*”, majd így folytatta: „ha ez az úr Szentésre jött volna tárgyalásra, a pora sem maradt volna meg. Ezt kijelentem itt, az urak előtt. A vádlottnál rosszabb ember nem volt Szentesen.” Erre megszólalt a hallgatóság: „kár, hogy most is hordja őt a föld a hátán.”²²⁶ Ilyen légkörben kétségkívül nem volt könnyű elfogulatlanul ítélni. Erre utal dr. Jezerniczky Ákos szegedi ügyvéd is, aki 1945-től kezdve rengeteg politikai perben látta el a védelmet. 1946 novemberében egy, a népbíró-sághoz címzett felfolyamodásában az alábbiakat írta: „Kétségtelen, hogy a főtárgyalás időpontjában egy munkaszolgálatos századparancsnok védelme még a védő részéről is testi épségének kockáztatásával jár.” Ehhez utóbb hozzátette: „az ítélet kihirdetésekor tumultuózus jelenetek játszódtak le, a hallgatóság vádlottnak nekiment, saját testi épségem, valamint a börtönőrök testi épségük kockáztatásával tudták a lincseléstől megmenteni.”²²⁷

Olykor a korabeli napilapokból is tudomást szerezhetünk arról, hogy mi történt a tárgyalóteremben. Például 1945. szeptember 24-én, Simándi Károlynak, a szegedi Csillagbörtön őrparancsnokának a tárgyalásán, amikor a vádlott meg „merészelte” cáfolni az egyik tanút, „a hallgatóság, amelynek a hangulata eddig is meglehetősen izgatott volt, erre áttörte magát a padsorokat elválasztó korláton, megrohanta a vádlottak padját, és ütlegetni kezdte Simándit. Az ütlegekből a másik két vádlottnak is jutott, sőt, Simándi védőjének, dr. Jezerniczky Ákosnak is.” – írta az MKP szegedi lapja.²²⁸ Laczó Endre bűnperének tárgyalását egyenesen el kellett napolni, mert „az egyik tanú, bizonyos Bossányi György nevű munkaszolgálatos ugyanis a rendkívül izgatott hangulatban folyó tárgyalás során leütötte a vádlottat, úgy hogy az elájult.”²²⁹ Ne csodálkozzunk tehát, hogy ilyen esetekben – esetleg jobb meggyőződésük ellenére – a népbíró-sági

226 Ibolya-akta, 175. (Ugyanezen a tárgyaláson történt meg, hogy a hallgatóság az egyik tanú vallomásaikor a vádlott neve hallatára közbekkiabált: „Gyilkos! Gyilkos!” Uo., 140.)

227 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 261/1945., 191.

228 Délmagyarország, 1945. szeptember 25. („A népbíró-ság megállapította a Csillagbörtön hiénáinak bűnösségét”)

229 Független Újság, 1947. november 6. („A vásárhelyi Laczó Endre zászlós a szegedi népbíró-ság előtt”) Az aznapi Délmagyarország arról is beszámolt („Jólirányzott ökölcsapással leterítették a vádlottat.”), hogy a konfliktusnak mi volt a háttere. Bossányi a kihallgatásakor kijelentette: „Ez az ember rámlott Ukrajnában, csak a véletlen szerencsének köszönhetem, hogy életben maradtam – mondotta Bossányi. A vádlott erre felpattant. – Hazudik! – kiáltotta a tanú felé. Bossányi ekkor, mielőtt a fegyőrök megakadályozhatták volna, a vádlott elé ugrott és egy jólirányzott ökölcsapással leterítette.”

tanács tagjainak egy része engedett a tömeghangulatnak, emiatt az ítélethozatalkor nem igazságszolgáltatás, hanem „népítélet” történt.

Mielőtt rátérnénk dr. Hegedűs Imre ügyére, nem tehetjük meg, hogy egy „kényes” kérdést ne hozunk szóba: beszélhetünk-e „zsidó bosszúról” egyes népbírói ítéletek kapcsán?

Induljunk ki abból a tényből, hogy a magyarországi zsidóság – csupán származása miatt – rengeteget szenvedésnek volt kitéve a második világháború alatt. A jogfosztottságot, a hátrányos megkülönböztetést elszenvedett, a munkaszolgálat megpróbáltatásait, a deportálást, és a KZ-táborok szörnyűségeit túlélte, majd ezek után hazatért zsidók egy része az átélt traumát (és családtagjai esetleges elvesztését) nem tudta feldolgozni magában. Bosszúért kiáltott²³⁰, és egyfajta – bibói eufémizmussal szólva – „elégítési igényt” jelentett be. A bosszúállás egyéni szinten nyilvánvalóan létezett, fontos azonban hangsúlyozni, hogy a teljes zsidó közösségre ez nem igaz.

Az igazolóbizottságok, a politikai rendőrség, valamint a népügyészségek és népbírók megfelelő lehetőséget biztosítottak ahhoz, hogy ezt az előbb említett „elégítési igényt” ki lehessen elégíteni. (Már csak azért is, mivel ezeken a fórumokon a „nácizmus üldözöttei” igen nagy arányban voltak jelen. *„Az ún. tömegperekben ítélkező népbírói tanácsokról a társadalomban kialakult képet az is jelentősen befolyásolta, hogy az erőszakos szervezetekben lévő volt deportáltak és munkaszolgálatosok gyakorta fizikai erőszakkal párosult nyomozásai után a büntetőeljárások során számos zsidó vallású népügyész és népbíró tevékenykedett. [...] Az egykori diszkrimináltak közül sokan a hatályos jogszabály szellemével, tartalmával ellentétesen vádoltak, ítélkeztek. S a feljelentők, valamint a vád és a védelem tanúi között sokszor a valóságot meghaladóan a bosszúvágy volt érzékelhető.”* – fogalmazott egyik tanulmányában Zinner Tibor.²³¹) Elindult tehát egy bűnbakképzési mechanizmus, melynek eredményeképpen esetünkben a volt munkaszolgálatosok elárastották följelentéseikkel a politikai rendőrséget, az igazolóbizottságokat és a népügyészségeket.

Ez persze erős visszatetszést váltott ki a magyarság egy részében. Így adódott, hogy *„hamarosan a vádló és védekező indulatoknak és húzásoknak egy olyan tömkelege alakul ki, hogy a legtisztábbnak induló ügy is perceken belül rejtelmessé válik az alaptalan feljelentések, az előre elfogult tanúk, hamis ráismerések és rá nem ismerések, gyanús mentővallomások és akasztást követelő vagy a vádlottakat vértanúkként kezelő tárgyalótermek összevisszaságában.”* – írta Bibó István az ismert esszéjében.²³² Nem szabad azonban említés nélkül hagyni azt a tényt sem, hogy nem egyszer előfordult, miszerint a visszatért zsidók közül többen kiálltak az ártatlanul meghurcolt vádlott mellett, igazolva azt, hogy az illető semmiféle bűnt sem követett el. (Lásd Galyasi Miklós kiállítását dr. Hegedűs Imre mellett.) Ennek néha az lett a következménye, hogy az illetőt fölmentették. Így menekült meg egy másik hődmezővásárhelyi orvos, dr. Ivánka Zoltán is, akit bizonyítékok hiányára hivatkozva mentettek föl.²³³

230 „...számos túlélő, főleg egykori munkaszolgálatos, kétségtelen bosszút keresve lépett be az állambiztonsági erők kötelékébe.” – ismerte el az egyik tanulmányában a holokauszt-történész. BRAHAM, 2002. 137. Hadd hívjuk még föl a figyelmet Elie Wiesel híres könyvére, melyben az egyik frissen felszabadult buchenwaldi rab kijelenti: *„Haza kell menni, ha másért nem, hogy bosszút álljunk”.* (WIESEL, 1990. 145.)

231 ZINNER, 2016. 36.

232 BIBÓ, 1986. 765–766.

233 VINCZE, 2023.

Dr. Hegedűs Imre ügyével kapcsolatban az alábbi tényállást lehet leszögezni:

- A nyomozati szakaszban veréssel, kínzással csikarták ki belőle a beismerő vallomásokat.
- A főjelentők, illetve a vallomást tett tanúk egyik visszatérő vádja az volt, hogy önkényesen elszedte (vagy elszedette) tőlük a gyógyszereiket, de a tárgyalás során bizonyítást nyert, hogy erre fölsőbb parancs volt, ennek ellenére a vádat „tényként” fogadták el a népbírók.

- A tanúk jelentős része csupán hallomásból „tudott” arról, hogy a vádlott utasítására kötöttek ki egyeseket, mások egyenesen azt állították, hogy „szemtanúi” voltak annak, amint saját kezűleg kötött ki bizonyos személyeket. Csakhogy több tanú (és a felkért orvos-szakértő!) elmondta, hogy az orvos zászlónak nem volt fegyelmezési joga. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a fenti személyek hamisan tanúskodtak.

- A két szabadkai munkaszolgálatos (Denneberg és Rosenfeld) kikötése²³⁴ miatt nem ők maguk tették főjelentést az orvos ellen, hanem volt bajtársaik. Érdekes módon azonban a nyomozati szakaszban, majd a tárgyalás során sem érdekelt senkit, hogy a két szabadkaival mi lett később, élnek-halnak-e, egyáltalán föllelhetők-e az ország területén, hiszen esetleg ők lehettek volna a koronatanúk. Bokor Klein azt állította, hogy Denneberg neki régi ismerőse volt, ám egy szóval sem említette, hogy mi történt vele, a népbírák sem kérdeztek erre rá. (Freund János úgy tudta, hogy Rosenfeld 1944-ben súlyos gymborban Szabadkán elhunyt.)

- A tárgyalás során a védelem tanúinak egy részét meg sem eskették, majd vallomásaikat – különféle ürügyre hivatkozva – nem vették figyelembe. (Laczó Endre peréhez képest itt legalább néhány tanút meghallgattak. Az ő esetében ugyanis kizárólag a vád tanúinak vallomásai alapján hozták meg a súlyos – kis híján halálos – ítéletet.)

- Mindezekhez tegyük hozzá: az Ibolya János, Borotvás Boldizsár; és Laczó Endre perében (mindhárman az V. kmsz. zászlóalj volt tisztjei) kihallgatott tanúk (volt munkaszolgálatosok) közül senki sem említette, hogy a „bemutatás”, egészségügyi vizsgálat alkalmával nem vizsgálta meg őket az orvos zászlós, vagy durván viselkedett velük, esetleg ő rendelt volna el csuklóztatást, vagy egyéb „katonai gyakorlatot”, horribile dictu: kiköttetést. Sőt, sem a volt bori munkaszolgálatosok későbbi visszaemlékezéseiben, sem a DEGOB-anyagban²³⁵ nem találunk dr. Hegedűsre lmrére nézve terhelő adatokat (a nevét meg sem említik).

Végeredményben egyet kell értenünk a védő kijelentésével: védence „*bizonyos egyéni bosszúérzés-től fűtött hajszának*” lett az áldozata. Az orvost az őt megvádoló volt munkaszolgálatosok bűnbaknak tekintették, minden elszenvedett sérelmükért rajta keresztül akartak „elégítetelt” szerezni. Hoffmann Hermannak a perben elhangzott – korábban már idézett – véleményét minden bizonnyal sokan osztották: *„...meggyőződés szerint a vádlottól származott minden rossz, ami a keret részéről a munkaszolga-*

---

234 A dr. Sárlos Márton (MKP) által vezetett tanács egyik tagja, a PDP-delegált dr. Keresztes Ferenc előadó az 1947. február 27-i, Ibolya János ny. százados ügyében hozott másodfokú ítélet után különvéleményt fogalmazott meg. Ebben egyebek mellett kifejtette, hogy a fenti két szabadkai musz-os kikötetésével kapcsolatban kihallgatott tanúk vallomásából az derül ki, hogy egyrészt Ibolya jelen sem volt, dr. Hegedűs Imre pedig csupán ellenőrizte (mint orvos) a büntetés végrehajtását. MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 261/1945., Ibolya-akta, 125.

235 A Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság által fölvett jegyzőkönyvekről van szó. Lásd: <http://www.degob.hu/index.php> (Letöltve: 2022. 04. 10.)

latosokat érhetette.”²³⁶ Szerintünk a „bűne” csupán annyi volt, hogy nem engedte magát megvesztegetni, és – valószínűleg okulva a két, hadműveleti területre helyeztetett kollégája, dr. Salgó és dr. Péczely esetéből – szigorúan ragaszkodott a katonai szabályzat és az utasítások betartásához, ahelyett, hogy holmi „kiskapukkal”, egyéb engedményekkel, különféle „stikkikkel” tette volna némileg elviselhetővé a behívót kapott zsidók számára a gyűlölt munkaszolgálatot.

Mindent összevetve azt is meg kell jegyeznünk, hogy az orvos esete nem tekinthető egyedinek. Elég, ha csak Jenev Attilának Asbóth Sándor tartalékos százados perével kapcsolatban papírra vetett véleményét idézzük: „Légből kapott állítások váltak a népbírósági perben a vád alapjává, az ítélet pedig magáért beszélt...”²³⁷ Az is igencsak elgondolkodtató, hogy az V. kmsz. zászlóalj egyik századparancsnokát, Gerzanits Elemért már első fokon fölmentették²³⁸; egy másik századparancsnokot, Csada Alajost tizenkét évre ítélték, ám 1954-ben kegyelmet kapott; egy harmadik századparancsnokot, Laczó Endrét életfogytiglani kényszermunkára ítélték,²³⁹ neki pedig 1957-ben kegyelmeztek meg a kommunista hatóságok. Ha valóban olyan szörnyű bűnöket követtek el, mint amelyek Gerzanits vádiratában, illetve az utóbbi két személy ítéletében olvashatók, hogyan lehetséges, hogy előbbit fölmentették, utóbbiaknak pedig hét, illetve tíz év után megkegyelmeztek?

***

A terjedelmes, mintegy négyszáz oldalt kitevő Hegedűs-akta (és az ehhez az ügyhöz valamiképpen köthető, egyéb perek hozzátételgesen ezerkétszáz oldalnyi iratanyagának) figyelmes áttanulmányozását követően meg kell állapítanunk: az úgynevezett „munkaszolgálatos perek”-ben népbíróság elé állított „keretlegényeket” és tartalékos tiszteket egy prekonceptióból kiinduló, a korabeli büntető perrendtartást semmibe vevő, érzelmileg erősen motivált eljárás keretében ítélték el. A volt munkaszolgálatos tanúk döntő többsége érhetően elfogult, sok esetben bosszútól fűtött vallomásai távol álltak a tényállástól, ennek ellenére azokat a népbíróság minden kritika nélkül elfogadta, míg a védelem tanúit vagy meg sem hallgatta, vagy az ítélet meghozatalakor vallomásaikat figyelmen kívül hagyta. Emiatt pedig több esetben nem az igazi bűnösök bűnhődtek, hanem ártatlan vagy kevéssé bűnös emberek – mint azt a dolgozatunkban bemutatott dr. Hegedűs Imre példája is mutatja.

Mindezek miatt az a véleményünk alakult ki, hogy a volt munkaszolgálatosok és a deportálásból visszatért személyek tanúvallomásait, esetleg a később keletkezett visszaemlékezéseit csak igen alapos kritikai vizsgálatok után lehet fölhasználni történelmi forrásként.

236 MNL CS-CSML, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 165.

237 JENEY, 2012. 13.

238 Pedig a tizenhat megidézett tanú elég durva vádakot hozott föl ellene...

239 Másodfokon életfogytiglani börtönbüntetést kapott Veszprémi Dezső tartalékos főhadnagy is, a 105/11. tábori munkásszázad parancsnoka. A súlyos ítéletéről Kiss Gergő Barnabásnak és Szabó Péternek az volt a véleménye, hogy a rá „kirótt halál- majd életfogytiglani büntetés semmiképpen sem volt arányban cselekedeteivel, magatartásával.” Lásd: Kis – SZABÓ, 2004, 909.

RÖVIDÍTÉSEK

ÁBTL = Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

áv. = államvédelmi

kmsz. = közmunkaszolgálatos

MNL CS-CSML = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára

ny. = nyomozó

nyug. = nyugalmazott

pol. = politikai

PRO = Politikai Rendészeti Osztály

r. = rendőr

r. kat. = római katolikus

ref. = református

szd. = század

zlj. = zászlóalj

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Felhasznált levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára, a szegedi népbíróság iratai, XXV. 8. fond:

- Álmosdi Péter „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 1052/1948.
- Balogh Sándor „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 98/1947.
- Borotvás Boldizsár „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 261/1945.
- Fehér Mihály „népellenes büntette”: Nb. 177/1946.
- Dr. Hegedűs Imre „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 1102/1945.
- Dr. Ivánka Zoltán igazolási ügye: NBf 774/1945.
- Dr. Széll Bálint „népellenes büntette”: Nb. 384/1945.
- Dr. Vén Ferenc „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 664/1946.
- Gardi Béla „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 197/1946.
- Gerzanits Elemér „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 896/1945.
- Huszák Elemér „népellenes büntette”: Nb. 69/1945.
- Huszák Géza „háborús büntette”: Nb. 33/1946.
- Ibolya János „háborús- és népellenes büntette”: Nb. 255/1945.
- Laczó Endre „háborús büntette”: Nb. 349/1947.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára, Hódmezővásárhelyi Levéltár, XVII. 406. fond:

- a II. számú igazolóbizottság szám nélküli adminisztratív iratai, Hegedűs Imre csomója, 4. doboz, oldalszám nélküli iratok.

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára:

- Fehér Mihály operatív dossziéja: 3.1.5. O-14977/28
- Dr. Hegedűs Imre vizsgálati dossziéja: 3.1.9. V-98172
- Huszák Géza vizsgálati dossziéja: 3.1.9. V-59035

Felhasznált korabeli folyóiratok

Szeged

Délmagyarország
Szegedi Hírlap
Szegedi Népszava

Hódmezővásárhely

Alföldi Újság
Független Újság
Népújság
Vásárhely Népe
Vásárhelyi Újság

Felhasznált irodalom

BARNA – PETŐ, 2013

BARNA Ildikó – PETŐ Andrea: *A politikai igazságszolgáltatás a II. világháború utáni Budapesten*. Gondolat, Budapest, 2013.

BENCSIK, 2018

BENCSIK Péter: *Hódmezővásárhely politikai élete 1944–1950 között*. Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont, Hódmezővásárhely, 2018. (Emlékpont könyvek 8)

BERNÁTH, 1993

BERNÁTH Zoltán: *Justitia tudathasadása. Népbíróság a nép ellen*. Püski Kiadó, Budapest, 1993.

BIBÓ, 1986

BIBÓ István: Zsidókérdés Magyarországon 1944 után. In *Bibó István válogatott tanulmányok. 2. kötet*. Magvető, Budapest, 1986. 621–797.

BRAHAM, 1996

BRAHAM, Randolph L. (szerk.): *A magyarországi háborús munkaszolgálat. Túlélők visszaemlékezései*. A Teljes Evangéliumi Közösség kiadása, Budapest, 1996.

BRAHAM, 1997

BRAHAM, Randolph L.: *A népirtás politikája I–II*. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997.

BRAHAM, 2002

BRAHAM, Randolph L.: *A holokauszt. Válogatott tanulmányok*. Láng Kiadó, Budapest, 2002.

CSAPODY, 2011

CSAPODY Tamás: *Bori munkaszolgálatosok*. Vince Kiadó, Budapest, 2011.

CSEH, 1999

CSEH Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata (1945–1990). In *GYARMATI György (szerk.): Trezor 1. A Történeti Hivatal Évkönyve*. Történeti Hivatal, Budapest, 1999. 73–89.

FARKAS, 2011

FARKAS Csaba: A Szegedi Népbíróság működésének politikai körülményei és jellegzetességei. In DR. GYENESEI József (szerk.): *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás. (Népbíróság-történeti tanulmányok)*. Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét, 2011. 88–99.

GAZSI, 1998

GAZSI József: Levéltári kutatás a munkaszolgálat történetéhez. In *Holocaust füzetek 9*. Kiadja a Magyar Auschwitz Alapítvány–Holocaust Dokumentációs Központ, Budapest, 1998. 165–174.

HORVÁTH, 2000

HORVÁTH Zsolt: Népbíróság Nagykanizsán. In Molnár András (szerk.): *Zalai Millennium. Szemelvények Zala megye múltjából*. Kiadja a Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000. 137–139.

JENEY, 2012

JENEY Attila: *A vád, ami védőbeszéd lehetett volna... Hadbírósgon felmentve, népbíróságon elítélve*. Szerzői kiadás, Budapest, 2012.

KARSAI, 1962

KARSAI Elek (szerk., bev.): *„Fegyvertelen álltak az aknamezőkön...” Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Magyarországon I–II*. A Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete kiadása, Budapest, 1962.

KEPECS – KLINGER, 1993

KEPECS József – KLINGER András (szerk., bev.): *A zsidó népesség száma településenként 1840–1941*. A Központi Statisztikai Hivatal kiadása, Budapest, 1993.

KIS – SZABÓ, 2002

KIS Gergő Barnabás – SZABÓ Péter: Munkaszolgálatosok a Donnál. „A 105/11. tábori munkásszázad igaz és valóságos története 1942 októberétől 1943 januárjáig”. Forrásközlés. In *Hadtörténeti Közlemények*, 2002. 3. sz. 887–926.

KOVÁCS, 2015

Kovács István: *Hódmezővásárhelyi életrajzi kalauz. 500 év – 2700 név*. Vörös Tervező és Kereskedelmi Kft., Hódmezővásárhely, 2015.

LUKÁCS, 1979

DR. LUKÁCS Tibor: *A magyar népbírósági jog és a népbíróságok (1945–1950)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.

MAKÓ – SZIGETI, 2014

MAKÓ Imre – SZIGETI János: *„Vihar és vész közepette”. A holokauszt hódmezővásárhelyi áldozatai*. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára, Hódmezővásárhely, 2014.

MÁLYUSZ, 2006

MÁLYUSZ Elemér: *A vörös emigráció*. Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő, 2006.

MIKLÓS – VINCZE, 2021

MIKLÓS Péter – VINCZE Gábor: *Népellenes” újságíróktól „reakciós lelkeszekig”. Népbíróságok elé állított hódmezővásárhelyiek 1945 és 1949 között*. Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont, Hódmezővásárhely, 2021

MIKÓ, 2012

MIKÓ Zsuzsanna: A népbírói jog és a Budapesti Népbírói bíróság működése 1945–50. In *A történetudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Geccsényi Lajos tiszteletére.* (Szerk.: BARÁTH Magdolna – MOLNÁR Antal), Budapest – Győr, 2012. 765–778.

MIKÓ, 2015

MIKÓ Zsuzsanna: Az új jogrend kialakítása: a népbírói bíróságok. In *Levéltári Közlemények, (1945 – korszakhatár?)*. Budapest, 2015. 53–70.

POLGÁR, 2008

POLGÁR Péter Antal: *Perbe fogott múlt. Tanulmányok háborús és népellenes bűnösök pereiről.* A Német Kisebbségi Önkormányzat kiadása, Mór, 2008.

RÉVÉSZ, 2016

RÉVÉSZ Béla (szerk.): *Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből 1944–1990. 1. kötet (1944–1956).* Kiadja az Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2016.

RIGÓ, 2010.

RIGÓ Róbert: A Kecskeméti Népbírói bíróság néhány ügye. In *Forrás*, 2010. 2. sz. 60–77.

SULYOK, 2010

SULYOK Izabella: A „zsidókérdés megoldása” Vas vármegyében a népbírói perek tükrében. In *Vasi honismereti és helytörténeti közlemények.* 2010. 1. sz. 59–82.

SURJÁN, 1990

SURJÁN László: A szombathelyi népbírói bíróság története. In *Vas megyei Levéltári Füzetek 3. Előadások Vas megye történetéből.* Kiadja a Vas Megyei Levéltár, Szombathely, 1990. 87–100.

SZAKÁCS – ZINNER, 1997

SZAKÁCS Sándor – ZINNER Tibor: *A háború „megváltozott természete”. Adatok és adalékok, tények és összefüggések 1944–1948.* Batthyányi Társaság, Budapest, 1997.

SZÉCSÉNYI, 2014

SZÉCSÉNYI András: Fogalomtörténeti vázlat a munkaszolgálatról.
http://www.betekinto.hu/2014_3_szecsényi (Letöltve 2015. február 3-án.)

SZITA, 2002

SZITA Szabolcs: A munkaszolgálat Magyarországon. In *Hadtörténeti Közlemények*, 2002. 3. sz. 817–857.

SZITA, 2004

SZITA Szabolcs (szerk.): *Kényszermunka, erőltetett menet, tömeghalál: túlélő bori munkaszolgálatosok visszaemlékezései, 1943–44.* Makkabi Kiadó, Budapest, 2004.

TÁNCZOS-SZABÓ, 2005

TÁNCZOS-SZABÓ Ágota: Népbírói bíróságok működése a mai Bács-Kiskun megye területén 1945 és 1948 között. In SZABÓ Attila (szerk.): *Bács-Kiskun megye múltjából. Évkönyv XX.* Kecskemét, 2005. 315–332.

VESZPRÉMY, 2024

VESZPRÉMY László Bernát: *Piszkos munka. A munkaszolgálat és a „keretlegények” történetei a népbírói bíróságon.* Jaffa, Budapest, 2024.

VINCZE, 2013

VINCZE Gábor: Egy „ellenforradalmár” múzeumigazgató kálváriája. Dr. Galyasi Miklós 1958-as bűnperre. In *Emlékeztető*, 2013. 3. sz. 2–31.

http://www.emlekpont.hu/emlekezteto/2013_3/2013_3.pdf

VINCZE, 2015

VINCZE Gábor: Egy jogi-politikai „állatorvosi ló” – a Fülöp Imre elleni népbírósi eljárás (1945–1950). In *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére.* (Szerk.: MAKKAI Béla). L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2015. 247–272.

VINCZE, 2016

VINCZE Gábor: *„A legnagyobb nyugtalanság tapasztalható...” Eljárások református egyházi személyek ellen a „népi demokrácia” első éveiben a Békés-Bánáti Egyházmegyében.* Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont, Hódmezővásárhely, 2016.

VINCZE, 2019

VINCZE Gábor: Huszák Elemér újságíró népbírósi pere. In *Bonus Nuntium* (A szentesi Koszta József Múzeum internetes folyóirata), 2019. 3. sz. 57–77.

VINCZE, 2023.

VINCZE Gábor: „Ideális bűnbakok”? Két hódmezővásárhelyi orvos meghurcolása 1945 után. In *Bonus Nuntium*, 2023. 3. sz. 101–137.

WIESEL, 1990

WIESEL, Elie: *Az éjszaka.* Láng Kiadó, Budapest, 1990.

ZINNER, 1985

ZINNER Tibor: Adalékok az antifasiszta számonkéréséhez és a népi demokrácia védelméhez különös tekintettel a Budapesti Népbíróságra. In *Budapest Főváros Levéltára Közleményei '84*, Budapest Főváros Levéltára kiadása, Budapest, 1985. 137–169.

ZINNER, 2016a

ZINNER Tibor: *Szembenézés – a népbíróságokról feketén fehéren.* MTA Law Working Papers, 2016/6.

ZINNER, 2016b

ZINNER Tibor: *„Éjjel nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket”.* Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. MTA Law Working Papers, (III. évf.) 2016/1. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2016_6_Zinner.pdf (Letöltve 2018. március 1-én.)

ZINNER, 2017

ZINNER Tibor: „A magyar nép nevében”? In Horváth Zsolt – Kiss Réka (szerk.): *Remény és realitás, Magyarország 1945.* Kiadja a Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017. 105–124. o.

ZINNER, 2022

ZINNER Tibor: *„A magyar nép nevében”? Tanulmányok népbíróságokról, jogászokról, diktatúrákról.* Kiadja a Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2022. 240 o.

FÜGGELÉK

Dr. Hegedűs Imre ellen feljelentést írt, vagy az igazolóbizottság előtt, a rendőrségen, a népbíró- ságon vallomást tett volt munkaszolgálatosok névsora²⁴⁰

- 1) Barta János: vállalatvezető, 25 éves
- 2) Bauer Antal: kárpitosmester, 30 éves
- 3) Blau László: kereskedő, ?
- 4) Bokor (Klein) József: gyógyszerész, 45 éves
- 5) Csányi György: kereskedő, 47 éves
- 6) Deutsch György: orvostanhallgató, 20 éves
- 7) Dr. Djatkin Márton: orvos, 37 éves
- 8) Eisenberger Miklós: közellátási ellenőr
- 9) Engel Sándor: kereskedő, 42 éves
- 10) Fischpán Pál: kereskedő, 21 éves
- 11) Fried Imre: szabómester, 47 éves
- 12) Friedmann Sámuel: kereskedő, 42 éves
- 13) Freund János: magántisztviselő, 42 éves
- 14) Gärtner Sándor: kereskedő, 42 éves
- 15) Gelbmann József: villanyszerelő műszerész, 47 éves
- 16) Gerberger (Gelberger?) László: magántisztviselő, 43 éves
- 17) Gergely András: orvostanhallgató, 20 éves
- 18) Dr. Gergely György: orvos, 41 éves
- 19) Glück Tibor: ? ?
- 20) Graetzer Pál: kereskedő, 26 éves
- 21) Gruber László: kántortanító, 36 éves
- 22) Grünfeld József: szövetkezeti igazgató, 29 éves
- 23) Dr. Halmágyi Dénes: orvos, 24 éves
- 24) Havas (Horovitz) András: rendőr nyomozó, 39 éves
- 25) Hirn István: ipari vegyész, 25 éves

---

²⁴⁰ Az illetők korát az 1945-ös évben rögzítettük, foglalkozásuk az 1945–46-os állapotot tükrözi. (Többeknek 1944 előtt más volt a foglalkozásuk.)

- 26) Hirschl Lajos: szabósegéd, 23 éves
- 27) Hoffmann Herman: kocsmáros, 42 éves
- 28) Iczkovits Emmánuel: ?, 34 éves
- 29) Kalmár Andor: szabó, 38 éves
- 30) Kárász László: szakszervezeti titkár, 37 éves
- 31) Katz Gyula: ? ?
- 32) Kecskeméti Sándor: kereskedő, 44 éves
- 33) Dr. Kertész (Kohn) Lajos: orvos, 49 éves
- 34) Kohn Sándor: kereskedelmi ügynök, 43 éves
- 35) dr. Kőrösi Ferenc: orvos, 47 éves
- 36) Krausz József: vegyész mérnök, 38 éves
- 37) Landesman Henrik: tisztviselő, 56 éves
- 38) Lóránt (Lichtenstein) Márton: szakszervezeti alkalmazott, 33 éves
- 39) Lówy Ferenc: kereskedő, 23 éves
- 40) Márkus Endre: magántisztviselő, kereskedő 45 éves
- 41) Mauthner György: katonapolitikai nyomozó, 36 éves
- 42) Neubach Lajos: asztalossegéd, 38 éves
- 43) Dr. Nussbaum Sándor: orvos, 37 éves
- 44) Pártos Endre: magántisztviselő, 1946-ban vállalati igazgató, 42 éves
- 45) Patzauer Aladár: szeszgyáros, szesznagykereskedő, 50 éves
- 46) Perlmann Miklós: kereskedő, ?
- 47) Pick Tamás: egyetemi hallgató, 20 éves
- 48) Pollák László: joghallgató, 25 éves²⁴¹
- 49) Pollák Rudolf: kereskedő, 25 éves
- 50) Pollmann József: villanyszerelő, 47 éves
- 51) Pór András: kereskedő, 22 éves
- 52) Dr. Rein György: kórházi orvos, ?
- 53) Rigó (Rosenfeld) Ferenc: városi tanácsnok, 41 éves²⁴²
- 54) Róna Béla: városi tanácsnok, 42 éves
- 55) Rosenstein Lipót: kereskedő, 33 éves
- 56) Rubinfalvi Miksa: lakatosmester, 28 éves
- 57) Dr. Salgó Gábor: gyógyszerész, 30 éves
- 58) Sándor Ferenc: kereskedő, 48 éves
- 59) Dr. Sándor György: orvos, 36 éves
- 60) Scharfstein Andor: polgári iskolai tanár, 25 éves
- 61) Schmidt István: cipészsegéd, 46 éves
- 62) Steiner János Endre: kereskedő, 47 éves

241 Följeltette Gardi Bélát is, valamikor 1945-ben. (Nb. 197/1946.)

242 Följeltette Borotvás Boldizsárt is, 1945. július 28-án. (Nb. 261/1945.)

- 63) Steinhartz Lajos: cipésmester, 42 éves
- 64) Strasszer Mihály: földműves (?), 48 éves
- 65) Stilmann Lajos: jogszigorló, 24 éves
- 66) Szemző Lajos: kereskedő, 47 éves
- 67) Dr. Vajda Lajos: ügyvéd, 42 éves
- 68) Zafír Ernő: kereskedő, 35 éves

MELLÉKLETEK

1.

Strasszer Mihály kihallgatása Hódmezővásárhely, 1945. augusztus 31.

Jegyzőkönyv:

Felvétel a hódmezővásárhelyi kapitányság politikai osztályán, 1945. augusztus 31. Jelen van Strasszer Mihály, nő, Kutasi út 8. sz. alatti lakos. Panaszul a következőket adja elő.

1944. nyarán, midőn munkaszolgálatra Hódmezővásárhelyen a Vigadónál teljesítettem szolgálatot, gyengélkedőre jelentkeztem (több bajtársammal együtt), mikor dr. Hegedűs Imre, mint a munkás zászlóaljnak orvosa vizsgált meg. Dr. Hegedűs Imre megjegyezte, hogy megkezdték a bűdös zsidók az inváziót, jönnek már maródira. A vizsgálat után, dacára annak, hogy közérzetem súlyos volt, úgyszintén bajtársaimnak is, gyógyszer helyett az orvosi könyvbe a következő szöveget írta be, illetve kijelentette, a Vigadó körös-körül 5-6-szor körül futandó, majd kijelentette, ha még egyszer orvosi vizitre jelentke-zünk, úgy kiköttet bennünket.

Végre is hajtották velünk a futtatást, sőt, variálva, békaugrást csináltattak velünk.

Többször tapasztaltam, hogy a bevonuló munkaszolgálatosokat dr. Hegedűs Imre megmotoztatott, és az összes gyógyszereket elkobozta, dacára annak, hogy olyan súlyos betegek voltak, akik az említett gyógyszer nélkül szinte az életüket veszélyeztette.

Egyebet előadni nem tudok, vallomásomat saját elhatározásomból és kötelességből tettem meg, amelyet bárhol és bármelyik bíróság előtt írásban, mint szóban elő fogok adni. A hamis vallomásra figyelmeztetve lettem.

Felvette:

Koltai Vilmos

Strasszer Mihály

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegye Levéltára, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., old. sz. nélk., gépirat, eredeti aláírásokkal.

2.

Zafir Ernő nyilatkozata
[Kiskunfélegyháza], 1945. szeptember 3.

Jelen vannak alulírottak:

Zafir Ernő, szül.: 1910. jan. 17. Pakson – Tolnán. Nőtlen, foglalkozása kereskedő, apja: néhai Ignác, anyja: Grünvald Jolán. Lakik Kiskunfélegyháza, Holló Lajos u. 40. szám. alatti lakos a hozzá intézett kérdésekre a következőket adja elő:

1942. december 12.-én vonultam be Hódmezővásárhelyre a bevonulási központhoz, ahol dr. Hegedűs Imre zászlós orvos vizsgált meg. Annak ellenére is alkalmasnak talált, hogy én előtte három héttel jöttem ki a kórházból gyomorfekéllyel, és én felmutattam a kezelő orvosom bizonyítványát, amire dr. Hegedűs zászlós orvos a legnyugodtabban válaszolva, hogy a zsidó nem lehet beteg, az csak szimulál és ka. jelzéssel frontszolgálatra alkalmasnak minősített. Ugyanakkor a fentnevezett dr. Hegedűs Imre orvos a nálam lévő összes gyógyszereket, amit folyamatosan kellett használnom a betegségem végett, azt tőlem minden ok nélkül elvette, s megjegyezni kívánom azt is, hogy dr. Hegedűs Imre nem csak velem szemben tette meg [ezt], hanem hasonlóképpen járt el a többi beteg munkaszolgálatos bajtársammal is.

1943. január 13-án indultam ki a keleti frontra, az akkori nagy visszavonulás miatt mi kénytelenek voltunk magyarországra [*sic!*] visszajönni. Már betegségem akkor annyira veszélyessé vált, hogy engem beszállítottak a Budapesti 8-as számú helyőrségi kórházba, és 3 heti kezelés után, mint teljesen alkalmatlant, leszereltek. Megjegyezni kívánom azt, hogy Hegedűs Imre zászlós orvos annyira gyűlölte az ott munkaszolgálatban lévő zsidókat, hogy bármilyen súlyos betegségben is volt, azt ő soha figyelembe nem vette, ha azon külső sérülések nem látszottak. Tudomásom van arról, hogy Hegedűs zászlós orvos a legállatiasabb módon és a századában lévő betegeteket kiválogatta, a legnehezebb munkára és frontszolgálatra osztotta be.

Büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy ezen jegyzőkönyvben az igazat vallottam, s ezen jegyzőkönyvvel kapcsolatban mást előadni nem tudok.

Ezen jegyzőkönyvben foglaltak helyességét aláírással igazolom.

Kmf.

Mogyorós Lőrinc
politikai nyomozó

Zafir Ernő

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegye Levéltára, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945. 25, gépirat, eredeti aláírásokkal.

3.

**Dr. Sándor György nyilatkozata
Debrecen, 1945. szeptember 6.**

Magyar Államrendőrség Politikai Osztálya

Kiskunfélegyháza

F. hó 5-én megjelent számában a „Világosság” című napilapnak olvastam a felhívásukat. Azóta bizonyos számszámra futottak be a különböző adatok, melyek dr. Hegedűs Imre v. zászlós-orvos ténykedéséről számolnak be. Jogos elégtétellel. Mit tagadjam, nagy örömmel töltött el az a hír, hogy az ártatlan, sőt, néha beteg emberek egyik hóhérat utolérte az igazságszolgáltatás keze, végre. Remélem oda fog jutni, ahová érdemi: az akasztófa alá. Dr. Hegedűs a rossz emlékű V. kmsz. volt vezető orvosa, az ugyanott működő lbolya századossal együtt a gaztettek végtelen sorát követte el. Magam is orvos vagyok, előzőleg tart. honvédorvos, majd a rosszemlékű faji törvények értelmében musz. Meg tudom ítélni mind katonai, mind orvosi vonalon a katonaorvosi ténykedését. Én is az V. kmsz. zászlóalj állományába tartoztam. Dr. Hegedűs kétoldali csípőízületi ficamban, legsúlyosabb szervi szívbajokban, elmebetegségekben szenvedő stb., beteg embereknek százait nyilvánította szolgálatra alkalmasnak. Dr. Hegedűs oly súlyosan vétkezett az orvosi etika ellen, sok-sok halálbüntetés sem volna elegendő arra, hogy levekelje számtalan gaztettét.

1943 márciusában leszereltem, mint keresztény vallású orvos, és a szentesi közkórház belosztályán dolgoztam, a segédorvosi teendőket láttam el. Az 1943 áprilisában megjelent rendelet alapján újra bevonultam, s bár a szentesi kórház igazgatóságától hivatalos okmányt mutattam fel, hogy a nevezett vármegyei kórház részéről nélkülözhetetlen munkaerő vagyok, s már időközben kérték hivatalos úton a belügyminiszteri kirendelésemet, Hegedűs dr. tudomást sem vett róla – hanem így aposztrófált: „mocskos zsidó, vetközzön le”. Mire azt válaszoltam, hogy egészséges vagyok, ez nem szükséges, mire így kiáltott rám: „piszok zsidaja, még levetközni is lusta”. A vége az lett, hogy dr. Hegedűs még orvosi szolgálatra sem osztott be a munkaszolgálat keretében, hanem mint közönséges munkás, hosszú hónapokon át (mintegy 9 hónap) erődítési és más hasonló [*helyeken*] a legnehezebb testi munkát végeztem az ő jóvoltából. Nagy hálára köteleznének, ha elítéléséről értesítenének.²⁴³

Kiváló tisztelettel: Dr. Sándor György
egyetemi tanársegéd

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, dr. Hegedűs Imre vizsgálati dossziéja, 16. 3.1.9. V-98172, ceruzával írt feljelentés 16.

²⁴³ 1946. március 21-én Sándor György levelet írt a szegedi népügyésznek (valószínűleg dr. Pártos Imrének), hogy megkapta a népbírói idézést a nyilvános főtárgyalásra, de „hivatali elfoglaltsága miatt” nem tud elmenni. A levél végén még megjegyezte: „Felelősségem tudatában kijelentem, hogy dr. Hegedűs Imrét fékezhetetlen, okatlan düh, gyűlölet vezette minden orvosi ténykedésében...” Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegye Levéltára, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945. 235–236., kézzel írt levél.

4.

**Mauthner György politikai rendőr összefoglalója
Szeged, 1945. október 31.**

Hegedűs Imre orvos zls. a hódmezővásárhelyi V. kmsz. zászlóaljnak volt vezető orvosa 1943. március 10-től. Az oda bevonuló musszosokat, tekintve, hogy szélsőjobboldali beállítottságú, zsidógyűlölő, és alapjában véve kegyetlenkedő ember volt, minden vizsgálat nélkül osztotta be nehéz munkára és frontszolgálatra. A hozzá forduló betegeket lelkiismeretlenül, vagy sehogyan sem látta el, panaszait nem hallgatta meg, és őket mindenkor gúnyos, gyűlölködő szidalmak mellett zavarta el. Saját kezűleg eszközölt kikötéseket. Minden lehetőet elkövetett, hogy a munkaszolgálatosok sorsát megnehezítse. Sajátkezűleg és felügyelete mellett is tartott kutatásokat, mikor is elkobozta a munkaszolgálatosok értékeit és orvosságait, sőt, az arra rászoruló betegektől is elkobozta. Büntetőszankcióként például az egyik munkaszolgálatossal tíz darab különböző, erős hatású hashajtót szedetett be, személyesen ellenőrizte, hogy parancsának eleget tegyen. Egy alkalommal újságcikket is írt, melyben a vásárhelyi gettó felállítását sürgeti, sőt, zendülés esetére a gettó lakosságának kiirtását javasolja. Különböző kegyetlenkedéseiről 53 feljelentés van.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegye Levéltára, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 7., gépirat, eredeti aláírásokkal.

5.

Dr. Galyasi Miklós nyilatkozata
[Hódmezővásárhely], 1945. december 5.

Alulírott, dr. Galyasi Miklós igazolom, hogy Hegedűs Imre dr. orvosászlós engem a munkaszolgálatos koromban, tekintettel foghíjjas voltomra felmentett – azzal a megjegyzéssel, hogy „na, öreg, te eleget voltál oda és eleget szenvedtél.”

Több ízben bevonultam munkaszolgálatra, de én nem panaszkodhatom Hegedűs Imre dr. orvosászlósra, mert velem szemben soha a legkisebb szabálytalanságot sem mutatta ki, – sőt, barátságosan viselkedett.

Miután Hódmezővásárhely csak átmeneti elosztóhely volt a munkaszolgálatosok számára, és bevonulásom után rövid napok alatt tovább vittek, így Hegedűs Imre dr. másokkal szembeni viselkedését nem volt alkalmam látni, vagy tapasztalni.

A Népbíróság december 6-i tárgyalásán azért nem vehetek részt, mert ágybanfekvő beteg vagyok, illetve csak annyi ideig vagyok fenn, míg kötözésre járok, amit a hódmezővásárhelyi „Erzsébet” közkórház bármikor igazolhat.

Bousz [?] Emma
IV. [ker.] Árpád u. 21.
Osváth Béla
IV. [ker.] Andrássy út 32

Galyasi Miklós
Hódmezővásárhely
IV. [ker.] Kinizsi u. 17.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegye Levéltára, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., gépirat, eredeti aláírásokkal.

6.

Dr. Hegedűs Imre elsőfokú ítélet ellen benyújtott fellebbezésének indoklása (Részlet) Szeged, 1946. július 30.

[...] ²⁴⁴

Nagytekintetű Országos Tanács! ²⁴⁵

Fejtegetéseim végére érve önmagamnak teszem föl a kérdést, hogy velem szemben, ha egymással ellentétesen is, s ha sokszor oly időpontba helyeztem is, amikor én bizonyítottan nem lehettem a cselekmény elkövetési helyén, mégis egy egész csomó ember vall elítélendő, megvetendő cselekmények [miatt], engem vádolva azok elkövetése miatt, holott én tudom a legjobban, hogy azokat el nem követtem.

Keresem az okot, s két dologra gondolok, melyek talán összefüggésben is vannak egymással.

Az egyikről Vasas-Csillag Balázs vallomása is tesz említést, amikor felsorolja, hogy előttem és utánam kik voltak zászlóalj orvosok, s elmondja, hogy utánam dr. Bedő István orvos, hadapródörmmester került a zászlóaljhoz, aki több ízben verte és rugta a munkaszolgálatosokat. Ez a dr. Bedő István 1943. július 9-én vette át tőlem a zászlóalj orvosi teendőket, 13-án engemet szabadságoltak, 31-én pedig leszereltek, míg dr. Bedő a zászlóaljjal közben Borba ment, s ott is maradt 1944. őszéig, s ha ez a dr. Bedő István nem is én vagyok, s ha működését nem is Hódmezővásárhelyen fejtette ki, mégis az kísért bennem, hogy az ő kegyetlenkedését vallják ellenem a tanúk.

Se nem csak dr. Bedő István, hanem előttem, 1942-től kezdve még több orvos működött a zászlóaljnál. A Vasas-Csillag Balázs által vallottakon kívül részt vett ott bemutatási szemlén dr. Tóth Árpád orvos őrnagy, dr. Péczely Attila o. százados, és dr. Szalai Sándor o. főhadnagy is. Egészen bizonyos, hogy ők sem voltak szentek, nekik is voltak idegeik, ők is kijöttek olykor a nyugalmuktól, s ezeket most mind-mind nekem tulajdonítják, s velem követtetik el a tanúk.

Ez kísért bennem, s erősíti ezt a kísértő hitemet Göndör Ferenc New-Yorkban megjelenő politikai hetilapjának, az „Ember”-nek 1946. április 27-iki számában Jávor László tollából megjelent „A magyar zsidó Komité hivatalos adatai a zsidóságról” című cikke, mely többek közt szó szerint a következőket mondja.

„Ezek a hazatért tömegek a pusztá létükért vívott állandó harc közben nyersekké, amorálisokká, vadakká váltak.”

Hát igen. Ez a nyersség, ez az amoralitás, ez a vadság, ami sugárzik, perzsel ezekből a vallomásokból, a bosszúszomjnak az a vágyása, és minden áron való akarása, mely szinte embervadászat-jellegűvé válik, a vallomásoknak a rendőrségtől a főtárgyalási vonalon oly sok tanúnál észlelt elfogadhatóbb formára való változtatása – rá is mutattam nem egy tanúnál erre –, ez az, ami kísért engem, s az én

---

²⁴⁴ A terjedelmes (41 oldalas!) beadványának háromnegyed részében dr. Hegedűs Imre a kihallgatott tanúinak vádjainak részletes cáfolatával foglalkozik.

²⁴⁵ Dr. Hegedűs Imre a Népbírószágok Országos Tanácsának, a fellebbviteli bíróságnak címezte a beadványt.

kísértésemet és gyanakvásomat jogossá és valószínűvé teszi az, hogy a dr. Bedő István sorozatos durvaságait mindenki másnak néha való dühkitörését most a tanúk mind nekem tulajdonítják.

Ha nem tudtam magamat megértetni, a nagytekintélyű Országos Tanáccsal, úgy elvesztem. De hiszem, hogy az ember is és a jogász is megértett engem. [...]

*Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegye Levéltára, XXV. 8. fond, Nb. 1102/1945., 21-22., gépi-
rat, eredeti aláírással.*

■ EMLÉKPONT KÖNYVEK

Sorozatszerkesztő: Miklós Péter

1. Vincze Gábor: „A legnagyobb nyugtalanság tapasztalható...”. (2016)
2. Kovács Imre Attila: Imago parvi mundi. (2017)
3. Bálint László: „Ellenséges elemek”. (2017)
4. Miklós Péter (szerk.): Mindennapok a Gulágon. (2017)
5. Miklós Péter (szerk.): Forradalom közelnézetből. (2017)
6. Miklós Péter (szerk.): Harctér és fogolytábor. (2017)
7. Nagy Gyöngyi – Zeman Ferenc: Kádár-huszárok és pártkatonák. (2017)
8. Bencsik Péter: Hódmezővásárhely politikai élete 1944–1950 között. (2018)
9. Miklós Péter: A katolikus egyház Hódmezővásárhelyen (1944–1950). (2018)
10. Kovács Imre Attila: Így van ez. (2019)
11. Tóth Marcell: Németi Lajos, a „vörös Forrest Gump”. (2019)
12. Medgyesi Konstantin: Szavakkal ölni. Demokráciadiskurzus(ok) Magyarországon az 1945 és 1949 közötti időszakban és időszakról. (2019)
13. Nagy Gyöngyi: „A zsidó lakosság igen hazafias”. Hódmezővásárhelyi zsidó katonák az első világháborúban. (2019)
14. Döbör András, Miklós Péter, Zeman Ferenc (szerk.): Tanulmányok a huszadik századi magyar történelemről. (2019)
15. Haág Zsolt: Ifjúsági mozgalmak a szegedi felsőoktatásban az 1956-os forradalom előtt, alatt, után. (2020)
16. Döbör András, Miklós Péter, Zeman Ferenc (szerk.): Közelítések a modern magyar történelemhez. (2020)
17. Miklós Péter, Vincze Gábor (szerk.): „Népellenes” újságíróktól „reakciós lelkészekig”. Népbírók elé állított hódmezővásárhelyiek 1945 és 1949 között. (2021)
18. Vincze Gábor: „Horthysta” rendőrfőtanácsostól az „izgató kulákokig”. Hódmezővásárhelyiek a szegedi népbírók előtt 1945 és 1949 között. (2021)
19. Presztóczi Zoltán – Zeman Ferenc: Takács Ferenc életútja és politikai pályája (1893–1956). (2023)
20. Miklós Péter: Köztes-Európai metamorfózisok. Reflexiók modern magyar és közép-európai történelemmel foglalkozó művekre (2024)